

ВЪВЕДЕНИЕ

I Същност и характеристика на ОСР-Хасково

Стратегия за развитие на област Хасково определя целите и приоритетите за развитие на областта, както и действията за тяхното постигане в периода 2005 - 2015 г. Тя се разработва в съответствие с целите и приоритетите на Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) и очертава областната рамка, целите и приоритетите за развитие на областта, на базата на цялостната оценка на резултатите постигнати от действащия Областен план за развитие и Общинските планове за развитие.

Основна характеристика на ОСР е нейната ориентация към бъдещето, съобразяването на целите и приоритетите и тяхното значение за развитието на областта. Това я превръща в задължителен инструмент за практическо прилагане на концепцията за устойчиво развитие.

ОСР определя по-общата рамка, в която се вписват част от регионалните приоритети, а общините имат своя по-далекосрочен ориентир за развитието напред. Тя показва едно желано и възможно бъдеще в средносрочен и дългосрочен хоризонт, в което се откриват чертите на устойчивост. Тя има амбицията да бъде ориентир за всеки общински план, източник на идеи и аргументи за разработване на конкретни проекти и за тяхното финансиране.

II Връзки на ОСР със стратегически планове и програмни документи на местно, регионално и национално ниво и със закони и подзаконови нормативни разпоредби

Разработването на ОСР-Хасково се основава на подход отгоре-надолу и отдолу-нагоре. Това определя рамките при разработването на стратегическия документ и неговата реализация, както по вертикала (национални, регионални и общински планове и програми), така и по хоризонтала (регионални институции и ведомства).

ОСР на област Хасково се намира в определени връзки с други стратегически планове и програмни документи:

- Национален план за развитие на страната /НПРС/
- Национална стратегия за регионално развитие /НСРР/,
- Национална оперативна програма за регионално развитие /НОПРР/,
- Регионален план за развитие на Южен Централен Район
- Областен план за развитие на област Хасково 2000-2006г.
- Общински планове за развитие на общините в област Хасково,

както и със закони и подзаконови нормативни актове, регламентиращи по императивен път политиката на регионалното развитие:

- Закон за регионалното развитие /ЗРР/,
- Наредба за определяне на показателите за обособяване на видовете Райони за целенасочено въздействие,
- Наредба за условията, реда, сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, финансиране и актуализиране и изпълнение на стратегиите и плановете,
- Наредба за условията и реда на управлението, наблюдението, оценката и контрола и информационното осигуряване на програмите и плановете,

-Правилник за организацията и дейността на Регионалните Съвети за развитие,

-Правилник за организацията и дейността на дирекции "ТСКУРПП",

-Правилник за организацията и дейността на Областния Съвет за развитие

-Методически указания за разработването на областни стратегии за развитие

Национален план за развитие на страната - определя стратегическата рамка и основата за създаване на основния документ за стратегическо планиране - НСРР и основния документ за програмиране на регионалното развитие - НОПРР.

Национална стратегия за регионално развитие/НСРР/- определя целите и приоритетите на регионалната политика на Република България, както и действията за тяхното постигане за определен период.

Национална оперативна програма за регионално развитие/НОПРР/ е част от Националния план за развитие на страната. Тя се разработва на база на Регионалните планове за развитие и по-конкретно отчита:

- Анализ на вътрешно-регионалните различия на районите за планиране;
- Анализ на междурегионалните различия на районите за планиране;
- Целите, приоритетите и мерките за развитие на всеки район;
- Размера на необходимото ресурсно осигуряване, както и разпределението му в районите за целенасочено въздействие;

Регионалният план за развитие на Южен Централен Район се разработва в съответствие с предвижданията на Националната стратегия за регионално развитие, както и с приоритетите и специфичните цели, съдържащи се в областните стратегии за развитие за съответния програмен период.

Областен план за развитие на област Хасково 2000-2006г. Преди да се започне работа по Областната стратегия се прави обстоен анализ на действащия Областен план за развитие, на постигнатите от него резултати, на възникналите проблеми. Въз основа на този анализ се прави предложение кои цели и приоритети могат да се запазят в новите условия, кои да бъдат променени или допълнени и кои да отпаднат.

Общинският план за развитие определя целите и приоритетите за развитието на общината, както и финансовите ресурси за неговата реализация. Той се разработва в съответствие с предвижданията на Областната стратегия за развитие.

III Принципи, фактори на успеха и подход при разработването на Областната стратегия за развитие

Принципи - устойчивост, приемственост, реализъм, солидарност, партньорство

Фактори на успеха – прилагане подходите на съвременното стратегическо планиране, обединяване стратегическото планиране с основните изисквания на устройството, многогодишно планиране на съдействието, включване на всички основни участници в плановия процес и ясно определяне на техните ангажименти, стимулиране на местни инициативи, координация на национално, регионално и общинско ниво, ясни цели и приоритети, набелязване на мерки.

Подход при разработването на Областната стратегия за развитие

Стратегическото планиране на областно ниво обхваща следните основни етапи:
-Подготовка, Разработка, Съгласуване, Приемане, Изпълнение, Оценка, Актуализация

Подготовката включва дейности, свързани с логистиката и обучението в областта на стратегическото планиране. На този етап се идентифицират заинтересованите страни /всяко лице, организация, фирма, държавно ведомство, потребител на услуги, неправителствена организация или експерт, които могат да вземат участие в разработването с ресурси или да бъдат засегнати от ОСП/. Като такива за област Хасково са определени:

- представители на държавните ведомства и регионалните структури на отделните министерства - регионално звено на НСИ, Областна дирекция "Земеделие" и Регионално управление по горите - Кърджали, Регионален център по здравеопазване и Здравната каса, РСЗ и бюра по труда, Регионален инспекторат на МОН, Напоителни системи – клон Хасково, В и К дружествата в областта, Регионален клон на Електроразпределение – Пловдив и предприятие "Мрежи високо напрежение", Областно пътно управление – Хасково, РИОСВ – Хасково.

- представители на Неправителствения сектор - РСО "Марица", Сдружение за възстановяване и развитие - гр.Хасково;

- представители на единадесетте общини от област Хасково;

- представители на бизнес сектора - основно по-големите фирми, бизнес асоциации, работодателски организации, търговско-промишлени палати, индустриални камари и др.;

- представители на синдикални организации;

Разработване

Авторският колектив, който участва във всички етапи от изготвянето на стратегическия документ, е екип от експерти към отдел: "Европейски програми и регионално развитие" на Областна Администрация - гр.Хасково.

В Етапа "**Разработване**" на ОСП се включват: 1/ оценка за изпълнението на действащия Областен план за развитие за периода 2000-2006, 2/ социално-икономически анализ на областта и SWOT анализ, 3/ определяне на визията, формулиране на стратегическите цели, приоритети и мерки за развитие, 4/ определяне на информационните източници, индикаторите, механизмите за мониторинг (наблюдение, оценка и контрол) и схемите за устройство. В края на всеки етап от разработването на ОСП се провеждат междинни обсъждания от разработващия екип и представители на заинтересованите институции на събраната и обобщена информация.

Съгласуването е процес на обсъждане и координиране на действията между трите нива: област – район за планиране - общини. Разработеният проект за СР на област Хасково, както и тези на другите области от територията на Южен Централен Район се представят едновременно за обсъждане и съгласуване в Регионалния съвет за развитие (РСР). РСР дава писмено становище относно обвързаността на областните стратегии с приоритетите и целите на НСРР, спецификата на областите, планираните от тях мерки, районите за целенасочено въздействие и съгласуваността между отделните стратегии на областите от Южен Централен Район, като при необходимост дава

препоръки за промени. Въз основа на областните стратегии за развитие се разработват: Регионалните планове за развитие и Общинските планове за развитие.

Приемане - ОСР се приема от Областния съвет за развитие. Подготовката за приемане включва: отразяване на бележките от съгласуването, комплектоване, техническо оформяне, прилагане на схеми, диаграми, карти, проверка за последователност и технически грешки. Тези дейности се реализират от ОГСП и контрагента, на когото е възложена разработката на ОСР.

Изпълнението на ОСР се разделя на два етапа: първи етап 2005–2006 г. и втори етап 2007–2015г. Конкретното изпълнение на ОСР се осъществява основно чрез общинските планове и РПР. За да се изпълнят изискванията на ОСР, Областна администрация изгражда местни партньорства, чрез събеседване и пряка връзка с представителите на местното самоуправление, с обществени групи, доброволни структури, предприемачи и други сдружения, които да подпомогнат процеса на планиране.

Оценката се прави на базата на събраната информация и постигнатите резултати, отчитащи изпълнението на ОСР. Оценката бива: междинна /при възникнала необходимост или е с периодичност от 2 години/ и последваща /след приключване на плановия период/. На базата на направената оценка се пристъпва към актуализация или разработване на нова ОСР.

Актуализацията се извършва в зависимост: от получената оценка; при съществена промяна на вътрешните условия; при промяна на международните договорености и изисквания.

IV. Структура и съдържание на ОСР

Разработването на ОСР се базира: (1) на целите, приоритетите и индикаторите, включени в НСРР; (2) на предварителната оценка на приоритетите и целите, имащи отношение към формирането и прилагането на регионалната политика; (3) на анализа и оценката на действащите Областни планове за развитие, (4) на "междинните" резултати от подготовката на тези документи за следващия времеви хоризонт.

Съгласно ЗРР Областната стратегия за развитие обхваща следните компоненти:

- 1) Анализ на икономическото и социалното състояние на областта;
- 2) Специфични дългосрочни цели и приоритети за развитие на областта и районите за целенасочено въздействие;
- 3) Организация и координация на дейностите за постигане на целите;
- 4) Необходими действия по наблюдението, оценката и актуализацията;
- 5) Схема за устройство.

Тези компоненти на ОСР от своя страна включват няколко съставни структуроопределящи елементи, които допълват съдържанието на ОСР и дават възможност за наблюдение, съпоставка, съизмеримост и контрол върху резултатите.

А) Анализ на икономическото и социалното развитие на област Хасково

1. Географско положение

Област Хасково е разположена в централната източна част на Южния централен район за планиране и нейната територия се простира на 5543 кв.км. или 5% от територията на Република България. Областта включва 261 населени места, организирани в 11 общини – Хасково, Димитровград, Свиленград, Любимец, Харманли, Маджарово, Симеоновград, Ивайловград, Тополовград, Минерални бани и Стамболово.

Хасковска област е разположена в централната част на Южна България. Географското и местоположение е изключително благоприятно и ключово. На територията на Хасковска област се кръстосват два от изключително важните за България и Европа трансконтинентални пътища. Първият е от Западна и Централна Европа през София - Пловдив - Свиленград за Истамбул, Близкия Изток, Азия и Северна Африка. Вторият е от Северна Европа през Русе - Горна Оряховица - Хасково за Средиземноморието. Това е коридор номер 9.

Освен изгодното транспортно-географско положение Хасковска област се отличава и с изключително благоприятното си природно-географско и икономо-географско положение, което е оказало влияние върху икономическото развитие на територията. В геополитически план област Хасково се намира на прехода между Европейския съюз и южната ни съседка Турция, на прехода между две култури, които от векове живеят заедно и намират общи пътища за развитието си. Геополитическото положение е оказало влияние и върху целия социално-икономически живот в областта. Преплитането на европейската и блискоизточната икономика е дало силно отражение върху пазарните механизми и процеси в областта. В бъдеще, след присъединяването на България към Европейския съюз, тези процеси ще придобият и европейски характер. Уникалната симбиоза между европейския и блискоизточния тип икономика, съдържа в себе си огромен икономически потенциал, който ако бъде използван оптимално и балансирано, ще преобрази коренно икономическия облик на областта в близките 20 години. Геополитическото положение оказва благоприятно влияние върху развитието на транспортната и съобщителна инфраструктура и в бъдеще ще оказва огромно влияние върху темповете на изграждане на трансконтиненталните коридори. Тази тенденция ще продължава да се засилва от процесите на европеизация и глобализация на икономиката в световен мащаб. Като важен елемент на тези процеси и тенденции е трансграничното сътрудничество, което в нашия регион е свързано със засилване на икономическия и културен обмен с южните ни съседки – Гърция и Турция.

2. Природни ресурси - С географската диференциация на своите елементи: релеф, минерално-суровинни, климатични, водни, горски и поземлени ресурси, природната среда е оказала съществено влияние върху социално-икономическото развитие на областта и териториалната организация на промишленото и селскостопанско производство, върху гъстотата на транспортната мрежа, обема и конфигурацията на товаропотоците в отделните

части на района. Със своята лимитираща функция природо-ресурсният потенциал на Хасковска област е предопределил отрасловата специализация на промишленото и селскостопанско производство и в социален аспект се е отразил върху териториалното разпределение на човешките ресурси и качеството на живота в отделните части на областта.

2.1 Релефът в областта е твърде разнообразен. Северната и централната част е заета от Горнотракийската низина (Старозагорското поле), характерни с обширните приречни ниски земи и високи подпочвени води, които благоприятстват интензивното използване на селскостопанските площи. Равнинният характер на релефа и плодородните почви влияят положително за развитието на всички отрасли и подотрасли на селското стопанство, изграждането на напоителни системи и транспортни артерии.

На юг обширна територия от областта е заета от ниските разклонения на Източните Родопи и западните склонове на Сакар планина. Големи пространства от тези планински области са покрити с бедни скелетни почви и са обезлесени. Изградени от неустойчиви седиментни и вулканични скали, те се характеризират с интензивно протичащи ерозионни процеси. Орографските условия, съчетани с характерните за тях почви, предопределят твърде бедния вид състав на селскостопанските култури – главно тютюн и много малко други растителни видове.

Специфичният характер на релефа в отделните части на района и неговото съчетание с другите компоненти на природната среда (климат, води, почви) оказват силно влияние върху мащабите на развитието и насоките за формирането на отрасловата и териториална структура на стопанството, неговата производствена специализация и комплексното му развитие. В низинните части на областта са концентрирани 83%, а в планинските 17% от икономическия му потенциал.

2.2 Полезните изкопаеми са представени от горивно-енергийни ресурси, руди на цветните метали и нерудни изкопаеми. В Хасковска област се намира Маришкия басейн, в който геоложките запаси от лигнитни въглища представляват 18,3% от тези на страната. Лигнитните каменни въглища, разположени между Димитровград и Мерицлери са с по-дълбоко залягане и могат да се добиват само подземно и то при доста трудни условия, което значително оскъпява тяхната себестойност.

От рудните изкопаеми най-голямо значение имат полиметалните руди, от които сега се извлича основно олово, цинк, сребро и някои други редки метали. Находищата на тези руди обаче са със сравнително ниско метално съдържание, което прави техния добив неефективен и той може да съществува при наличие на сериозни държавни дотации. В областта има разкрито находище на олово-цинкови полиметални руди в района на Маджарово и Тополовград. Настъпилите промени в икономиката на страната доведоха до стагнация на рудодобива в региона. Бе намалено производството на цветни метали и някои от рудниците бяха закрити. Находища на полиметални руди с добро процентно съдържание на редки метали - злато и сребро има разкрити край с. Спахиево (община Минерални бани).

С по-голямо значение в икономически аспект са източниците на нерудни изкопаеми. Областта разполага с доказани запаси на нерудни полезни изкопаеми: варовик, азбест, мрамор и глини. Най-голямо значение и запаси имат мраморите и варовиците. Мраморите в Източните Родопи и Сакар по своите качества превъзхождат дори и прочутите италиански Карарски мрамори. С най-добри качества се тези, разположени на дълбочина 50-100 метра. Находища на висококачествен мрамор с големи запаси има на територията на общините Тополовград и Ивайловград. Разработването на тези находища и намирането на пазари за красивите, близки по свойства до италианските мрамори, ще окаже влияние върху икономическото развитие на двете общини.

По поречието на р. Марица има разкрити находища от глини, от които се произвеждат тухли с много добри качества в Харманли и Нова Надежда.

2.3. Климатичните условия с многоцелевото си предназначение са много важна предпоставка за осъществяване на многообразна икономика в региона. Със специфичната териториална проява на своите основни елементи – температури и валежи, климатът оказва най-съществено въздействие при отглеждането и териториалното разпределение на селскостопанските култури и животните.

В сравнение със съседните области тук по-силно се проявява средиземноморското климатично влияние. То се изразява предимно с по-високите средни годишни температури и по-чувствителното преместване на главните валежни минимума и максимума. Абсолютната стойност на максималните температури се оценяват като една от най-благоприятните за страната. Средната годишна температура на въздуха на равнинните и низини участъци варира от 12,2 до 12,8 градуса целзий, а за Източните Родопи и Сакар планина от 12,6 до 13,5 градуса.

Топлинният потенциал на района с неговата териториална диференциация дава отражение върху видовата структура на отглежданите култури, между които има и силно топлолюбиви – памук, тютюн, грозде и др.

Главният валежен максимум е различен за отделните части: по поречието на река Марица той е октомврийско-ноемврийски. Тогава падат 11-12% от валежите, а в Източните Родопи е декемврийски – 11-13% от валежите.

Главният валежен минимум е през летните месеци - от юни до август, което е показателен факт, че през вегитационния период се наблюдават значителни, продължителни засушавания. Сезонното и териториално разпределение на валежите, съпоставено с изискванията на отделните селскостопански култури индикира необходимостта от повсеместно изкуствено напояване в равнинните и низини части на областта.

Климатичният потенциал като цяло благоприятства за развитието на различните стопански отрасли – строителство, транспорт и др. В съчетание с другите природни условия и ресурси – релеф, почви, води, флора и фауна, климатът оказва съществено влияние върху селскостопанската специализация и профилираност на отделните части на Хасковска област. Горно-тракийската низина е специализирана в отглеждането главно на зеленчуци (домати, пипер), плодове (ябълки, круши, грозде), технически култури (памук, слънчоглед, захарно цвекло, тютюн), а Източните Родопи и Сакар планина в отглеждането

предимно на тютюн. Съществуват и изключително благоприятни почвено-климатични условия за създаването на лозови масиви, като потенциал за развитие на лозарството и винопроизводството в региона в бъдеще.

2.4. Водните ресурси на Хасковска област се формират главно за сметка на оттока на река Марица и нейните притоци – Харманлийска, Върбица и Бяла река. Този воден оток представлява 5,8% от речния отток на страната без река Дунав (за средносуха година). Сезонната неравномерност в речния отток налага необходимостта от изграждане на съответната водно-стопанска инфраструктура за регулирането му и рационалното му използване за напояване и промишлено водоснабдяване. За съжаление изградената напоителна система, строена за нуждите на едрото кооперативно селскостопанско производство днес се оказва неефективна, нерентабилна и не може да се използва поради високата себестойност на подаваната за напояване вода. В тази насока е необходимо да бъде изградена модерна напоителна система в районите на зеленчукопроизводство, която да съответства на изискванията и да е адекватна с нуждите на дребното частно селскостопанско производство. Това би довело и до намаляване себестойността на водата, предназначена за изкуствено напояване.

Друг източник за формиране на водно-ресурсния потенциал са подземните грунтови води, които представляват 7,3% от общия им количествен обем за страната. Те са акумулирани главно в речните тераси на Марица и притоците и. Използват се за питейно и битово водоснабдяване. За формирането на приходната част на баланса на водните ресурси, определено значение имат и възвратните води – 6,8% от всички водни ресурси на областта.

Наличието на значителни запаси от водни ресурси е допринесло за отглеждането на богата гама от водолюбиви селскостопански култури (зеленчуци, царевица и др.). Те са изиграли активна роля в процеса на формиране на отрасловата и териториална структура на района и специфичния производствен облик на съставните му части.

На територията на областта съществуват няколко минерални извора – при с. Минерални бани, с. Долно Ботево общ. Стамболово, гр. Меричлери, с. Троян общ. Симеоновград и др. Водите на тези находища са с изключителни качества и състав. В Минерални бани има изградена санаториално-курортна база, която през последните години се използва в ниска степен. Минералната вода в този извор е близка по състав и лечебни свойства до водата в известния чешки балнеолечебен курорт – Карлови Вари. За съжаление повечето от тези находища не са достатъчно разработени и не се експлоатират.

3. Население

3.1. Брой и териториално разпределение

Населението на Хасковска област е най-важният социално-икономически ресурс, който заема важно място в процеса на регионалното развитие. Човешките ресурси, освен производител са и потребител на материални и духовни блага, което ги прави определящ и лимитиращ фактор за развитието на всяка територия. По тази причина броят и съставът, характерът на възпроизводството и географското разположение на населението играят първостепенна роля в развитието на област Хасково. Социално - демографският потенциал и в бъдеще ще определя и лимитира социално - икономическото развитие на областта.

На територията на област Хасково живеят 270 096 души (31.12.2003 г.), като това представлява 3,46 % от населението на страната. В градовете на областта живеят 189 937 души (70.3 % от цялото население в областта), като само в областния център – гр. Хасково живеят 79 476 души, което представлява 29.4 % от цялото население на областта. Средната географска гъстота на населението в област Хасково е 48.7 д/кв. км. (2003 г.) и е много по - ниска от средната географска гъстота на населението на страната, която е 70.3 д/кв. км.

ОБЩИНИ	ОБЩО			В ГРАДОВЕТЕ			В СЕЛАТА		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
ОБЛАСТ									
ХАСКОВО	270096	131626	138470	189937	92239	97698	80159	39387	40772
Димитровград	61948	30105	31843	45523	22088	23435	16425	8017	8408
Ивайловград	7629	3797	3832	4129	2049	2080	3500	1748	1752
Любимец	11090	5493	5597	7970	3984	3986	3120	1509	1611
Маджарово	2002	980	1022	676	328	348	1326	652	674
Мин. бани	6741	3296	3445	-	-	-	6741	3296	3445
Свиленград	25238	12479	12759	18890	9305	9585	6348	3174	3174
Симеоновград	10178	4952	5226	7463	3652	3811	2715	1300	1415
Стамболово	5935	2947	2988	-	-	-	5935	2947	2988
Тополовград	14222	7134	7088	6408	3243	3165	7814	3891	3923
Харманли	26712	13077	13635	19402	9528	9874	7310	3549	3761
Хасково	98401	47366	51035	79476	38062	41414	18925	9304	9621

Този показател показва големи отклонения в териториален план и за самата област. Най-гъсто населени общини са Хасково (134 д/кв.км.) и Димитровград (110 д/кв.км.), а най-слабо населени са Стамболово (22 д/кв.км.), Тополовград (20 д/кв.км.) и Маджарово (9 д/кв.км.).

Урбанизираността на територията на Хасковска област е много близка до средната за страната – 42.2 % (2003 г.) при 43.4 % (2003 г.) за България. И по този показател се наблюдават силни отклонения в териториален аспект, които са характерни за община Хасково – 80.8 %, община Свиленград – 74.8 %, община Димитровград – 73.5 %, за градско население и общините Минерални бани и Стамболово със 100 % селско население. Съотношението между градското и селското население, освен че показва силни териториални различия, оказва влияние и върху самото развитие на региона. Икономическият потенциал на общините с преобладаващо градско население е няколко пъти по-

висок от този на общините с преобладаващо селско население. Това се обуславя от различния начин на живот и възможности за трудова реализация.

3.2. Възрастова структура.

19.4 % от населението на областта е в подтрудова възраст, 56.7 % са в трудова възраст и 23,9 % са в надтрудова възраст. По тези показатели област Хасково е в по-неблагоприятна позиция от средната за страната и Южен централен район за планиране.

Половото съотношение жени на 1000 мъже не показва различията в териториален план и е малко под средното за страната - 1052 жени на 1000 мъже (2003 г.) при 1058 жени на 1000 мъже (2003 г.) за страната. Преобладаващият дял на жените се определя основно от големия брой жени в надтрудова възраст спрямо мъжете от същата категория.

ВЪЗРАСТОВА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО В ОБЛАСТ ХАСКОВО (31.12. 2003 г.)

Възраст	Всичко		
	Всичко	Мъже	Жени
0-20	59 758	30 596	29 162
21-40	70 871	36 225	34 646
41-60	75 027	37 062	37 965
61-80	57 533	25 238	32 295
81 +	6 907	2 505	4 402

3.3. Възпроизводство на населението

В област Хасково раждаемостта през последните 10 години е силно намаляла, като следва тенденциите характерни за цялата страна. През 2003 г. общо на територията на областта са родени 2105 деца, от които 1059 момчета и 1046 момичета. В градовете за 2003 г. са родени 1629 деца, а в селата 476. Коефициентът на раждаемост в областта за 2003 г. е 7.76 ‰, при 10.6 ‰ през 1992 г. и 8.1 ‰ през 1999 г. Особено ниска раждаемост и влошени демографски показатели са характерни за общините с преобладаващо селско население - Стамболово, Минерални бани, Ивайловград, Маджарово. Голямата безработица, особено сред младите хора, масовото обедняване и влошаването на жизненото равнище доведоха до още по-голям упадък на раждаемостта чрез въздържане от раждане на следващо дете и увеличаване на абортите. Към тези причини се прибави и отбелязаното негативно влияние на масовата емиграция на предимно младо и трудова население в репродуктивна възраст. Тенденцията в развитието на раждаемостта в общината отразява модела на демографско поведение на семействата и отношението на съпругеските двойки към желанния брой деца, който все-повече се ориентира към еднократно дете. Делът на първите раждания все-повече се увеличава в общия брой раждания, но за разлика от тях относителният дял на вторите, третите и от по-висок ранг раждания постоянно намалява. По-високата раждаемост, която се наблюдава сред градското население се дължи на неговата все още по-благоприятна възрастова структура, в сравнение с тази на селското население.

Смъртността в областта през последните години се е движела като показател в стойности, близки до средните за страната. За 2003 г. коефициентът на смъртност в област Хасково е 14.4 ‰. По-голямата смъртност, която се наблюдава в селата се дължи главно на по-интензивния процес на остаряването на населението в селата. За Хасковска област прави впечатление и факта, характерен и за страната като цяло, че се увеличава интензивността на смъртните случаи сред лицата в средните възрастови групи. С изключение на намалението на смъртността в най-младите възрасти, основните причини за посочената трайна тенденция на увеличение на смъртността могат да се търсят в съвременните физически, материални, психологически и духовни условия на живот на населението, които имат дългогодишно влияние.

Детската смъртност в областта също е с близки до средните за страната стойности. Положителното е, че стойността на този показател намаля значително през последните години. През 1997 г. коефициентът за детската смъртност в Хасковска област достига 22.6 ‰, през 1999 г. намаля на 14.38 ‰, а през 2003 г. е едва 8.08 ‰.

3. 4. Естествен и механичен прираст

Естественият прираст на населението представлява разликата между броя на живородените и броя на умрелите деца. За област Хасково естествения прираст е отрицателен, като от (-1884 души) през 2001 г. се е променил на (-1788 души) през 2003 г. Коефициентът за естествен прираст показва броят на нарастването (намалянето) на населението на 1000 души. За 2003 год. коефициентът за естествен прираст в област Хасково е отрицателен (-6.59 ‰), както и за всяка една от общините от областта поотделно. Върху естествения прираст влияние оказват както икономическите, така и редица социални фактори, свързани с културата и начина на живот на населението. От голямо значение в случая са и намаляващата роля на семейството като обществена институция, отчуждеността между хората, скъсването с традициите, стремежа на съвременните жени към професионална реализация.

Механичният прираст в териториален аспект представлява разликата между броя на заселените и изселените лица от дадена административно-териториална единица. Механичният прираст за област Хасково като цяло, е също отрицателен, като от (-265 души) през 2001 г. се е променил на (-564 души) през 2003 г. В следващата таблица е показано нагледно състоянието на естествен и механичен прираст сред градското население на областта.

НАСЕЛЕНИЕ, ЕСТЕСТВЕН И МЕХАНИЧЕН ПРИРАСТ ПО ГРАДОВЕ И ПОЛ В ОБЛ. ХАСКОВО

Градове	Население към 31.12.2003 г.			Естествен прираст за 2003 г.			Механичен прираст за 2003 г.		
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Димитровград	43460	21086	22374	-157	-105	-52	-1132	-629	-503
Ивайловград	4129	2049	2080	-10	-14	4	-65	-33	-32
Любимец	7970	3984	3986	-29	-18	-11	-78	-43	-35
Маджарово	676	328	348	0	-1	1	-12	-8	-4
Меричлери	2063	1002	1061	-17	-12	-5	-16	-9	-7

Свиленград	18890	9305	9585	-20	-5	-15	-101	-75	-26
Симеоновград	7463	3652	3811	-18	-17	-1	-96	-49	-47
Тополовград	6408	3243	3165	-39	-32	-7	-72	-41	-31
Харманли	19402	9528	9874	-39	-40	1	-244	-110	-134
Хасково	79476	38062	41414	-107	-79	-28	-566	-321	-245

4. Икономическо развитие

4.1. Промисленост

4.1.1. Малки и средни предприятия

Малките и средни предприятия в област Хасково играят важна роля за ускоряването на икономическите процеси и за оптимизиране на производствената структура на областната икономика. След първоначалния бум на фирми в МСП сектора в първите години след 1989 г., съпътстван от последващи драматични спадове в икономическата им активност, към настоящия момент малките и средни предприятия са един от основните фактори, определящи икономическия облик на областта. Те създават условия за развитието на конкуренцията и подобряват връзките между икономическите субекти (частни и държавни) в региона.

В регионален план активността на малките и средни предприятия е изразена чрез относителния дял на активно работещите фирми. Близко две трети от регистрираните в МСП сектора фирми от областта не работят /замразена е дейността им или работят с много малък капацитет/. Преобладаващата част от регистрираните фирми са малки по размер, с брой на наетите на работа лица до 50 души. Техният дял в общата съвкупност на активните фирми в областната икономика е около 95 %. Въпреки това значението на големите фирми все още е решаващо за величината и динамиката на повечето макроикономически показатели, особено за величината на брутния вътрешен продукт. От тази гледна точка основен двигател на икономическия растеж са големите фирми, докато малките и средните фирми създават предимно по-благоприятни условия за неговото ускоряване, но все още самите те не могат да бъдат основен фактор за индуцирането му.

Повечето от малките и средни предприятия в област Хасково действат в сферата на услугите и търговията. Най-много са малките фирми в отрасъл търговия - около 50 % от всички регистрирани фирми през последните години, като преобладаващата част от тях са микропредприятия (до 10 работника). Това са преди всичко малки по размер фирми /главно семейни/, в много от случаите без наети външни лица на трудов договор. Около 90% от регистрираните фирми в сферата на услугите и търговията имат под 5 наети работници или въобще нямат такива. В сферата на услугите основно малки фирми в региона се създават в комуналното стопанство, ремонтните услуги, комуналния транспорт и др.

След търговията и услугите, по брой регистрирани за областта малки и средни предприятия, се нареждат шивашките и трикотаажните фирми, които са сравнително малки (до 30 работника), не изискват големи инвестиции при осъществяване на производството си, наемат сравнително евтина работна ръка и имат осигурен пазар за продукцията си.

От производствените малки и средни фирми в региона е голям и делът на хлебопекарните и цеховете за месо и млекопреработка, които са много по-гъвкави към изискванията на пазара от съществуващите в миналото монополни дружества, използват съвременни технологии за производство и произвеждат разнообразна по асортимент продукция.

Следващите области, където броя на регистрираните малки фирми е относително висок, са транспорта, туризма и строителството. Отрасял строителство се оказва благоприятен за формирането на малки и средни предприятия в областта, главно заради специфичните му особености – секторът е изцяло приватизиран; отделните дейности са обособени; използваната техника е многофункционална с комплексно значение.

В основни линии бизнеса в регионалния МСП сектор повтаря съществуващата специализация, наблюдавана при държавните, общинските и кооперативни фирми. Обикновено малките и средни предприятия възникват в производства, в които вложените средства имат бърза възвращаемост. Появиха се, разбира се и малки и средни производствени фирми, които успешно се налагат на вътрешния пазар, а една голяма част от продукцията им се изнася и на външните пазари. Засега най-добре в област Хасково от малките и средни предприятия се развиват шивашките и трикотаажните фирми, дървопреработващите и мебелните предприятия, фирмите за строителна и транспортна дейност, производители и преработватели в сферата на хранително-вкусовата промишленост.

Друга особеност на малките и средни предприятия в област Хасково е, че повечето от тях извършват разнородна дейност (освен производство и търговия) и много рядко са строго специализирани. Много често дори изпълняват несъвместими дейности, докато окончателно утвърдят производствения си профил.

Прави впечатление и факта, че последните години частният сектор в областта започва да прекрачва границите на семейната фирма. Признак, че малките предприятия са започнали да надрастват рамките на семейното обкръжение е стремежа за създаване на мрежа от предприятия, разположени не само в района на регистрация на фирмата.

Най-големите проблеми на малките и средните предприятия в област Хасково са свързани с недостига на финансови средства както в началото на дейността им, така и по-късно, за финансиране на основната си дейност или на необходимите инвестиции за подобряване на конкурентоспособността си. До голяма степен недостигът на финансови средства се обуславя от източниците на финансиране за започване на тяхната основна дейност.

Други проблеми, спъващи развитието на МСП сектора в областта /характерни и за страната като цяло/ са нестабилната и ненадеждна законова рамка за развитието на малките и средни предприятия; високото данъчно равнище в страната и липсата на платежоспособно търсене.

В заключение може да се обобща, че секторът на МСП в област Хасково има най-много резерви за разкриване на алтернативна заетост и нови работни места. В бъдеще, неговото значение ще продължи да нараства за общия икономически стабилитет и постепенно ще се увеличи относителния му дял в областната икономика.

4.1.2. Преработваща промишленост.

В сферата на промишлеността област Хасково има потенциал за развитие както на традиционните за региона текстилна, шивашка, хранително-вкусова промишленост и машиностроене за леката промишленост, така и на нововъзникващите високотехнологични производства. Промислеността се характеризира с добре развита отраслова структура, утвърдени пазарни традиции, квалифицирана работна ръка и сравнително добре развит сектор на малките и средни предприятия. Големите дружества в областта са главната движеща сила на местната икономика, докато малките фирми допринасят за подобряване на бизнес средата и създаване на благоприятни условия за ускорено развитие.

В долната таблица са показани данни за отрасъл промишленост (производство плюс добивна промишленост) по общини и за област Хасково

2003 год.

Общини	Приходи от дейността хил. лв.	Нетен приход от продажби хил. лв.	Печалба от фирми хил. лв.	Загуба от фирми хил. лв.	Заети лица брой	Наети лица брой
Димитровград	229 202	224 933	8 743	-2 423	6 104	5 762
в т.ч. добивна п-ст	6 153	2 882	0	-1 132	393	383
Ивайловград	3 158	3 140	23	-131	495	482
в т.ч. добивна п-ст	182	182	2	0	36	35
Любимец	8 610	8 561	166	-611	626	602
Маджарово	71	71	3	0	3	1
Минерални бани	541	541	0	0	317	289
Свиленград	27 678	27 142	382	-669	1 508	1 446
Симеоновград	1507	1 506	37	-97	221	198
Стамболово	242	242	0	-68	41	33
Тополовград	3 166	3 097	192	-66	215	201
Харманли	51 696	49 857	615	-1 025	2 144	2 037
в т.ч. добивна п-ст	289	289	20	0	21	17
Хасково	246 721	238 079	10 446	-8 662	10 600	10 004
в т.ч. добивна п-ст	88	88	23	0	5	2
Общо за областта	573 428	557 982	20 607	-13 835	22 436	21 222
в т.ч. добивна п-ст	6 712	3 441	45	-1 132	539	528

Измерена чрез обема на продажбите, за 2004 г. отрасловата структура на регионалната икономика изглежда така:

/отн. дял /

Икономически дейности	2003	2002	2004	04/03
Търговия и ремонт на авт-ли и стоки за д-во	38.5	35.2	41.3	+ 2.8
Пр-во на хр.пр-ти, напитки и тютюн. изд.	18.4	17.7	14.7	- 3.7
Пр-во на химически продукти	18.9	21.0	18.1	- 0.8
Пр-во на текстил и облекло	6.0	6.2	5.4	- 0.6
Пр-во на изделия от НМС	4.7	5.3	5.7	+1.0

Пр-во на машини и оборудване	4.9	4.1	3.2	-1.7
Снабдяване с топлоенергия и вода	3.7	4.1	4.0	+0.3
Транспорт	1.4	1.8	1.0	- 0.4

През 2004 година, в наблюдаваните предприятия от Хасковска област са реализирани продажби на продукция, стоки и услуги на стойност 845 млн. лв. (2003 г. - 784 млн. лв.). Ритмичността е основна характеристика на икономическата дейност през изтеклата година. По тримесечия продажбите са: 206; 205; 200; 233 млн. лв., като най – добър резултат е налице през м. декември - 92 млн. лв. Силни са също месеците ноември – 78 млн. лв. и юни – 75 млн. лв.

Най - слабо стопанските субекти се представят през м. януари и октомври – с по 63 млн. лв.

Общественият сектор дава 6.2 % от продажбите през 2004 г. (2003 г. - 7.5 % ; 2002 г. - 9 %.). Намалението на запасите на продукция през годината е 9 800 х. лв. Почти толкова е било то и през предходните две години. Продадените през 2004 г. дълготрайни активи са на стойност 4 850 х. лв., като през 2003 г. са 6 970 х. лв.

Износът за 2004 г. е 176 млн.лв. 38.5 % от промишлените продажби са реализирани извън страната (38.8 % - за 2003 г.; през 2002 г. – 33.5 %). В сравнение с предходната 2003 г. има увеличение на износа на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия, но е намален експорта на химически продукти; на текстил и облекло; на машини и оборудване. През 2004 г. най-голям експорт е направен през месеците юни – 19.5 млн. лв. и февруари – 18.6 млн. лв.

Промишленият облик на областта се формира от четирите най-големи по население общини - Хасково, Димитровград, Свиленград и Харманли. В териториален аспект водеща община остава Димитровград с 40.3 % отн. дял (39 % за 2003 г.). Хасково има 37 % и няма промяна спрямо предходната година. Свиленград (15 %) също запазва своите позиции от предходната 2003 г. Харманлийската община има 5 % от продажбите, т.е спад с 1 пункт спрямо предходната 2003 година.

Най-голямата община в областта - община Хасково е един от основните центрове на българското машиностроене за хранително-вкусова промишленост. Запазва се специализацията на областния град в сферата на производството на машини за хранително-вкусовата промишленост: /"Родина – Хасково" АД, "Тракия комерс" АД, "Калинови консулт"/, машини и инсталации за преработка на мляко /"Донидо" ООД,/ отоплителни и битови уреди /"Ерато Холдинг"/, кафемашини /"ІВІ" - Хасково/, технологични линии за производство на месни и млечни продукти /"ПІМ" ООД/, инсталации и линии за производство на сладкарски изделия и хляб /Хранмаш инженеринг ЕООД", "Хидропластформ"/. Всяка една от посочените по-горе фирми е традиционен участник и носител на награди от национални и международни изложби и панаири, с утвърдено име и марка на пазара. За значението на този подотрасъл в областната икономика говори и факта, че в гр. Хасково е създадена и Асоциация на производителите на машини за хранително-вкусовата промишленост.

Други големи предприятия в сферата на машиностроенето на територията на област Хасково са "Хебър" АД Симеоновград, и "Климатех" АД

Димитровград /п-во на климатични и хладилни технологии/, "Химмаш" АД Хасково /п-во на топлообменници, ресивери за въздух и газове и др./, "Елпром – Харманли" АД /п-во на асинхронни електродвигатели и отливки/, "Виком" /п-во на бойлери и готварски печки/, Заводите за металорежещи машини в Хасково, Свиленград и Любимец, "Сакар-истра" Свиленград /п-во на месингови кранове/ и др.

На територията на община Димитровград функционират две големи производствени дружества: "Вулкан" АД /приватизирана от италианския концерн "Италчименти груп"/, специализирана в производството на строителни материали и "Неохим" АД – за производство на изкуствени торове и химически продукти /определящ продукт за дружеството е амониевата селитра с високо качество/. След приватизацията си и двете фирми разполагат с нова и качествена апаратура, както и съвременни инсталации, съобразени с изискванията за екологично производство. Химическата промишленост е отрасъла в областната икономика с най-висок относителен дял в отрасловата структура на промишленото производство. Прави впечатление и факта, че през 2003 г. има почти двойно увеличение на износа на химически продукти спрямо предходната година.

Развитието на дърводобивната и дървообработващата промишленост в областта е в пряка връзка с унищожаването на горите за разширяване на обработваемите земи и успоредно с това използването на горските ресурси за добив на дървени въглища /особено в района на Източните Родопи/. Силно негативно е и влиянието на ерозията. Това е довело до оредяването, а на места и до пълното унищожаване на горската и тревна растителност. Въпреки отличните възможности, досега дървесината не се преработва в региона, а основно се изнася за преработка във вътрешността на страната и в чужбина. В отрасъла има добри условия за създаване на малки предприятия.

Мебелната промишленост в Област Хасково е представена от няколко основни мебелни фирми – "Модис" – Харманли, "Класик" – Хасково, "Новел" Хасково, "Ерато – Лес" – Хасково, "Топчу" – Хасково, "Комфорт" – Харманли и други.

В областта на обувната и кожарска промишленост основните мощности са съсредоточени в гр. Димитровград. Тук се намира първото в областта дружество, закупено от чуждестранен инвеститор – "Пролет", специализирано в производството на дамски чанти, предимно от естествена кожа, като продукцията е предназначена изцяло за външния пазар. В гр. Димитровград функционира и фирма "МАК – Г" произвеждаща детски, дамски и мъжки пантофи и чехли от естествена кожа и текстил, с ориентация на пазара за износ за Италия, Англия и др. страни от ЕС.

Много добре развити в област Хасково са отраслите шивашка и трикотажна промишленост, където функционират както големи дружества, така и множество малки и средни предприятия. Предвид на качествената произвеждана продукция от фирмите в този бранш, много от тях се разрастнаха през последните години и се наложиха на пазара с утвърдено име и марка на производството си. Такива са "Никена" Хасково, "Мир" АД Хасково, "Бени" Хасково, "Детелина" АД Любимец, "Делена" Хасково, "Марица" Симеоновград, "Алес" Димитровград, "Гергана" Димитровград, "Мира" Свиленград и др. Текстилната промишленост, в частност шивашкото и трикотажно производство

е и отрасъла в областта, в който са създадени най-много предприятия от чужди инвеститори. Типичен пример в това отношение са "Елмаз текс" гр. Хасково, "Его текс" гр. Хасково, "Фаро текстайл индъстриз" ООД гр. Симеоновград, "Къванч текс" ООД гр. Харманли, "Брантекс" гр. Любимец, "Кама" гр. Любимец, "Мерич" гр. Свиленград и "Мендерес" ООД гр. Свиленград, разкрили много работни места и произвеждащи продукция предимно за износ.

Хранително-вкусовата промишленост на територията на областта е представена от хлебопроизводство и сладкарство, месопрепарателна промишленост, винопроизводство, пивопроизводство, млекопреработвателна, тютюнева и консервна промишленост. Предприятията, които обуславят нейната териториална структура са разположени в по-големите градове. Едно от тях е частната фирма "Златна Тракия" – Харманли, произвеждащо основно олио, а също така и халва от сусамов и слънчогледов тахан и широка гама от подсладени кремове на таханова основа. На територията на гр. Харманли се намира и друга голяма фирма за производство на растително масло и шротове – "Голд ойл". Област Хасково е известна с традициите си в пивопроизводството и винопроизводството. Пивоварна "Каменица" АД клон Хасково е един от основните износители на пиво от страната. Всички винарски мощности на територията на областта (Винпром "Шато Аида" Хасково, Винарска къща "Сакар" Любимец, Винарска изба "Стамболово") са специализирани в производството на висококачествени вина, които намират добра реализация на международния пазар. От винарската изба в Стамболово е едно от най-известните в цял свят червени вина на България с фиксиран географски произход.

В областта на хлебопроизводството и сладкарството, монополът на големите хлебозаводи в общинските центрове бе разбит и днес работят множество частни фирми, хлебопекарни и сладкарски цехове, със сравнително модерно технологично оборудване, които произвеждат разнообразна по асортимент продукция. Същото е положението и с фирмите за месо и млекопреработка. В региона съществуват множество малки цехове за преработка на месо и месни продукти, мандри за производство на сирене, кашкавал и масло, оборудвани със съвременна техника и произвеждащи продукция с висок капацитет и качество, отговарящо на съвременните европейски стандарти.

В областния център гр. Хасково функционират и някои утвърдени фирми в сферата на консервната промишленост (един традиционно развит подотрасъл за областта, предвид факта, че регионът е известен в цялата страна с голямото си производство на качествени плодове и зеленчуци), като "Дерони" ООД, "Агро еър" АД и "Югоплод" ООД.

Предвид благоприятните за отглеждане на тютюн почвени и климатични условия в региона, на територията на областта съществуват и мощности за изкупуване и първична преработка на тютюн, най-голямото от които дружества е представителството на "Даймон – България" в гр. Хасково /дружеството в областта с най-голям брой работници – 1540 души/. В предмета на дейност на дружеството влизат още и селекция, сортоизпитване, сортоподдържане, семепризводство и търговия със семена и посадъчен материал. На територията на областта - в гр. Хасково, гр. Харманли и гр. Тополовград функционират и подразделения от структурата на "Булгартабак Холдинг" АД, които в момента изживяват големи сътресения, предвид на протичащите в национален мащаб

структурни промени в Холдинга. В гр. Хасково функционират и две фирми – "Алфа и зет" и "МГ-МЕКС" ЕООД, специализирани в производството на линии за преработка на тютюн, представляващи комплектни съоръжения, предназначени за оборудване на подготвителните цехове за цигарените фабрики.

Говорейки за чуждестранните инвестиции в региона трябва да отбележим, че те са около средното ниво за страната. Преките чуждестранни инвестиции за 2003 г. са 53 480 хил. долара (за 2001 г. са съответно 23 460 хил. долара, а за 2002 г. – 46 445 хил. долара). Чужденците влагат инвестиции основно в създаването на предприятия от леката промишленост. Прави впечатление, че докато някои страни /Швейцария, Дания/ влагат инвестиции основно в конкретна фирма, то други /Турция, Гърция/ влагат по-малко по размер инвестиции но в много и с различен предмет на дейност фирми. Последните години се наблюдава тенденция за създаване на смесени дружества в пограничните райони на областта.

Чуждестранни инвестиции по страни в област Хасково по години

Страни	2001 г./хил.щ.д./	2002 г./хил.щ.д./	2003 г./хил.щ.д./
Швейцария	18 000	21 593	33 535
Турция	716.4	13 227.5	9 321
Франция	2 083	3 846	5 059
Ливан	1.4	3 672.4	1 589
САЩ	372.1	537.5	861
Дания	1 037	1 532	831
Германия	376.1	541.5	19

По-големите чуждестранни инвеститори на територията на областта са :

- "Италчименти груп" Италия – собственик на "Вулкан" Димитровград
- "Интербрю" Белгия – собственик на "Каменица" АД – клон Хасково /бившата фирма "Астика" АД/
- "Даймон България" – представителство в гр. Хасково /тютюнева п-ст/
- "Мендерес" Турция /текстилна фирма в гр. Свиленград/
- "Къванч текс" Турция – /текстилна фирма в гр. Харманли/
- "Брантекс" Дания - /текстилна фирма в гр. Любимец/

В областта на икономическото развитие стратегическата насока за развитие на региона е свързана с насърчаване развитието на предприемаческата дейност и увеличаване дела на малките и средни предприятия като катализатор за икономическото оживление на територията и сектор, в който се разкриват най-много работни места. Важен фактор за развитието на областната икономика и повишаването на параметрите на инвестиционния климат в региона се явява обединението на усилията на всички местни институции, организации и фирми, в търсенето на начини и форми за привличане на свежи вътрешни и външни инвестиции.

5. Селско стопанство

Селското стопанство е един от водещите отрасли за област Хасково и създава заетост на голяма част от населението в региона. Няколко са общините в областта, за които селското стопанство е доминиращ отрасъл – Стамболово, Любимец, Симеоновград и Тополовград.

В долната таблица са показани някои основни данни за 2004 г. в сферата на селското стопанство за област Хасково:

Наличен селскостопански фонд	-	3 422 263 дка.
Горски фонд	-	1 914 340 дка.
Земеделска земя	-	2 650 848 дка.
Обработваема земя	-	1 796 978 дка.
Обработвани ниви	-	906 000 дка.

5.1. Мелиорации

Освен естественото напояване /средното годишно количество на валежите, които падат на територията на областта е около 50 - 60 литра/кв. м./, голямо значение за развитие на селското стопанство, и най-вече на растениевъдството, има изкуственото напояване. В областта съществува добре развита хидромелиоративна инфраструктура. Изградени са и са в експлоатация 13 язовира, които служат за напояване: "Тракиец", "Книжовник", "Криво поле", "Гледка", "Сивата вода", "Гарваново", "Клокотница", "Доситеево", "Троян" "Бунарча", "Изворово", "Сираково" и "Мандра" с общ завирен обем 177 854 хил. куб. м. вода. Най-големият язовир на територията на областта е язовир "Тракиец" с завирен обем от 114 000 хил. куб. м. вода. Изградени са напоителни тръбопроводи с обща дължина 280 километра, напоителни канали – общо 83 км. и отводнителни канали - 43 км., както и 68 помпени станции и 10 отводнителни помпени станции.

Остарелите и амортизирани хидромелиоративни съоръжения и напоителни канали не отговарят на потребностите на новото частнособственическо земеделие. Те са изградени за напояване на огромни площи, които днес след връщането на земята вече са на различни собственици. Повечето от помпените станции са ограбени и се намират в лошо състояние.

Пряко свързано със селското стопанство, в частност растениевъдството, е и реструктурирането на поливните площи. Съгласно разработеният проект напоителните полета се разделят на технически годни и потенциално годни за напояване. За периода 2005 г. – 2015 г. се запазва формата на стопанисване на поливните съоръжения от "Напоителни системи" ЕАД и се стимулира създаването на Сдружения на водоползвателите, които новосъздадени сдружения могат да кандидатстват за финансиране по програма САПАРД.

5.2. Растениевъдство

В областта съществуват изключително благоприятни почвено-климатични условия за развитие на растениевъдството. Умерено-средиземноморският

климат, в съчетание с обилните водни ресурси в региона са важни предпоставки за отглеждането на голямо разнообразие от селскостопански култури.

5.2.1. Зърнено-фуражни култури

В долината на река Марица съществуват добри условия за отглеждане на зърнени култури, от които най-разпространена е пшеницата. За стопанската 2004 г. с пшеница са засети 367 404 дка площи, като перспективата за следващите години е тези площи да нараснат значително. Площите, засяти с пшеница са повсеместно разпределени, като най-голям е делът им в районите на общините Хасково, Димитровград и Свиленград. Средният добив на пшеница от декар е 307 кг. (при 233 кг/дка през 2000 г.)

От зърнено-фуражните култури най-много се сее ечемик, като през 2004г. с ечемик са засяти 66 397 дка., като средният добив от декар е 265 кг. (при 240 кг/дка през 2000 г.) Ечемик се отглежда най-вече в землищата на общините Димитровград и Свиленград.

От пролетните зърнено-фуражни култури в област Хасково е застъпена основно царевичката (14 000 дка засети за стопанската 2004 г.). Тя вирее добре по поречието на реките Марица и Арда и се отглежда основно в районите на общините Ивайловград и Свиленград. Средният добив от декар за областта през 2004 г. е 375 кг.

5.2.2. Технически култури

Техническите култури, отглеждани в област Хасково са слънчогледа, памука и тютюна.

През 2004 г. със слънчоглед са засяти 140 591 дка., което е нарастване на площите с над 50 % в сравнение с 2000 г., когато са били засяти едва 91 946 дка слънчоглед. Средният добив от слънчоглед за 2004 г. е 132 кг. от декар.

Широко разпространена и традиционно отглеждана техническа култура за област Хасково е тютюна. Отглежда се предимно в ниските части на Източните Родопи и Сакар планина. Освен традиционно застъпените сортове ориенталски тютюни, се отглеждат и едролитни сортове тютюни. В Хасковска област се отглеждат предимно широколистни тютюни от сортовете "Вирджиния-514" и "Бърлей". За предпланинските територии на Родопите и на Сакар планина е типичен тютюнът от ориенталските сортове "Джебел басма", "Харманли-163" и "Крумовград-988", за които е необходима значително по-малка механизирана обработка. Производството на ориенталски тютюн е съсредоточено основно в землищата на общините Хасково, Ивайловград, Стамболово и Свиленград. Тютюн "Бърлей" се произвежда основно в общините Харманли, Димитровград и Хасково, а "Вирджиния" се отглежда предимно в Хасково и Харманли.

През 2004 г. с тютюн в област Хасково са засети 49 600 дка площи, като средния добив от ориенталски тютюн от декар е 138 кг. През последната година се наблюдава съществено колебание в площите заети с тютюн, което се дължи на промените, настъпили в структурата на пазарите за тютюн, тютюневи изделия и цигари. Като цяло намаля и самото производство на тютюни в страната.

5.2.3. Зеленчукови култури

Средиземноморският климат и наличието на водни ресурси са естествени предпоставки за развитие на зеленчукопроизводството в региона. Основните отглеждани зеленчукови култури са домати и пипер. През 2004 г. ДФ "Земеделие" субсидира производството на качествен пипер и домати. Най-много домати се отглеждат в районите на общините Хасково и Димитровград. През 2004 г. в областта са произведени 6 950 тона домати при среден добив 1 678 кг./дка.

Долината на Марица е известна с отглеждането както на червения, така и на зеления пипер за прясна консумация, горогледа и камбите. Производството на пипер в област Хасково през 2004 г. е 6 322 т., като средния добив от декар е 1 152 кг.

Областта е и традиционен голям производител на краставици. Основните сортове, които са разпространени, са "Сандра", "Вихра" и "Левина". Най-много краставици се сеят в землищата на Симеоновград, Димитровград и Хасково.

Слабо застъпено в област Хасково е и производството на картофи (предимно в полупланинските и планинските райони) – 2 463 т. (2004 г.)

Построените покрити оранжерии в областта имат площ от около 600 дка.

5.2.4. Овощарство

Състоянието на овощните видове в област Хасково е незадоволително, поради влошената възрастова структура на насажденията. Много от тях са с изтекъл амортизационен период, при което и най-малката неблагоприятна промяна в климатичните условия се отразява негативно при формиране на добива. Липсата на финансови средства забавя създаването на нови овощни насаждения със стоково предназначение.

На територията на областта съществуват едни от най-добрите ябълкови насаждения в страната. Ябълковите градини в областта заемат площ от около 256 дка. Фитосанитарното състояние на ябълковите градини и най-вече на тази в община Харманли е много добро. Основно се отглеждат ябълки от групата на "Златна превъзходна", "Червена превъзходна" и малки площи от "Айвания", "Карастоянка", "Грени смит" и "Флорина". През 2004 г. добивите от дка са в рамките на 620 кг.

В Хасковска област има изключително благоприятни условия за отглеждането на масиви от трайни насаждения - ягоди, малини, вишни, череши, кайсии, праскови и др.

Площта засята с череши на територията на областта възлиза на 545 дка., получената продукция за 2004 г. е 362 т.

На територията на областта съществуват трайни насаждения от праскови – 273 дка. с производство - 112 т. (2004 г.), кайсии - 90 дка. и малини - 140 дка.

Област Хасково е национално известна с производството на дини и пъпеши. Традиционни производители на дини и пъпеши в областта са стопаните от общините Свиленград, Харманли, Любимец и Хасково. Основен проблем пред тях се явява трудната пазарна реализация на произвежданата продукция. През 2004 г. са произведени 25 243 т. дини, като средния добив от декар е 2 550 т. Пъпешите в областта са засети на площ 5 910 дка., като средния добив е 900 кг./дка.

5.2.5. Лозарство

Област Хасково е известна от край време с отличното си грозде /основно сорт "Мерло"/ и висококачественото вино, което се произвежда от него.

Винените лозя са създадени в периода 1975 -1985 г. и са на границата на амортизационния срок. През 2004 г. площта на винените лозя на територията на област Хасково е 61 816 дка., а на десертните лозя – 10 300 дка. Състоянието на лозята като цяло до момента е добро. Поради това, че за момента лозята са една от най-рентабилните култури (и за много домакинства от региона, основен източник на средства), за тях се полагат големи грижи. През настоящата година производството на грозде възлиза на 360 кг/дка. Най - големите лозови насаждения на областта са в землищата на Свиленград, Тополовград , Харманли и Стамболово. Най - разпространен в областта е сортът "Мерло", като почти 40 % от лозята са засети с него. Останалите сортове са "Каберне Совиньон", "Памид" и "Болгар". По програма САПАРД са новосъздадени 7 600 дка. от винените сортове "Мерло", "Каберне Совиньон" и "Мавруд".

Проблеми и перспективи пред подотрасъл растениевъдство

Основният проблем в растениевъдството е, много големият дял на необработваните земи в областта – около 50 %, както и високият дял на екстензивните култури – зърнено-житни и слънчоглед. В областта са налице около 400 000 дка. ниско плодородни земи, намиращи се в отдалечени планински или обезлюдени населени места, които на практика са необработваеми. Перспективата, по данни на ОД "Земеделие и гори" – Хасково, е до 2015 г. дела на обработваните ниви да достигне 65-70 % от общата обработваема земя в региона.

Продължава спада на площите на кооперациите и увеличаване дела на земеделските земи, обработвани от арендатори.

Главен проблем в зеленчукопроизводството е, че е съсредоточено в малки стопанства, които произвеждат разнородна продукция и качеството не винаги отговаря на изискванията.

Последните години драстично намалява производството на плодове и зеленчуци. Това се дължи не само на влошената пазарна среда за тези продукти, но също така и на невъзможността на консервната промишленост да закупи произведените плодове и зеленчуци и да намери пазари за преработената продукция.

В подотрасъл растениевъдството особено голям проблем се явява и намирането на пазари за пласмент на местната продукция. Загубени са традиционните пазари, а качеството на продукцията и опаковките ѝ не позволяват завоюването на нови. Дори сигурния в миналото вътрешен пазар също вече се дели с производителите на по-евтини и по-ранни плодове и зеленчуци от южните ни съседки - Гърция и Турция.

Приоритет в развитието на растениевъдството се явява засаждането и презасаждането на лозя от определени сортове, увеличаване площите засети с трайни насаждения и създаване на разсадници за сертифицирани видове.

Благоприятен фактор за развитието на растениевъдството е присъствието на комбината за изкуствени торове в Димитровград "Неохим",

който осигурява широка гама от изкуствени торове на достъпни цени за селскостопанските производители в региона.

На територията на областта към момента липсват достатъчно структури и звена, за оказване на достъпна агротехническа консултантска помощ на производителите, която е безспорно необходима за развитието на интензивно растениевъдство. Ето защо е крайно належащо създаването на селскостопански служби в общинските центрове, които да предоставят безплатно такива консултации и да предлагат на място препарати за растителна защита и изкуствени торове.

5.3. Животновъдство

Животновъдството в Хасковска област е изключително концентрирано в частния сектор и се характеризира с висок относителен дял на дребните стопанства, отглеждащи животни. Като цяло животновъдството в нашия регион, както и в цялата страна, се съсредоточи в малките фамилни стопанства, в които по данни на Министерство на земеделието /към края на 2002 година/ се отглеждат:

- 56 % от кравите в стопанства със среден брой от 1-2 животни;
- 85,6 % от овцете в стопанства със среден размер от 6-7 броя овце;
- 95,8 от козите, средно по 3 броя в стопанство;
- 59,7 % от свинете със среден брой от 2-3 животни;

5.3.1. Говедовъдство

В област Хасково са налице изключително благоприятни условия за развитие както на млечното, така и на месодайното говедовъдство. Трябва да се отбележи факта, че над 80 % от говедата в областта са собственост на лични стопанства. На територията на област Хасково са преброени 28 756 говеда /2004 г./, от които 20 585 крави. Прави впечатление една лека динамика, изразяваща се в броя на кравите през последните 10 г. От 16 500 бр. през 1994 г., техният брой през 1997г. нараства общо за областта на 19 900 бр. за да достигне 23 944 бр. през 1999 г. и сега /2004 г./ да падне отново на нивата отпреди седем години. Средния годишен млеконадой от крава е 3 012 л. Съгласно изискванията на евростандартите, тенденцията в близките години е към окрупняване на фермите и подобряване качеството на млякото.

Общият брой на биволици в областта възлиза на 900 бр. /2004 г./, като произведеното биволско мляко е 867 хил. л. Стопаните нямат интерес за отглеждане на биволици защото млечността е по-ниска в сравнение с млечността на кравите, а биволското мляко се изкупува и заплаща като кравето мляко при положение, че е с двойно по-голяма масленост. За да се стимулира този специфичен отрасъл за нашия регион, е необходимо изграждане на мандра, снабдена с качествено нови и модерни технологии за производство само на биволско кисело мляко.

5.3.2. Овцевъдство

В област Хасково има много добри природоклиматични условия за развитие на овцевъдството. Основно, към настоящия момент овце се отглеждат в частни стопанства, където плодовитостта е доста висока, което пък е предпоставка за по-бързо възстановяване на основните стада. Най - разпрост-

ранените местни породи овце са "Млечна кръстоска", "Старозагорска", "Родопски цигай", "Местна сакарска". Обикновено овцете в частните стопанства се отглеждат комплексно за мляко, месо и вълна. Общият брой на овцете в областта през 2004 г. е 81 787. Средният годишен млеконадой от овца е около 48 литра за лактациален период и варира от 60 литра за равнинните райони до 40 литра в полупланинските. Обикновено, годишно от една овца се настригват 2,896 кг. вълна, а общо за областта годишният настриг е около 230 тона. Най-много овце има в общините Хасково, Димитровград, Харманли и Свиленград.

Броят на козите в областта /2004 г./ е 45 301.

5.3.3. Свиневъдство

През 2004 год. броят на свинете в областта е 28 280. Преобладават породите "Голяма бяла", "Дунавска бяла", "Хемпшир".

Като цяло свиневъдството в областта бележи спад. Някои от свинефермите бяха закрити и спряха да съществуват поради финансови причини. Изхранването на животните е предимно с концентрирани фуражи, които са със сравнително високи цени в сравнение с изкупните цени на месото живо тегло. Друг проблем в свиневъдството е нестандартната продукция, поради занижената селекция на отглежданите породи. Необходимо е да се наблегне на промяната в породния състав за подобряване на качеството на месото и намаляване разходите за фураж за килограм прираст.

5.3.4. Птицепроизводство

Птицепроизводството има добри естествени условия за развитие в регион Хасково. Характерно за областта, както и за страната като цяло, е отглеждането на птици /кокошки, патици, пуйки/ главно в домашни условия и в малки частни стопанства по селата за общо ползвателно направление. Общият брой птици за областта е в рамките на 450 000 /2004 г./

Най-често развъждани от птиците в областта са кокошките-носачки от яйценосно направление, които се отглеждат също основно в личните стопанства на дребните стопани.

В област Хасково е характерно отглеждането на патета за черен дроб. Функционират няколко ферми, които внасят едnodневни патета и правят износ на черен дроб. Обемът на производството през последните години зависи от много от външния пазар и вариращите изкупни цени.

Проблеми и перспективи пред подотрасъл животновъдство.

Основни проблеми при развитието на животновъдството са преди всичко екстензивния му характер, липсата на фуражна обезпеченост, особено на сочни фуражи. Високата цена на концентрираните зърнено-фуражни смеси се оказва задържащ фактор върху развитието на животновъдството, защото животновъдите не могат да си позволят да ги закупват. Ниските изкупни цени на животинската продукция демотивира производителите. Стагнацията в отрасъла се допълва и от липсата на пазари, свежи финансови ресурси, система за защита интересите на производителите и механизми за насърчаване на производството.

Животновъдството може да бъде стимулирано, чрез предоставяне на преференциални кредити на животновъдите за създаването на по-едро

животновъдство. За съжаление вътрешният пазар за реализация на животинската продукция е много нестабилен и свит. Немаловажен фактор е и постепенното изчерпване на трудовия ресурс в селата, което ще затрудни развитието на отрасъла за в бъдеще

Перспективите пред животновъдството в периода до 2015 г. в област Хасково са свързани с постепенно намаляване броя на личните стопанства и уедряване на фермите. Продуктивността в големите ферми е много по-висока, поради водената племенна работа от опитни специалисти и прилагането на нови и съвременни методи на работа с животните.

Трябва да се отбележи и финансирането на сектора по линиите на програма САПАРД. В изпълнение на европейските изисквания за условия на отглеждане на животните е осигурено финансиране за изграждане на ферми, фуражни цехове, както и за закупуване на елитни животни за разплод.

6. Горско стопанство

6.1. Състояние на горския сектор в областта

Общата горска площ на област Хасково /без ДДивС Тополовград/, възлиза на 167 604 ха или 4,3 % от националния горски фонд на Република България. Заетостта на общата горска площ с гори в момента е 89,41 %, като опожарените площи и сечищата представляват 6,3 %.

Дървесните запаси надвишават 10 млн.м³ при годишен прираст около 300 х.м³. Средната възраст на горите е 40 год. с преобладаване на широколистните 87 %.

През последните 40 год. са залесени 250 хил.дка нови гори. Водещи цели на тези залесявания са били увеличаване на площта на горите и тяхната производителност, а в Сакар планина и част от Ивайловград и борба с почвената ерозия.

Земите и горите от горския фонд на област Хасково, съхраняват над 80 % от защитените растения и над 60 % от застрашените от изчезване видове животни и растения. С цел опазване на това разнообразие е обособен един резерват и листово защитени територии.

Горите осигуряват над 85 % от водния отток в страната, като област Хасково не прави изключение /пример яз.Тракиец и цялата Олу дере, терасите на р.Марица и р.Арда, а и всички техни притоци/. Горите имат значителна роля за намаляване емисиите от парникови газове в атмосферата, като свързват въглерода в натрупаната биомаса и фактически поглъщат въглеродният двуокис. Приблизително общият поглъщателен капацитет на горите от област Хасково се изчислява на 5,7 млн.тона въглерод или на около 21 млн.тона въглероден двуокис еквивалент.

Това не е без значение, тъй като България е страна по Паневропейския процес за опазване на горите, по Рамковата конвенция на ООН за изменение на климата, и решенията на Световната среща за устойчиво развитие в Йоханесбург.

Област Хасково разполага и със значими недържавни горски ресурси – билки, гъби, горски плодове и др.

Някои от предизвикателствата за устойчивото използване на горските ресурси след 1989 год. са свързани с огромните мащаби на горските пожари в периода 1998 – 2001 год. Не малък е делът на браконьерските сечи в населените места с компактно ромско население /Симеоновград, Димитровград, Хасково, Харманли/, а така също браконьерството по лова /изчезването на благородния елен от "Айкъна"/ и риболова /яз."Студен кладенец", яз."Ивайловград", яз."Тракиец" и др.малки водоеми/. Прогресивно намаляват и дивечовите запаси. Все още продължава съхненето на иглолистни култури и дъбовите гори от трахеомикоза.

Към 01.01.2004 год. горската площ по видове собственост е следната:

- Държавен горски фонд 77,04 %
- Общински горски фонд 20,22 %
- Частни физически лица 2,42 %
- Частни юридически лица 0,07 %
- МОСВ – резерват 0,007 %
- Религиозни 0,25 %

След завършване на съдебните процедури, предприети от страна на общините Димитровград, Стамболово, Минерални бани, Харманли, Симеоновград и Любимец се очертава увеличение на Общинския горски фонд с приблизително 20 % за сметка на Държавния горски фонд.

Държавният горски фонд се управлява от Националното управление по горите /НУГ/, чрез своите поделения Регионално управление на горите гр.Кърджали /РУГ/ и Държавните лесничейства.

РУГ Кърджали управлява горите на Кърджалийска и Хасковска области, а на местно ниво органите на РУГ са държавните лесничейства /ДЛ/.

ДЛ Хасково управлява горите на територията на общините Хасково, Димитровград, Минерални бани и Стамболово.

ДЛ Харманли управлява горите на територията на общините Харманли, Симеоновград и Маджарово.

ДЛ Свиленград управлява горите на територията на общините Свиленград и Любимец.

ДЛ Ивайловград управлява горите на територията на община Ивайловград.

Държавна дивечовъдна станция /ДДивС/ Тополовград управлява горите на територията на община Тополовград, но тя е подчинена на РУГ Сливен.

В горската промишленост са застъпени производства на база дървесина /Основно бичени материали и производство на дървени въглища/, като преобладават малки предприятия с амортизирано и неефективно оборудване.

Технологичната дървесина от иглолистните дървета се реализира в гр.Стамболийски /фабриката за хартия/ и в Бургас /завод "Кроношпан"/.

6.2. Дървесни ресурси и тяхното стопанисване

Сегашно състояние

През периода 1965 – 2000 год. общата горска площ се е увеличила с около 15 хил.ха и понастоящем съставлява 27 % от територията на областта. Залесената площ за същия период се е увеличила с иглолистните култури

създадени върху голите и ерозирани територии, а така също и със създадените орехови, тополови и акациевии култури върху голите горски площи.

През последните 50 години са залесени около 25хил.ха нови гори. След 1989 год. залесителните дейности силно намаляха и достигнаха до 2 хил. дка годишно при планирани 7-8 хил. дка. След пожарите 1998–2002 год. обема на залесяването се увеличи на 4-5 хил. дка, като бяха обхванати пожарища, преди всичко в ДГФ и съвсем слабо в общинските гори. Тези тенденции се дължат на недостатъчните инвестиции за залесяване и даване предимство на естественото възобновяване.

Сегашният приоритет е свързан с преодоляване пораженията от горските пожари и устойчивост на новосъздаваните горски култури. Това се постига чрез по-голямото участие на местните широколистни видове, залесяване с атласки кедър за сметка на черния и белия бор, намаляване на гъстотите и залесяване на дървесните видове в специфичните им ареали.

Основното залесяване се извършва в ДГФ, предимно на пожарища, съхнещи насаждения и култури и по-малко в сечища и голи площи.

Незалесените пожарища в ДГФ са 1200 ха при 2000 ха в ОГФ. За целта е необходимо общините като собственик, също да обърнат внимание на този проблем..

Средният дървесен запас в областта през 2003 година достига 95 м3 на хектар. През последните 35 години общият дървесен запас се увеличил повече от 2,5 пъти.

В резултат на мащабните залесителни програми в средата на миналия век, делът на иглолистните гори в област Хасково достига 15-16 %, но в резултат на големите пожари 1998 – 2001 год. техният дял спада на 12 %. Най-голямото завоевание в област Хасково е заделянето и превръщането на издънкови гори в семенни. Съставени предимно от местни дъбове те представляват 45,4 % от горите на областта. Десетки години в тях са водени отгледни и подготвителни сечи за тяхното превръщане. След семеносната 2003 година основен приоритет е в тях да се водят главно сечи за тяхното естествено и най-евтино и екологосъобразно превръщане в семенни. Това е приоритет в програмите на ДЛ в период до 2015 г.

Основни проблеми, предизвикателства и цели, свързани с дървесния ресурс

- Не се водят в достатъчен обем отгледни сечи, особено след сполетелите областта пожарища.

- Подценява се преди всичко от собствениците извън ДГФ, превръщането на издънковите гори в семенни.

- Не е ясна концепцията за мястото и значението на нискостъбленото стопанство в дъбовите гори.

- Недостатъчно са инвестициите в ОГФ във връзка с усвояването на пожарищата. Не се използва лесовъдската мярка по САПАРД.

- Необходимост от адаптирането на залесяванията, предвид очакваното засушаване на климата.

- Преоценка на горите за реконструкция и подчиняването им на гори за превръщане и издънково възобновяване.

- Необходимост от възстановяване на горите върху обезлесените територии, стремеж към увеличаване площта на горите и повишаване на

тяхната устойчивост, производителност и капацитет за усвояването на CO₂ с адаптирането им към климатичните промени и задоволяване на обществото от горски продукти и здравословна жизнена среда.

6.3. Защита на горите

Състоянието на горите в областта на настоящия етап е сравнително задоволително. Основна цел пред ДЛ в областта е подобряване на стабилността и здравословното състояние на горите, вкл. адаптирането им към климатичните промени и антропогенните натоварвания.

На настоящия етап са налице няколко основни фактора, влияещи негативно върху съхранението и опазването на горския фонд:

- Незатихващи процеси на съхнене по иглолистните дървета и дъба.
- Атмосферното замърсяване и киселинните дъждове представляват проблем в някои райони /главно Димитровград/.
- Периодични каламатети от гъботворка, листоврътка и борова процесия.
- Над 10 % от площта на горите е увредена от пожари в една или друга степен.
- Неконтролираната паша също допринася за деградация на горите.
- Трайни изменения на климата в посока "засушаване" с очаквано здравословното състояние на насажденията в област Хасково.
- Наличие на монокултури от черен и бял бор.
- Безразборно палене на стърнища и сухи треви и неадекватно поведение на населението и някои институции.
- Недобро материално осигуряване на институциите отговорни по гасенето на горски пожари.
- Недостатъчно материално-техническо обезпечаване на горската стража.
- Засилен натиск на козята паша върху горите в някои райони, особено около населените места.
- Браконьерски сечи, които разстройват горите особено около населените места.
- Пропуски в нормативната уредба, позволяващи безнаказаност на нарушителите в горите.
- Погрешни модели на управление на горските ресурси през последните 10 год. благоприятстващи нарушенията.
- Недостатъчна социална култура на част от населението в съчетание с ниско жизнено равнище поради безработица.
- Липса на ангажираност на общините и собствениците на гори по охраната на горите в резултат на несъвършена законова уредба.

В последните години броят и размерът на нарушенията в горите поддържат относително високо ниво спрямо периода преди 10 год. Значително е увеличен незаконния добив на дърва за горене, особено около градовете. Това се обуславя от факта, че все повече домакинства в областта използват за отопление дърва за огрев, като най-евтин източник за топлинна енергия.

Нарушенията при ползването на ресурсите могат да се групират в три основни категории:

- Първа категория – Извършват се на битово ниво от местното население за задоволяване на собствени нужди от дървесина, месо, риба и др.

- Втора категория – Извършват се от организирани престъпни групи с цел реализация на значителни финансови печалби. Най-слабо застъпена форма в областта.

-Трета категория – Извършват се от фирмите ползватели на дървесина, като поради занижен контрол или чрез помощта на служители от държавни институции се допуска извозване на неотчетена и незаплатена дървесина. Това е втората по значение форма на нарушение в област Хасково.

6.4. Ползване на дървесина

Планираното ползване на досегашните лесоустройствени проекти е 182970 м3 стояща маса. През 2003 год. е добито 173598 м3 стояща маса или 95 % спрямо предвижданията на проектите. За нуждите на местното население е реализирано 52 % и 48 % за промишлен дърводобив. Отчитайки нуждите от отгледни сечи, а така също и приоритетното превръщане на издънковите гори в семенни, ползването може да достигне и 200 х.м3, което разбира се не следва да превишава прираста от 250 – 280 х.м3.

С появата на общините, като собственик на 50% от горския фонд трудно може да се предвиди тяхната готовност за реализацията на почти 100 х.м3 за други нужди освен предимно за местното население, като тогава делът на ползването за местни нужди ще се запази приблизително 50%. Липсата на кадрови потенциал и слабото използване на средствата по лесовъдските мерки в програма САПАРД ще затрудни използването на целия потенциал за ползване на горския ресурс.

Проблеми при пълноценното използване на дървесината:

- Ниско ниво на техническа обезличеност на дърводобива.
- Слаб кадрови потенциал за тази дейност в общините
- Ниско ниво на квалификация на работниците в дърводобива
- Недостатъчна гъстота на горскопътната мрежа в резултат на което извозните разстояния са дълги /Общ.Минерални бани, Стамболово, Маджарово и отчасти Ивайловград/.

- Наличие на скрита икономика в дърводобива.
- Липса на системна информация за търсенето и предлагането на дървесина.

- Необходимо е създаване на нормативни, икономически, технологически и организационни условия за оптимално използване на дървопроизводствения потенциал на горите, при запазване и подобряване на среднообразуващите им функции. Тази цел следва да се преследва преди всичко в общинския горски фонд.

6.5. Ловно стопанство и любителски риболов

В резултат на провежданата политика в началото на 90-те години в областта са достигнати високи запаси от благороден елен, дива свиня и сърна.

Запасите на някои видове дребен дивеч са поддържани на високо ниво с изкуствено произвежданите и разселвани в природата фазани, кеклици и полудиви патици.

Системни мерки са водени и за зарибяване на водните басейни за нуждите и развитието на любителския риболов. След настъпилите политически промени и последвалата икономическа криза запасите от дивеч и риба за последните десет години в област Хасково намаляха катастрофално, особено по отношение на благородния елен, сърната, заека, фазана и кеклика. Числеността на дивата свиня се запазва сравнително стабилна и тя се налага като основен вид едър дивеч за региона. Прави впечатление факта, че не е добра координацията и съгласуваността в действията с ловнорибарските сдружения по опазването на дивеча и рибата.

Последните години се е влошило много и състоянието на водните обекти за любителски риболов, вследствие на браконьерство и пренебрегването на зарибяването.

За съжаление финансирането от страна на държавата не е адекватно на необходимостта за запазване и умножаване на запасите от дивеча и рибите.

6.6. Лечебни растения, гъби, горски плодове и други

Общо за страната в това число и за област Хасково е, че разполага със значим ресурс от лечебни растения - над 700 бр. от флората се използват под различна форма. Около 20 вида растения са източник на горски плодове. Особено застъпени в областта са ореха, бадема и лешника. Истината е обаче че този ресурс е слабо използваем и държавните такси за ползването на тези ресурси са неоправдано ниски.

10 вида гъби в област Хасково имат промишлено и търговско значение, но и този ресурс е подценен.

В досега съществуващата практика, почти напълно се пренебрегват много възможности за реализиране на приплоди от други недървесни ресурси. Не се отчита потенциала за получаване на приходи от дейности по използване на недървесни ресурси. Също така не се полагат грижи за опазването на билките, гъбите и горските плодове от гледна точка и на местното население, и на държавната горска служба.

На този етап все още липсва стратегия за развитие на този подотрасъл /главно билкосъбиране/, не съществува реална оценка на ресурса, не се осъществява и преработка в страната, поради което не се формира добавена стойност.

Ето защо стратегическата цел за развитието на подотрасъла е свързана с регламентиране и регулиране на ползването на билките, гъбите и горските плодове и създаване на условия за устойчивата им експлоатация и формирането на добавена стойност чрез икономически ефективна преработка.

7. Туризм

През последните години туризмът се очертава като отрасъл с нарастващо значение за област Хасково.

Важни фактори, обуславящи развитието му в областта са:

- благоприятните физико-географските дадености на района: мек климат, наличие на красива и екологично чиста природа, богатата флора и фауна

с изключително биоразнообразие, наличие на множество природни забележителности;

- интересно културно-историческото наследство, включващо архитектурно-исторически паметници от античността и средновековието, археологически ценности, паметници от епохата на Възраждането /монастири, стари къщи и църкви/, исторически места и др.;

- добре развита мрежа от места за настаняване и хранене в големите градове от областта и сравнително добра инфраструктура;

- наличие на богат културен календар в отделните общини, включващ традиционни празници, чествания, народни обичаи, музикални и поетични дни, фестивали, концерти, изложби и др.;

- засилваща се инициатива от страна на частни предприемачи и общините в сектора на туризма: строителство на нови хотели, заведения за хранене, възраждане на традиционни занаяти, откриване на нови музейни сбирки, подобряване достъпа до туристически обекти, разработване на редица проекти в сферата на туризма и откриване на туристически информационни центрове, разширяване на рекламата на региона като туристическа дестинация;

7.1. Природни дадености на област Хасково:

Източни Родопи са една уникална територия, отличаваща се с богат растителен свят. Силното средиземноморско влияние, геоложкото минало на планината и особеностите на местния бит и култура са спомогнали за формирането и съхраняването на разнообразни хабитати, а това е довело до изключително високо биологично разнообразие.

В района има 46 защитени територии на площ от 6 449,5 ха, от които 1 резерват, 16 защитени местности и 29 природни забележителности. Такива са местностите Борака, Долната Ова, Олудере, Лозенски кът, Патронка, Момина скала, природната забележителност - Кованкая и др. В района няма все още природни паркове. Тече процедура по обявяване на природен парк "Източни Родопи", който ще обхваща общини от областите Хасково и Кърджали.

Наред с Родопите на територията на област Хасково попада и част от Сакар планина, където се срещат около 600 растения, 44 от които са включени в Червената книга на България.

7.2. Културно-исторически паметници:

Област Хасково е един от най-богатите на исторически и археоложки обекти райони. По долината на р. Марица са открити следи от епохите неолит, халколит, бронзовата епоха, в Сакар – от желязната епоха. В областта може да се проследи развитието на древните цивилизации. По-важни исторически паметници в областта са: Римска крепост – с.Минерални бани, Скална винарна, местност Хисаря - общ. Минерални бани, Винарските камъни "Шарап таш" в различните местности на същата община, Тракийска гробница и византийска крепост – с.Мезек, Тракийската зидана гробница край с. Долно Луково, комплекса край с. Долен Главанак, Менхир – Чучул камък в селото Овчарово, типичните за района скални ниши, скални църкви /с. Михалич, Маточина/ и

няколко крепости /Устра и др./, средновековната крепост "Хисаря" – гр.Хасково, Светилището на трите нимфи край Каснаково. Ценен паметник е новооткритата гробница край с. Александрово.

В района са регистрирани над 1000 паметника на културата, 480 от които са значими, 66 са с национално значение. За съжаление повечето от паметниците не са готови за експониране или се нуждаят от реставрация. Значителна част от паметниците, особено археоложките, не са подробно проучени. През последните години по различни проекти бе подобрен достъпа до културно-исторически паметници от региона, което е добра предпоставка за развитие на културен туризъм.

7.3. Места за настаняване

Обектите за настаняване в района са концентрирани главно в районите на голям транзитен трафик – 65 обекта от общо 93 в областта / в градовете по международния коридор Е80: Хасково – 24 обекта, Димитровград - 9, Харманли - 15 и Свиленград - 17/. Като се има в предвид, че съществуващото положение е резултат изцяло на база на търсенето, би могло да се каже, че в момента в региона е развит предимно бизнес туризма. Разпределението на обектите по категории в посочените градове е:

- хотели *** и **** - 3% /този процент в близко време ще се увеличи, тъй като в момента в Хасково се строят 5 нови хотела, с предполагаеми категории *** и ****/,

- хотели и семейни пансионати, категория ** - 25%,

- хотели и семейни пансионати, категория * - 20%

- частни квартири -15%

- други /в процес на категоризиране, неподлежащи на категоризиране – хижи, почивни станции и т.н. / - 20%

Хотелската база се реструктурира. По-голяма част от съществуваща хотелска база от миналото е приватизирана или отдадена под аренда на частни предприемачи. Строят се много нови частни хотели, които сериозно ще конкурират старите хотели с амортизирана материално - техническа база и лоши битови условия. Има няколко изградени специализирани хотелски комплекси, които предлагат много добри условия за бизнес туризъм. Като алтернатива на централните хотели се появяват малки частни хотели, най-често тип "семеен". **За обектите за настаняване в посочените градове е характерно:**

- преимуществено в тях се предлага нощувка, нощувка със закуска, паркинг, в по-високо категорияните допълнителни услуги като рум сервис, сейф, химическо чистене и пране, фризьорски салон, фитнес център, сауна; бизнес услуги.

- има средна и сравнително висока категория хотели, предлагащи много добро ниво на обслужване и условия в тях: х-л Хасково****/Хасково/, х-л България*** /Минерални бани/, х-л Славяни*** /Димитровград/ и др.

- има хотели, които имат вече някакъв опит в семинарния туризъм;

- по-голяма част от хотелите имат опит в работата с чужденци;

- като цяло не се ползват услугите на туроператори, туристически агенции от хотелиерите;

- хотелите като цяло не са активни по отношение на рекламата и маркетинга.

7.4. Заведения за хранене

В по-големите селища от областта е налице голямо разнообразие от заведения за обществено хранене: ресторанти, кафенета, коктейл-барове, сладкарници и нощни клубове. Забелязва се по-голяма концентрация на високо-категорийни заведения и по-голямо разнообразие на типовете им в градовете с развит транзитен и бизнес туризъм /по международния път Е80 – Хасково, Харманли, Димитровград и Свиленград/. Интересна особеност, е че в заведенията за хранене се предлага богата палитра от видове "кухни": местна, национална, гръцка, европейски и източни, както съществува предлагане на вегетариански, диетични и др. ястия.

7.5. Основни туроператори в областта:

Лицензираните туроператори и туристически агенции със седалище в областта са:

- Туроператори: "Снежанка" – Хасково, ЕТ "Флаш – Адриана Ангелова", "Зора 2001" – Хасково, "Панталей" ООД – Хасково, "Зорница-тур" ЕООД – Димитровград;

- Туристически агенции: ЕТ "Мини-Илияна Петрова" – Хасково, Ай Ти Ес /ITS/ - Свиленград;

Туроператорите и туристическите агенции предлагат основно екскурзии и почивки в чужбина и в по-известните български курорти. Област Хасково все още не се предлага активно като туристическа дестинация от местните туристически фирми. Същевременно в региона идват неорганизирано по различни линии туристи от страната и чужбина, както за уикенд-туризъм, така и за по-дълъг престой. Наблюдава се увеличение на броя на туристите, посетили региона по работа и за отдих.

7.6. Видове туризъм, развити в област Хасково:

• Бизнес туризъм

В Хасково има условия за развитието на туризъм, свързан с бизнес посещения, провеждането на спортни или културни прояви. Хасково е икономически, административен и културен център с по-добре развита база за посрещане на туристи и по-големи културно-опознавателни, развлекателни и рекреационни възможности в сравнение с останалите общини от областта. Независимо от неговото изпреварващо развитие, като за градове с подобни възможности могат да бъдат споменати Димитровград, Харманли, Свиленград. Елементите, които не са развити добре са: липсата на кетъринг, недостатъчната комуникация и съвместна работа между хотелите, допълнителните услуги в областта на свободното време и развлеченията. Бизнес-туризмът и трафика по Международния път Е80, довеждат в тези градове голям поток от хора при по-активна реклама и промоциране на готов продукт, включващ рекреативен, културен, еко-туризъм и др. тези туристи да останат по-дълго време в района.

- **Културен туризъм**

Наличието на над 500 културно-исторически паметници в областта определя нейния висок потенциал за развитие на културен туризъм. Паметниците са от различни епохи от VIIIв. пр.н.е. до средновековието. Археоложките паметници дават ценни сведения за развитието на тракийската, римската и елинистична култури. Те са разпръснати равномерно в областта и би могло да бъдат обединени в един или няколко тура, на тема тракийска култура. Повечето от тези обекти не се използват рационално, не са разработени достатъчно като туристически забележителности, нуждаят от реставрация, финансови средства за експонирането им, не са малко и паметниците, нуждаещи се от допълнително проучване.

- **Балнеология**

На територията на областта община Минерални бани е с най-голям потенциал в сферата на туризма и има най-добри перспективи за привличане на чуждестранни инвестиции. Тук има подходящи условия за развитието на балнеоложки, селски и екологичен туризъм. Село Минерални бани е балнеоложки център и красив курорт, характеризиращ се със запазена чиста природа, мек климат и наличие на 14 минерални извора. Минералната вода е с уникален химически състав и лекува заболявания на двигателната, нервната и храносмилателната система, гинекологични и кожни заболявания, както и Бюргерова и Рейнова болести. Семейните хотели, предлагат аналогични условия на подобните хотелчета из цялата страна. Част от хотелите, предлагащи добри условия за отдых са открили вече част от формулата на успеха – отклоняването на бизнес-туристите от Хасково и други градове, организиране на семинари и др. В курорта все още се използва недостатъчно потенциал в сферата на балнеологията. Тук идват лекуващи се основно по линия на НОИ. В частните хотели се предлага ограничен брой лечебни и рехабилитационни процедури. През последните години в курорта се увеличиха инвестициите в техническата инфраструктура, в благоустрояването на района и подобряване условията за балнеолечение. Курортът има нужда от изграждане на модерен център за балнеолечение, по-добър маркетинг и реклама.

- **Еко-туризъм**

Еко-туризмът е сравнително нов отрасъл в стопанския комплекс за област Хасково. В община Маджарово има условия за развитието на селски и екологичен туризъм. Туристическият ресурс на общината е голямото разнообразие от растителни и животински видове и уникални природни образувания. През последните години в резултат на работата на БДЗП, БШПОБ и създадения от тях Природозащитен Център "Източни Родопи" се наблюдава повишен интерес на чуждестранни туристи към ценните животински видове: белоглав и египетски лешояд, картал и бял щъркел. Подходящи условия за екотуризъм има и в общините Ивайловград, Стамболово /Източни Родопи/ и в района на Сакар планина – община Тополовград. За развитието на екотуризма в района е необходимо да се разпространи информацията за продукта, да се работи активно за промоциране на района и да се предлагат разнообразни услуги, с които да се задържат туристите по-дълго в района. Трябва да се рекламират повече възможностите за отдых и туризъм в Източните Родопи, да

се атакува по-ефективно потока от транзитно преминаващите туристи. По отношение на вътрешния и ученически еко - туризъм също не е достатъчно маркетингането. Би могло да се направят турове свързани с учебните програми, скаутски лагери и т.н.

- **Селски туризъм**

В повечето от селата в областта: общините Минерални бани, Ивайловград, Маджарово, Стамболово, Любимец, Свиленград и Тополовград има условия за развитието на селски туризъм. Основният поминък е селското стопанство и то частното дребно стопанство. Патриархалният бит е запазен и хората празнуват религиозните празници, изпълнявайки характерните обреди, което е интересно за всеки един турист. Около повечето селища има в близост археоложки, архитектурни и природни забележителности. Архитектурата за района е типична и има много къщи, признати за паметници. Краят е богат на легенди и митове. Природата е неподправена, богата на животински и растителни видове, немалко от тях редки видове.

Необходимо е да се подобри цялостната инфраструктура на селищата, да се пригледят повече къщи за селски туризъм, да се развият и запазят традиционните за района занаяти, като се предлага наблюдение и участие в изработката на занаятчийските продукти и едновременно с това се организира и продажба на готовата продукция за туристи. Също така трябва да се направят усилия и в посока възстановяване на стари традиции, обичаи, местни чествания, да се експонира местния бит. Гостоприемството на местното население, както и наличието на по-богати възможности за развлечение и интересни занимания са друг фактор за стимулиране развитието на селския туризъм.

- **Винен туризъм**

Хасковска област е един от традиционните винарски райони в страната. Положителното е, че всички винарски мощности са специализирани в производството на вина, намиращи добра реализация на международния пазар. Червените трапезни вина преобладават в асортиментната структура и на винпромите в Любимец и Хасково.

- Основна дейност на "Винпром Шато - Аида" - Хасково е първичното винопроизводство, което осигурява трапезни вина за бутилиране както за вътрешния пазар, така и за износ.

- От винарската изба в Стамболово е едно от най - известните в цял свят червени вина на България с фиксиран географски произход от Стамболово. Повече от 90 % от продукцията на фирмата се експортира в страните, където България изнася вино - Англия, Ирландия, Белгия и Канада.

- "Винарска къща Сакар" - Любимец е с по-малки производствени мощности, но също е с утвърдена марка на пазара.

Област Хасково в известна от край време с отличното си грозде и висококачественото вино, което се произвежда от него. Най - големите лозови насаждения на областта са в землищата на Свиленград (20%), Тополовград (15%), Харманли (14%) и Стамболово (13%). Гроздето се преработва предимно в маркови червени вина. Белите вина също са търсени в страната и в чужбина, но нямат извоюваната слава на червените вина.

Необходимо за развитието на винарския туризъм е активното включване в дейността на винпромите на винарски турове и дегустации, рекламата на региона като място за винарски туризъм, както и обвързването на винарския туризъм с другите видове туризъм и вписването му в цялостния туристически продукт на област Хасково.

7.7. Предпоставки за развитие на туризма по общини от областта:

- **Община Хасково** - тук има развит бизнес туризъм. Има потенциал и за развитие на културен туризъм. Като областен и бизнес център е от голямо значение по отношение на информационното и рекламното осигуряване на района.

- **Община Харманли** има потенциал за развитие свързан с транзитния бизнес туризъм, както и културен и селски туризъм.

- **Община Тополовград** има потенциал за развитие свързан с еко-, културен, както и селски туризъм. Тук е уникално съчетанието между вековните широколистни гори, поляни и скални архитектурни и природни паметници.

- **Община Стамболово** има потенциал за развитие на културен, винен и селски туризъм.

- **Община Симеоновград** – тук има условия за развитие на културен и селски туризъм.

- **Община Свиленград** е подходящо място за развитие на бизнес и транзитен, културен, селски и еко-туризъм.

- **Община Минерални бани** – в района има добри предпоставки за развитие на културен, балнеолечебен и селски туризъм.

- **Община Маджарово** – тук е поставено началото на развитие на еко-туризма. Има информационен център – Природозащитен център “Източни Родопи”. Базите за настаняване са добри: хижа към Природозащитния център и хотел Рай. В района има създаден туристически продукт, свързан с наблюдение на птиците.

- **Община Любимец** - Туристическият потенциал на община Любимец включва: транзитния, лозаро-винарския туризъм и културен, както и възможностите за развитие на туризъм, свързан с водни спортове по язовир “Ивайловград”.

- **Община Ивайловград** има възможности за развитието на селски туризъм, еко-туризъм и културен туризъм, както и водни спортове: водни походи, риболов, регати и др.

- **Община Димитровград** е типично място за развитието бизнес туризъм.

7.8. Тенденции за развитие на туризма в област Хасково:

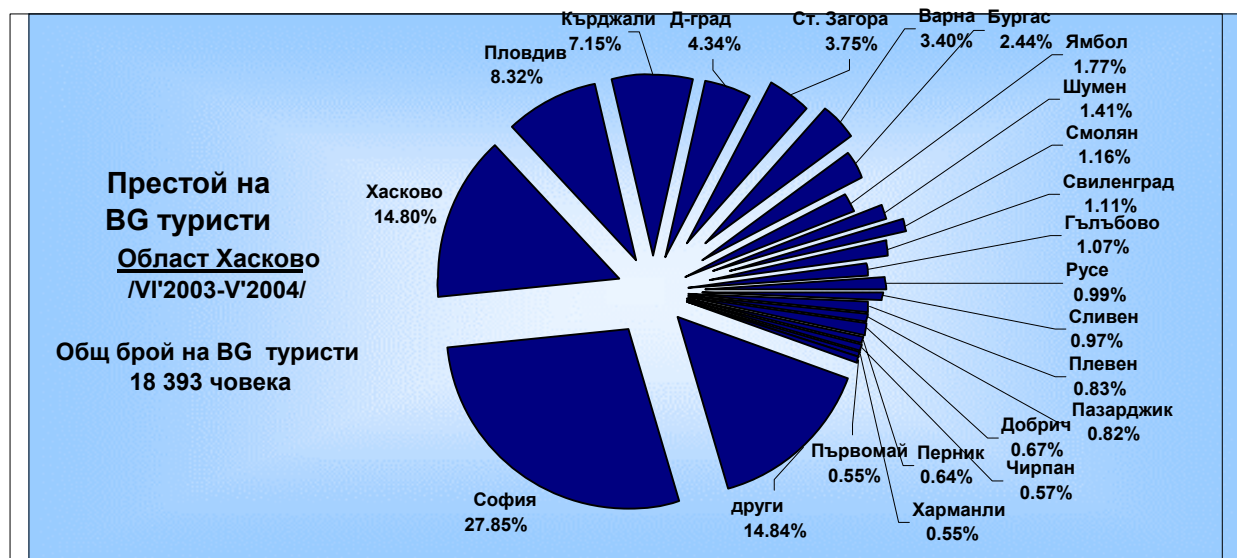
- През последните години значението на туризма нарасна за областта като цяло и в частност за отделни общини. За няколко общините от областта туризмът е сред приоритетните отрасли за развитие. В общинските планове са заложили конкретни програми за рационално използване на наличния туристически потенциал, както и разработване на нови форми на туризъм.

- По различни програми бяха финансирани редица дейности в сферата на туризма и се проявява голям интерес за кандидатстване с проекти за дейности в сферата на туризма. Това означава, че хората от областта осъзнават

значението на туризма за икономическия просперитет на региона и възможностите, които той предлага за разработване на различни видове бизнес, за откриване на нови работни места, за популяризиране на района.

- Наблюдава се определен ръст на нощувките в региона, както в големите градове, така и в по-малките населени места, където има подходящи условия за почивка. Регистрираните посещения са свързани от една страна с бизнес визити, командировки, семинари, провеждането на различни мероприятия. От друга страна те се дължат на нарасналия поток от туристи, идващи в региона за почивка сред природата, уикенд-туризъм, посещение на културни паметници, екологичен, алтернативен туризъм.

- От страна на различни организации, работещи в сферата на туризма определено се правят усилия за стимулирането му – в няколко общини бяха създадени туристически информационни центрове, оформиха се нови маршрути, бяха направени нови маркировки и табели, експонираха се редица туристически обекти, подобри се предлагането на определени туристически услуги и предоставянето на информация. Това, върху което трябва да се работи е активен маркетинг и реклама на туристическия продукт на област Хасково и по-добра координация усилията на отделните организации, работещи в сферата на туризма.

8. Социална сфера

Един от важните въпроси, свързани с анализа на социалната среда в Хасковска област е свързан с доходите и жизнения стандарт на населението. Доходите, разходите, потреблението са елементи на жизненото равнище на населението. Те са обект на статистически изследвания и анализ. За целта се използва метода на изследване на домакинските бюджети. Единица на наблюдението е всяко случайно избрано обикновено домакинство, независимо от броя на лицата и тяхното имуществено и лично положение.

8.1. Доходи

Основните показатели, които се наблюдават при изследването доходите на домакинските бюджети, са: паричен доход и общ доход на домакинствата общо и по отделни източници, които ги формират;

Общият доход е сумарна величина от паричния и остойностения натурален доход на домакинствата за изследвания период.

Паричният доход включва всички парични средства, придобити от домакинствата през изследвания период - доходите за труд /работна заплата, предприемачество/, доходите от собственост, от пенсии, обезщетения за безработни, и други регулярни и еднократни източници на доход

Натуралният доход или доход от "домашно стопанство" включва постъпленията на хранителни продукти, нехранителни стоки, животни и други, произведени от домакинствата или получени безвъзмездно от роднини, познати, стопански организации и други източници. Остойността на натуралните количества се извършва по средни пазарни цени за съответната стока, получени от изследването на домакинските бюджети.

Доходи на населението от област Хасково към 31.12.2004г.

Източници	Годишен доход за област Хасково	
	средно на домакинство	средно на лице
	лева	лева
Общ доход	5 111	1 912
Работна заплата	1 927	707
От предприемачество	295	108
Пенсии	1 033	379
От домашното стопанство	1 111	408
Други, в това число доходи: извън раб.заплата, от собственост, обезщет.на безработни, сем. добавки за деца, др.соц.помощи, от продажба на имущество, други	745	310

По статистически данни доходите на едно домакинство, както и на отделно физическо лице на територията на областта са близки до средните, отчетени на цялата територия на Южен Централен район.

Видно от таблицата, най-голям дял от доходите по отношение на източниците заема работната заплата. Средната месечна работна заплата на заетите по трудово и служебно правоотношение в област Хасково е по-ниска в сравнение със средната месечна работна заплата за страната във същия сектор. Данните могат да бъдат представени в следната таблица:

Средна месечна работна заплата на заетите по трудово и служебно правоотношение за област Хасково за 2004г.

Област Хасково	Средна месечна работна заплата на заетите по трудово и служебно правоотношение за 2004г.		
	І-во тримесечие	ІІ тримесечие	ІІІ тримесечие
	лв	лв	лв
За област Хасково	231	238	241
За страната	283	291	298

Изводи за доходи на населението на област Хасково:

1. Продължава тенденцията на бавно повишение доходите на домакинствата, започнала от няколко години. Само за последната наблюдавана година – 2004г. спрямо 2003 общият доход средно на лице от домакинство нараства на 1912лв. Той обаче е все още нисък в сравнение с годишния общ доход на лице за страната, който е 2 007 лв.

2. Делът на заплатите в общият доход продължава да бъде най-висок. Запазва се и диференциацията между средната месечна работна заплата за страната и тази в област Хасково, която продължава да е по-ниска.

3. Нарастват относително доходите от домашното стопанство в пари и в натура през 2004 г. в сравнение с 2003 г. Доходите от домашно стопанство имат съществена роля при формиране на доходите на домакинствата за Хасковска област. В този смисъл може да се отбележи, че 2004 г. е благоприятна за домакинствата, произвеждащи продукция за собствено потребление, което им отрежда второ място като дял от общия доход.

4. Нарастването на социалните трансфери, като цяло, през наблюдавания периода, се дължи в значителна степен на влошаващата се социално-възрастова структура на населението в областта (най-съществените фактори за това са: увеличаващият се брой пенсионери; отрицателният естествен прираст на населението; безработицата; емигрирането на млади хора). В тази позиция от доходите на домакинствата доминират пенсиите.

5. Наблюдава се колеблива тенденция на относителния дял в общия доход на доходите извън работната заплата и предприемачеството в периода от 2000 до 2004 г. Това показва, че при формирането на доходите тези източници все още не са достигнали необходимата стабилност и влияние.

8.2. Жизнен стандарт

Жизненият стандарт или жизненото равнище се измерва чрез различни показатели, като: доходи, разходи, покупателна способност, индекс на човешкото развитие, брутен вътрешен продукт и други.

Доходи на населението от Хасковска област за 2004г. са посочени по-горе

Индекс на човешко развитие /ИЧР/

Въведен е през 2000г.Обхваща три аспекта на човешкото развитие- продължителност на живота, записваемост в училищата и размер на доходите. В Доклада за развитие на човека за 2004г. България се нарежда на 56 място със стойност на ИЧР - 0,796. Тя е първата в списъка на страните с т. нар."средна степен на човешко развитие". Поради факта, че ИЧР се изчислява в рамките на една страна, на база международни данни, които понякога се разминават с националните, този показател не се използва за оценка на жизненото равнище на ниво области.

Покупателна способност

Това е количеството от един вид стока, което може да се купи с паричния или общия доход средно на лице от домакинството през съответната година, ако същият се изразходва само за това.

За Хасковска област се наблюдава тенденция на рязък спад в покупателната способност през периода 1990 - 1997 спрямо 1989 г. и постепенно покачване от 1998 година. Измененията в покупателната способност през периода 1990 – 2003 г. при база 1989 г. показват ,че при всички наблюдавани стоки, сме далеч от нивото на покупателната способност от 1989 година. Намалената покупателна способност се компенсира до известна степен с производство на хранителни продукти в домашното стопанство, които се използват главно за собствена консумация.

Разходи

Разходите на населението от област Хасково за 2004г. могат да бъдат представени в следната таблица, като се имат предвид следните обяснения:

Общият разход е сумарна величина от паричния и остойностения натурален разход на домакинствата за изследвания период.

Натуралният разход включва консумираните продукти, произведени от самите домакинства или получени от тях безвъзмездно от роднини, познати, стопански организации и други източници.

При ползване на данните следва да се има предвид и обстоятелството, че те са обременени с известна стохастична грешка, дължаща се на извадковия характер на изследването.

Общ разход на населението от област Хасково за 2004г.

	Общ разход средно на:	
	домакинство/ годишно	лице / годишно
	лв	лв
За област Хасково	4 973	1 898
За страната	5 021	1 949

Брутен вътрешен продукт (БВП)

Той е измерител на пазарната стойност на крайния резултат от производствената дейност в икономиката за даден период. Изчислява се по три метода. Производственият метод показва създаването на добавена стойност при производството на стоки и услуги. Методът на доходите показва създаването на първични доходи на участниците в производствения процес. Методът на крайните разходи показва стойността на стоките и услугите използвани за индивидуални и колективни потребности на домакинствата и обществото, за инвестиции и запаси, за външна търговия. Пазарната стойност на БВП се получава директно по метода на крайните разходи, а по производствения метод и по метода на доходите се добавя показателят Корективи.

По данни на НСИ :

БВП за 2003г. за Южен Централен район, където се намира и област Хасково е :
6 975 941 лв /или 4 025 741 щ.д./

За сравнение БВП за 2003г. за страната е:

34 410 244 лв /или 19 857 785 щ.д./

БВП средно на човек от населението за Южен Централен район, в това число и от област Хасково е :

3 576 лв /или 2 064 щ.д./

За сравнение БВП средно на човек от страната е:

4 398 лв /или 2 538 щ.д./

Изводи за жизнения стандарт на населението в Хасковска област:

а) относно доходи

доходите на населението от Хасковска област средно на лице от домакинство за 2004г. продължават да са по-ниски от доходите на лице от страната. Запазва се диференциацията между средната работна заплата за областта, която продължава да е по-ниска, и тази за страната.

неразрешен проблем за Хасковска област, както и за други части на България, е трайната безработица и ниските доходи на голяма част от ромската етническа група, която разчита изцяло на социални помощи

б) относно трите аспекта на човешко развитие:

-записваемост в училища-Хасковска област разполага с добра материална база в сферата на образованието. Особеност, която следва да се посочи тук, е

ниската степен на образование у голяма част от ромското население и по-ниската степен на образование в селата в сравнение с големите населени места , което се дължи на закриване на част от училищата и детските градини в селата и миграциите на младото население към градовете.

-продължителност на живота – средната за страната – около 65-70 години

-доходи – виж по-горе

в) относно покупателна способност:

-намалената покупателна способност в периода 1990-1997 спрямо 1989г. и бавното и нарастване в периода 1998 – 2004г. се компенсират с нарастването в последните години на производството на хранителни продукти от домашно стопанство, които се използват главно за собствена консумация.

г) относно разходи:

-разходите на населението от Хасковска област средно на човек от домакинство са по-ниски от средните на човек за страната

д) относно брутен вътрешен продукт:

-По отношение на БВП по региони за 2003г. Южен Централен район /6 975 941 лв/,където се намира област Хасково, се нарежда на второ място след Югозападен район за планиране /13 093 211 лв/. По отношение на БВП за 2003г. по региони на човек от населението , прави впечатление голямата разлика : Южен Централен район, в това число населението на Хасковска област, се нарежда на последно място с 3 576 лв спрямо останалите пет района, като водещо място отново заема Югозападен район с 6 214 лв на човек от населението.Тези данни водят до извода, че между производителността на населението в различните области и части на Южен Централен район има големи разлики, които се дължат на наличието на силно развити урбанизирани територии и едновременно с това на голяма част изостанали в промишленото си развитие слабоурбанизирани територии.

9. Безработица и заетост

9.1. Динамика и структура на заетостта

Според наблюдението на работната сила на НСИ за третото тримесечие на 2004г. коефициентът на *икономическа активност* в област Хасково е 47,5 на сто, който е с 3 пункта под средния за страната.

Настъпилото изменение във възрастовата структура на населението е дало отражение върху броя на икономически активните лица. Остаряването на населението, което се наблюдава, както в страната, така и в областта е основен фактор за намаляването на икономическата активност.

Брой на икономически активното население по общини и ДБТ

Бюра по труда	Общини, обслужвани от БТ	Икономически активно население
БТ Димитровград	Димитровград	29154
БТ Свиленград	Свиленград, Любимец, Ивайловград	20475
БТ Харманли	Харманли, Симеоновград, Тополовград	22272
БТ Хасково	Хасково, Стамболово, Маджарово, Минерални бани	53141

По данни от Наблюдението на работната сила на НСИ броят на икономически активните лица във всички народностопански отрасли в област Хасково са:

област	Работна сила (хил.)			Коефициент на иконом. активност (%)	Коефициент на заетост	Коефициент на безработица
	Всичко	Заети	Безработни			
Хасково	110.3	99.8	10.4	47.5	43.1	9.5

Коефициентът на заетост в област Хасково е по-нисък от този на страната (45,3%), и броят на заетите лица е 99 хил. души.

Разпределението на заетите лица по възрастови групи показва преобладаващ дял на лицата във възрастовите групи от 35 до 44г и от 45 до 54г. възраст. Следват лицата във възрастова група от 25 до 34г.

В област Хасково водеща е групата на заетите във възрастовата група от 35 до 44 години.

	Заети лица (хил.)				
	15-24 г.	25-34 г.	35-44 г.	45-54 г.	над 55г.
Област Хасково	7.0	22.6	27.5	27.0	10.6

Коефициентът на заетост в областта показва следното разпределение по възрастови групи:

	Заети лица (КЗ)				
	15-24 г.	25-34 г.	35-44 г.	45-54 г.	над 55г.
Област Хасково	19,8	66,4	70,2	67,7	12,6

Най-висок коефициент на заетост в областта имат лицата на възраст от 35 до 44г. и от 45 до 54 г. Следват лицата на възраст от 25 до 34 г.

9.2. Динамика и структура на безработицата

Провеждащата се структурна реформа и условията на паричният съвет оказваха решаващо въздействие върху пазара на труда през наблюдавания период – 2000 –2004 година.

Процесите на активизиране на икономиката се осъществяват бавно, но вече са налице първите икономически резултати - бизнесклиматът в страната и областта влияе върху активността на частния сектор, който обаче все още не е в състояние да поеме освободената работна сила и производствени мощности.

При икономически активно население за областта от 125 042 лица се забелязва следната ГОДИШНА ДИНАМИКА НА БЕЗРАБОТИЦАТА В ОБЛАСТ ХАСКОВО

показатели:	2000	2001	2002	2003	2004
Безработни лица	22971	21414	22006	19223	17982
Равнище на безработица	17.11%	15,95%	17.60%	15.37%	14,38%

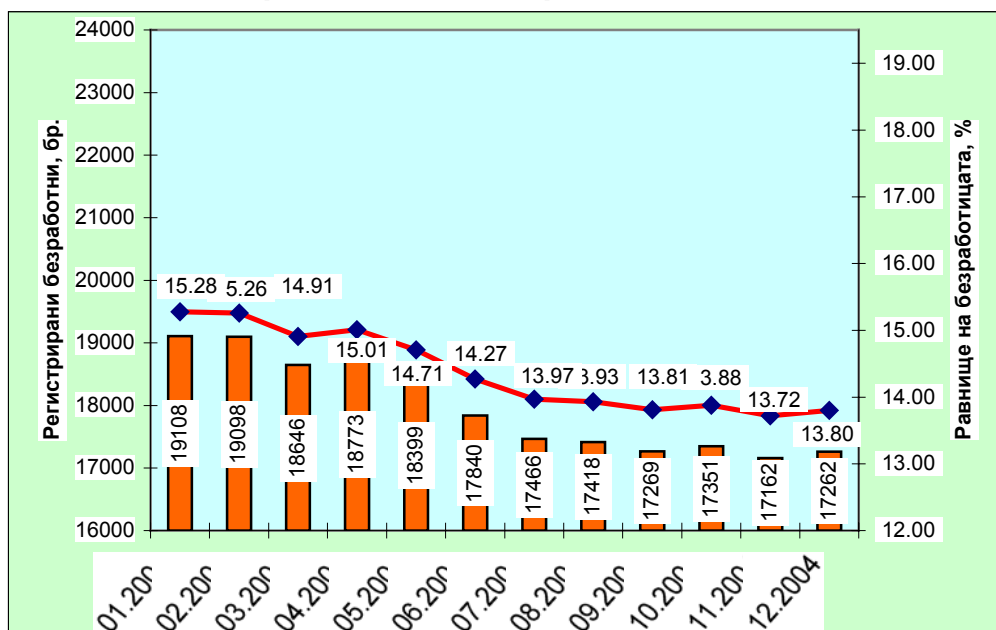
Сравнявайки данните за периода 2000 – 2004г. е видно, че след големия пик от 2000 до 2002 г., нивото на регистрираната безработица бележи **тенденция на плавно понижение** през последните три години, като намалението на средния брой регистрирани безработни през 2004 год. спрямо средния брой през 2000 година е с 4989 души или със 21.7 на сто са се редуцирали регистрираните безработни.

Стойността на показателя равнище на безработица за страната през 2004 година е **12.67%**. Равнището на безработица в областта е с 1.7 пункта по-високо от средното за страната.

По-ниско от средното за областта ниво на безработица имат общините Димитровград, Свиленград и Хасково.

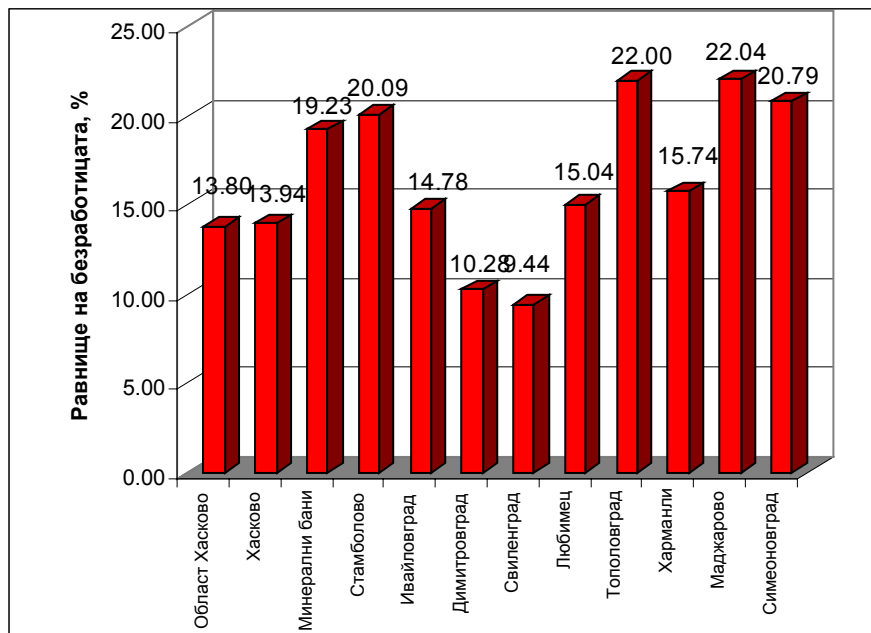
Със значително над средното за областта ниво на безработица са следните общини: Маджарово, Симеоновград, Любимец и Тополовград.

РАВНИЩЕ НА БЕЗРАБОТИЦА В ОБЛАСТ ХАСКОВО

От изложените данни се вижда, че безработицата е доста по-висока в малките общини и значително по-ниска в големите градове. Тази тенденция

се запазва през целия разглеждан период 2000 – 2004 г. Това се дължи на факта, че проблемите свързани с безработицата се решават много по-трудно в малките общини и населени места.

В областта равнището на безработица е неравномерно разпределено. За това допринасят трайните диспропорции в икономическото развитие на отделните общини, поради действието на различни природни, социално-демографски и икономически фактори, което рефлектира върху безработицата по териториален признак.

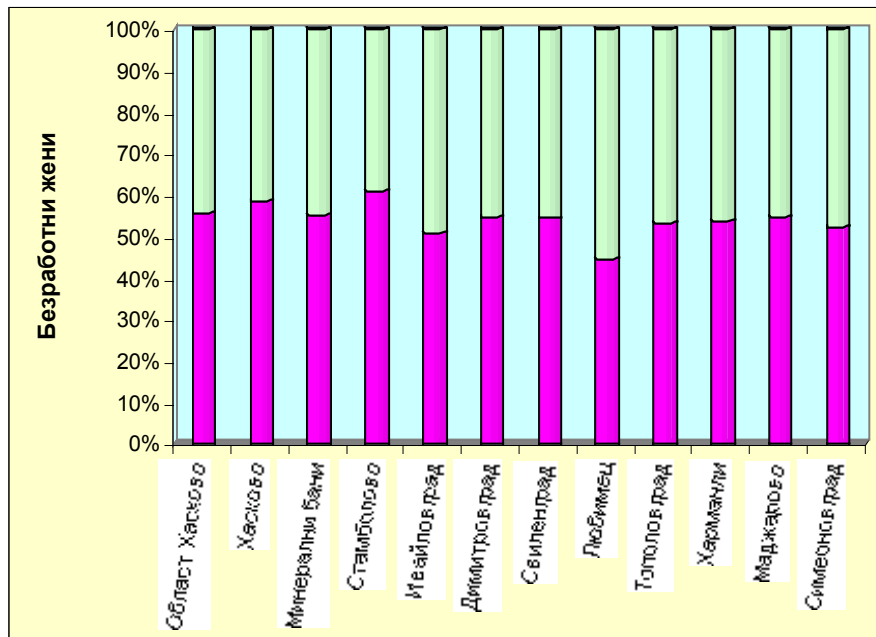
РАВНИЩЕ НА БЕЗРАБОТИЦА В ОБЛАСТ ХАСКОВО

Общини	Равнище на безработица	
	2003	2004
община Хасково	14.85	14.33
община Минер. бани	18.92	20.02
община Стамболово	22.08	21.21
община Димитровград	12.99	11.21
община Ивайловград	17.54	14.32
община Свиленград	10.47	10.29
община Любимец	20.98	16.81
община Тополовград	23.20	20.98
община Харманли	16.29	15.88
община Маджарово	26.72	26.92
община Симеоновград	21.16	21.88
Хасковска област	15.37	14.38

Наблюдението на равнището на безработица показва понижение за областта с 0.99 пункта. Във всички общини на областта се понижава равнището на безработица. Само в общините Минерални бани, Маджарово и Симеоновград се наблюдава повишение, което е най-съществено в община Минерални бани-1.1 пункт.

Регистрираните безработни жени, които в относителен дял съставляват през **2004 год – 54.92%** от цялата група безработни са **рискова категория** с трайната тенденция за превес в регистрираните безработни като цяло.

ДЯЛ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ БЕЗРАБОТНИ ЖЕНИ В ОБЛАСТ ХАСКОВО

Интересен е фактът, че през 2004 год. в две от общините на областта - Ивайловград и Любимец съотношението между регистрираните безработни мъже и жени се промени в полза на мъжете.

В териториален разрез делът на регистрираните безработни жени спрямо всички регистрирани безработни е по-голям в големите населени места и съответно общини и рязко намалява в по-малките населени места.

Характерно за безработицата при жените е, че се формира *тенденция на намаление на броя им*, но се повишава техният относителен дял.

Разпределението на безработните лица по **признака възраст** се отличава със сравнителна равномерност на отделните групи. **С най-голям дял** са тези от 35 до 39 г. и от 40 до 44 г, съответно **15% и 14%**, и от 30 до 34 г. и от 45 до 49 г. - по **12 на сто**, които също спадат **към рисковите групи**, регистрирани безработни лица предвид наблюдаваната тенденция работодателите да търсят и наемат лица до 25-30 год. или над пенсионна възраст с цел избягване плащането на осигурителните вноски.

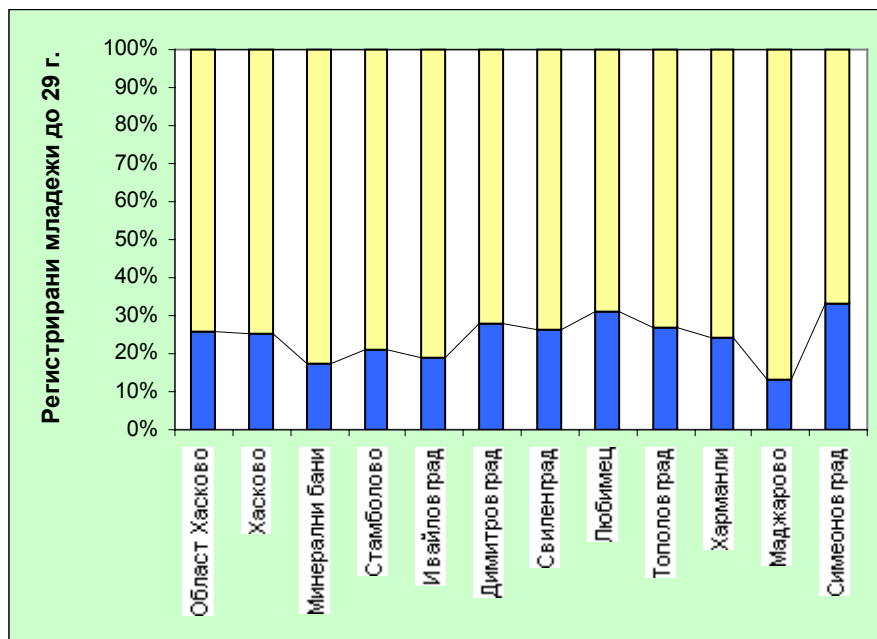
Наблюденията на динамиката на регистрираната **младежка безработица** показват устойчиви нива и сравнително голям дял спрямо цялата група безработни лица. Предвид факта, че съгласно ЗНЗ вече не се изплащат социални помощи при завършване на определена степен на образование или квалификация, тези данни за регистрация показват **активната позиция** на

безработните младежи **по отношение намирането на работа**. Те са и индикатор за търсене на възможностите на ЗНЗ за стимулиране на работодателите за наемане на млади хора.

В сравнение с последните 3 години, през 2004 год. се отчита намаление на регистрираните безработни младежи и се формира *тенденция на плавна намаление на броя на регистрираните младежи до 29г.*

Считаме, че тази тенденция ще се запази и през следващите периоди, тъй като се увеличава търсенето на млади хора на трудовия пазар.

РЕГИСТРИРАНИ БЕЗРАБОТНИ МЛАДЕЖИ ДО 29 Г. ВЪЗРАСТ В ОБЛ. ХАСКОВО

Наблюденията показват, че в общините Симеоновград, Любимец и Димитровград дялът на регистрираните младежи до 29г. е най-висок.

Професионалната структура се характеризира с висок относителен дял на регистрираните безработни лица :

без специалност – 12877 души /62.19%/

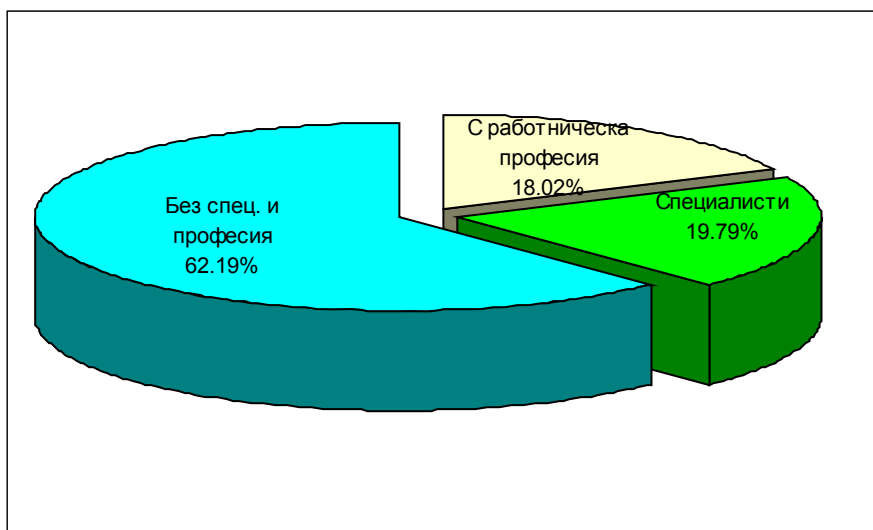
с работнически професии – 4219 /18.02%/

специалистите са – 4318 /19,79%/

от цялата съвкупност.

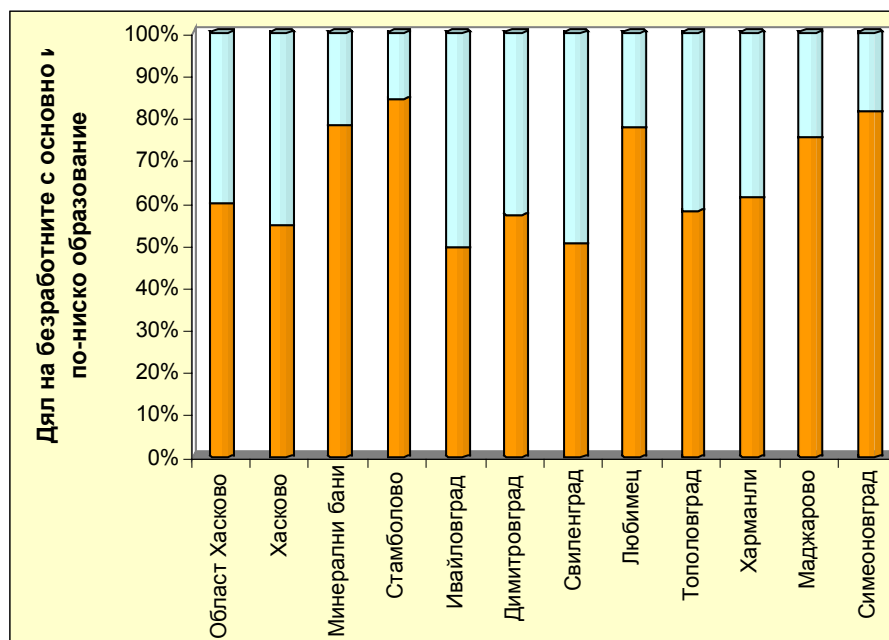
Сред специалистите с най-голям относителен дял е групата на лицата с инженерно-технически специалности.

Особена рискова група е тази на регистрираните безработни лица *без специалност*, която е неконкурентноспособна на пазара на труда, като в нея влизат предимно лица социално слабите семейства, което се оказва още по-голям проблем за решаване.

Сегментацията на предлагането на работна сила на областния трудов пазар *по признака образование* се отличава с **трайно доминиращият дял** на безработните лица с **основно и по-ниско образование** - за 2004 год. – **55.96%** от всички регистрирани безработни лица.

ДЯЛ НА БЕЗРАБОТНИ ЛИЦА С ОСНОВНО И ПО-НИСКО ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЛАСТ ХАСКОВО

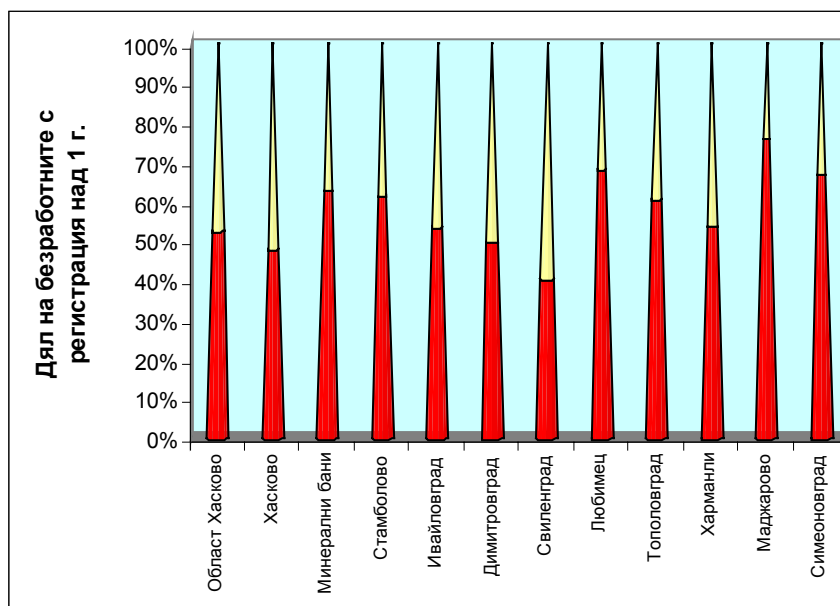
През последните години се отчита, макар и слаба тенденция за намаляване на дела на тази група от общия брой на регистрираните безработни.

Най-висок е делът на регистрираните безработни лица с основно и по-ниско образование в общините Симеоновград, Ивайловград, Минерални бани и Любимец.

Висшистите съставляват **6,87%**, със **средно образование** съставляват **38.1%** от цялата разглеждана съвкупност.

Регистрираните продължително безработни лица с престой в бюрото по труда над 1 година в Област Хасково също **рискова група** безработни средно за анализирания период са **8912** или съставляват **50%** от всички регистрирани безработни.

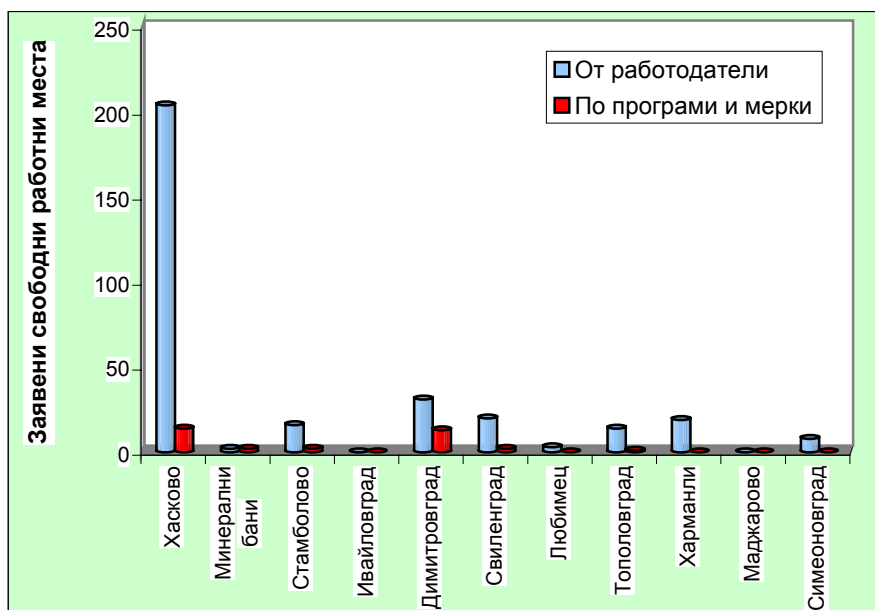
ДЯЛ НА БЕЗРАБОТНИТЕ ЛИЦА С РЕГИСТРАЦИЯ НАД 1 ГОД.

През 2004 год. се формира *тенденция на плавно намаление на намаление* на броя на регистрираните безработни с продължителна регистрация, но се повишава техният относителен дял в общата съвкупност на безработните лица.

Следователно една немалка част от безработните трудно се адаптират към наложените от стопанската конюнктура нови изисквания и поради тази причина изпадат в състояние на продължителна безработица. *Липсата на квалификация и образование е сериозна пречка тези лица да бъдат успешно устроени на работа, в предвид ограничения брой на свободните работни места.* Забелязва се формирането през последните три години на трайна *тенденция на повишаване броя на заявените работни места*, което се отразява благоприятно за понижаване равнището на безработицата в областта. През 2004г. заявените места на първичния пазар на труда са 861 средномесечен брой, като в сравнение с 2003г. се наблюдава увеличение със 11.2%.

Най-значителен брой заявени места има в общините Хасково, Димитровград и Харманли, което се илюстрира и от графиката:

Натискът на трудовия пазар, измерващ се с броя на безработните лица, кандидатстващи за едно обявено в БТ работно място като цяло се движи в рамките на 18:1.

Това означава, **че е налице определен дисбаланс** между търсенето и предлагането на работна сила в полза на предлагането. Проследяването на трудово-пазарния натиск по периоди през годината показва ясно оформяща се тенденция към неговото намаление в резултат на силната зависимост на областния трудов пазар от фактори със сезонен характер, водещи през пролетните и летните месеци до значително нарастване на заявените в БТ свободни работни места. Но дисбалансът между търсене и предлагане на труд за дейности с постоянен характер се запазва и това дава основание за идентифициране на подходи за неговото разрешаване.

На базата на разгледаните дотук данни се налагат следните по-важни **ИЗВОДИ** за състоянието и тенденциите на развитие на трудовия пазар в Хасковска област:

•**Тенденциите в развитието на пазара на труда в областта през наблюдавания период са благоприятни.**

•Безработицата се характеризира с **близки до средните** за страната стойности.

•**Средномесечният брой** на безработните е 17982 души, с 6,5 на сто по-малко.

•**Средномесечният темп**, характеризиращ динамиката на безработицата е отрицателен 1.25 на сто.

•Намалява средният брой на безработните **жени**.

•Намалява средният брой на безработните младежи до 29г.

• Като трайна тенденция се явява **дисбалансът между търсенето и предлагането на работна сила;**

• Оформят се **рискови групи** на регионалния трудов пазар, които **са неравностойни** по отношение на останалите субекти, предлагащи работната

си сила. Възможностите за успешна трудова реализация на тези групи на сегашния етап са силно ограничени.

10. Здравеопазване

По данни на НОИ от общо 272 448 души население в област Хасково, неосигурените лица са 65 000, което представлява 23.86 % от жителите на областта.

Здравните заведения на територията на Хасковска област са разположени сравнително равномерно, но поради полупланинския релеф на част от територията, както и в резултат на лошата пътна мрежа на места, често медицинското обслужване на населението в част от общините /Маджарово, Стамболово, Минерални бани, Ивайловград/ е затруднено.

10.1. Здравна мрежа

Към края на 2004 г. населението на областта се обслужва от следните лечебни заведения:

8 заведения за болнична помощ, от които:

8. 6 Многопрофилни болници за активно лечение / МБАЛ /
9. 2 Специализирани болници за активно лечение по вътрешни болести /СБАЛВБ /
10. 4 диспансера;

Извънболнична помощ, осъществяваща се от:

- 2 Диагностично консултативни центъра;
- 15 Медицински центъра;
- 1 Стоматологичен център;
- 2 Медико-стоматологични центъра;
- 7 групови практики, от които 4 ПМП, 2 ПСП, 1 СМП;
- амбулатории за индивидуална практика за първична мед. помощ /АИППМП/;
- 251 амбулатории за инд. практика за специализирана мед. помощ / АИПСП /;
- 218 амбулатории за инд. практика за първична стоматологична помощ /АИППСП/;
- 16 медико-диагностични лаборатории / МДЛ /;
- 35 медико-технически лаборатории / МТЛ /;
- 1 хоспис;

1 Център за спешна медицинска помощ / ЦСМП /;

1 Хигиенно-епидемична инспекция / ХЕИ / ;

1 Дом за медико-социални грижи за деца / ДМСГД /;

1 Районен център по здравеопазване.

10.2. Леглови фонд

През 2004 год. на територията на Област Хасково функционират 8 болнични заведения и 4 диспансера, с общо 1276 легла и броят им не е променян в сравнение с предходната година. През 2002 година броят на леглата е бил 1310, а през 2001 г. – 1760 легла.

Запазва се броят на леглата в извънболничната помощ от предходната година – 27. Общата осигуреност с легла е същата като през 2003 г. - 47,8, и е силно намалена в сравнение с 2002 г. - 48,6 и 2001 г. - 61,6.

Броят на леглата в детските заведения в областта е 640, от които в ДМСГД – 100 легла и 540 в детските ясли.

10.3. Медицински потенциал

През 2003 г. броят на лекарите в областта е 744, при 729 лекари за 2002 г. При стоматолозите се установява увеличение спрямо предходната година от 221 за 2002 г. на 223 за 2003 г. Наблюдава се леко намаление на броя на кадрите с полувисше и средно медицинско образование – 1367 за 2001 г., 1378 за 2002 г. и 1365 за 2003 г.

Осигуреността с лекари на 1000 души население е увеличена от 25,7 за 2001 г. на 26,5 през 2002 г. и на 27,3 за 2003 г. Осигуреността със стоматолози също е увеличена – от 6,8 за 2001 г. на 8 за 2002 г. и на 8,2 за 2003 г.

Наблюдава се и увеличение на осигуреността на населението със специалисти с полувисше и средно образование от 47,1 за 2001 г. на 50 за 2002 г. и 2003 г. През 2003 г. броят на населението на един лекар намалява от 377 за 2002 г. на 366 за 2003 година, а на един стоматолог – от 1245 на 1222.

Аптечната мрежа на територията на Област Хасково включва регистрираните 93 аптеки и 2 аптечни склада за търговия на едро.

Здравното обслужване на населението от Област Хасково се осъществява от:

- ЛЕКАРСКИ ПРАКТИКИ ЗА ПЪРВИЧНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ

В регистъра на РЦЗ Хасково регистрираните индивидуални практики за първична медицинска помощ са 184, от тях сключили договор с РЗОК са 141.

Груповите практики за първична медицинска помощ в регистъра на РЦЗ са 4 с 32 лекари, всички са сключили договори с РЗОК Хасково или **общия брой сключени договори с РЗОК за ОПЛ е 173.**

В действащата Областна здравна карта на Област Хасково лекарските практики за първична медицинска помощ са 183. Броят както и разпределението им по общини е достатъчно и задоволява нуждите на населението от първична медицинска помощ.

Към края на 2004 г. незаетите лекарски практики в Област Хасково са 7 на брой, разпределени както следва – Общ. Хасково / 2 / ; Общ. Димитровград / 1 / ; Общ. Свиленград / 1 / ; Общ. Стамболово / 1 / ; Общ. Минерални бани / 2 / . Населението от незаетите лекарски практики се обслужва от лекари от съседните практики.

- ЛЕКАРСКИ ПРАКТИКИ ЗА СПЕЦИАЛИЗИРАНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ

В регистъра на РЦЗ Хасково има 251 регистрирани индивидуални практики за специализирана медицинска помощ.

Със лекарите-специалисти от индивидуалните практики, МЦ и ДКЦ, има сключени договори с РЗОК за **284 специализирани медицински практики**.

Общият брой на сключените договори на РЗОК Хасково с лекари от специализираната извънболнична помощ по НРД за 2002 г. е 255, за 2003 г – 292 , за 2004 – 284.

Броя лекари от специализираната извънболнична медицинска помощ, с които НЗОК задължително сключва договори за област Хасково е 147 съгласно сега действаща Областна здравна карта.

- СТОМАТОЛОГИЧНА ПОМОЩ

- ПЪРВИЧНА СТОМАТОЛОГИЧНА ПОМОЩ

В РЦЗ Хасково има 218 регистрирани амбулатории за първична стоматологична помощ. От тях 173 амбулатории работят по договор, сключен с РЗОК Хасково. Има незаети практики за ПСП – 23 за областта.

Броят на практиките предвидени в Областната здравна карта за първична стоматологична помощ е 200. Те са достатъчно и задоволяват нуждите на населението. Разчета за брой стоматологични практики е направен при 1515 души среден брой население за една стоматологична практика.

- СПЕЦИАЛИЗИРАНА СТОМАТОЛОГИЧНА ПОМОЩ

В Областната здравна карта има предвидени 26 специализирани стоматологични практики. Сключени са 3 договора с РЗОК за извънболнична специализирана стоматологична помощ за НРД 2003 г.

- БОЛНИЧНА ПОМОЩ

Към края на 2004 г. населението в областта се обслужва от 8 заведения за болнична помощ /шест многопрофилни болници за лечение на остри заболявания в Хасково, Димитровград, Харманли, Свиленград, Тополовград, Ивайловград и две специализирани болници в Симеоновград и Любимец/, както и 4 диспансера за специализирана профилактика и лечение - ОДПФЗС, ОДПЗС, ОДКВЗС, МДОЗС , един Център за спешна медицинска помощ, един Дом за медико-социални грижи и един Хоспис. Легловият фонд е 1 276 легла, от които 1 026 болнични и 250 в стационарите на диспансерите.

11. Образование

11.1. Мрежата от училища на територията на областта се състои от: 121 учебни заведения, от които 11 начални училища, 69 основни училища, 17 СОУ и профилирани гимназии, 13 професионални гимназии, 9 специални училища, 1 вечерно СОУ и 1 частно училище. Обслужващите звена са 10, включително 2 детски комплекса, астрономическа обсерватория и ученическо общежитие. Общият брой на паралелките в учебните заведения е 1786 с 36037 ученици. В областта функционират 79 детски градини, които се посещават от 6187 деца.

Разпределение на училищата по общини от областта:

Община	Брой у-ща	Брой паралел.	Брой ученици	Брой ученици паралелка
Димитровград	27	347	7003	20.1
Ивайловград	4	53	949	17.9
Любимец	5	48	1047	21.8
Маджарово	1	13	200	15.3
Мин.бани	6	56	916	16.3
Свиленград	10	153	3048	19.9
Симеоновград	3	45	1021	22.6
Стамболово	6	40	557	13.9
Тополовград	9	80	1337	16.7
Харманли	11	162	3080	19
Хасково	39	652	13974	21.4

За сравнение през 1999 година мрежата от училища в региона е била съставена от 17 начални училища, 86 основни училища, 18 СОУ, 8 специални училища и 17 средни професионални училища, броят на детските градини е бил 93. Тоест, броят на училищата от 1999 до 2004 година е спаднал както следва: начални училища спад с 36%, основни училища - с 20%, СОУ – с 6% и професионални гимназии спад с 24%. Единствено броят на специалните училища се е увеличил с 12%.

Общо броят на училищата за периода 1999 – 2004 е намалял с 16%, броят на паралелките – с 13%, броят на учениците – с 18%, броят на учителите е спаднал с 12%. Както се вижда от таблицата долу броят на учениците в паралелка се е увеличил от 18.2 на 20 ученика. Тенденцията към намаляване броя на училища, паралелки и ученици е ясно изразена през наблюдавания период 1996 2004 година.

Сравнителни данни за училищата в област Хасково за периода 1996–2004

	1996 год.	1999 год.	2004 год.
Брой училища	154	144	121
Брой паралелки	2103	1884	1649
Брой ученици	42295	39953	33132
Брой ученици в паралелка	18.5	18.2	20
Брой учители	3504	3122	2764

11.2. Кадрова обезпеченост на образователната сфера:

През 2004 година общият брой на учителите и възпитателите в областта е 3714, от които с висше образование /магистри/ - 2191, бакалаври – 573, специалисти – 209, с полувисше образование – 685, със средно педагогическо образование – 13, със средно специално образование – 19, със средно общо образование – 24.

В учебните заведения и обслужващите звена в системата на образованието работят 1802 души непедagogически персонал, от които с висше образование /магистри/ - 69, бакалаври – 19, специалисти – 12, с полувисше образование – 30, със средно педагогическо образование – 3, със средно специално образование – 554, със средно общо образование – 682, с основно образование – 406 и с начално образование – 27.

Сферата на образованието в област Хасково като цяло е обезпечена с квалифицирани кадри. В гр.Хасково като цяло няма недостиг на специалисти по отделните дисциплини, с изключение на преподаватели по езици. Неблагоприятните условия за труд и ниското заплащане са причина за недостига на директори и правоспособни учители в селата. Наличието на квалифицирани преподавателски кадри в достатъчна степен е силна страна за областта, което е едно от условията за постигане на добри резултати при подготовката на учащите в системата на средното образование. Учителите имат възможност да повишават квалификацията си чрез участие в обучителни курсове и семинари, организирани по различни линии.

11.3. Тенденции в сферата на образованието:

Към момента по-голямата част от училищата в областта разполагат със свои сгради. Но все още има учебни сгради, където се помещават две или три училища. Поради намаляващия брой ученици, в някои училища сградите не се уплътняват ефективно, а в други сгради са настанени по две училища, се налага оптимизация на училищната мрежа. Чрез оптимизация на мрежата от детски градини и училища се цели ефективно използване на финансовите ресурси и кадровия потенциал, необходими за обезпечаване нормалното протичане на учебния процес, както и снижаване на разходите за поддръжка на материалната база. В последните години системата на средното образование претърпя известни промени, изразяващи се в съкращаване или реорганизация на някои звена. Това реструктуриране на мрежата от учебни заведения и обслужващи звена се налага поради демографския срив и продължаващия процес на миграция на населението от селските райони към по-големите градове.

В някои села поради неефективност бяха закрити детски градини и училища и децата бяха пренасочени в други населени места. Това налага прилагането на нов териториален модел на обслужване, като придвижването на децата до училището в опорните селища става с автобусен транспорт като разходите се поемат от съответните общини. Друга мярка, която се прилага е обединяването на учебни заведения в по-големите градове от областта. Закриването на част от обслужващите звена, чиято дейност от години е нерентабилна се налага, защото при настоящото състояние на местните бюджети общините не са в състояние да продължават да ги поддържат.

В по-големите градове от областта учащите имат възможност за избор от широк спектър алтернативи за получаване на добра общообразователна и професионална подготовка. Наличието на мрежа от училища, осигуряваща голямо разнообразие от възможности в системата на средното образование е силна страна за областта. Най-голям интерес има към кандидатстване в езиковите и природоматематическите гимназии, както и в техникумите, осигуряващи квалификация по редица професии, с които може да се намери

реализация в предприятия на територията на областта. Мрежата от училища в селските райони включва предимно начални и основни училища. За получаване на средно образование на учениците се налага да пътуват до по-голямо населено място. Този факт показва, че възможностите за получаване на общо или специализирано средно образование в рамките на по-малките общини от областта са сравнително по-ограничени.

11.4. Състоянието на материално-техническата база на детските градини, училищата и обслужващите звена е сравнително добро, като се имат пред вид ограничените възможности на общините да отделят средства за поддръжка на базата.

През последните години ново строителство не се осъществява, а се правят ремонти по наличния сграден фонд. Като слаба страна може да се посочи недостигът на средства за пълно обезпечаване отделните дейности по образованието, както и сравнително малките възможности за модернизация на техническите средства, с които разполагат учебните заведения. Но това е обща слабост на образователната сфера в страната и се дължи на намалените целеви субсидии за образование от Републиканския бюджет. Общините се оказват в затруднено положение да компенсират това намаление чрез увеличаване на субсидията от местните бюджети. С оглед на това учебните заведения се налага по-активно да търсят начини за осигуряване допълнителни средства, използвайки възможностите, предвидени от Закона за народната просвета: от допълнителни дейности /отдаване под наем на учебна, спортна база и оборудване, учебно-производствена дейност и извършване на услуги/, от дарения и целеви вноски от физически и юридически лица. От училищните настоятелства се очаква да съдействат активно при набиране средства за покриване належащи нужди на училищата, а от директорите – да управляват максимално ефективно наличните ресурси. За тази цел част от директорите на училища преминаха курс на обучение за придобиване на мениджърски умения. През последните няколко години част от училищата спечелиха проекти по програма ФАР и други програми на ЕС и с получените средства подобриха материалната си база: ремонти на кабинети, компютърно и друго оборудване и т.н.

11.5. Професионално образование:

Професионалното образование в област Хасково следва тенденциите към съобразяване на специалностите, изучавани в професионалните гимназии с търсенето на пазара на труда. Извършва се плавен преход към увеличаване на професионалните паралелки за сметка на профилираните паралелки с технологичен профил. Ще продължи поддържането на разумен баланс между броя на професионалните и общообразователните училища и паралелки. В момента в област Хасково функционират следните професионални гимназии:

- **В община Хасково** – 7 професионални гимназии и 2 училища с професионални паралелки. Това са: Професионалната гимназия по туризъм, Професионалната гимназия по селско стопанство, Професионалната гимназия по дървообработване и строителство, Професионалната гимназия по лека промишленост, Професионалната гимназия по механоелектротехника, Професионалната гимназия по транспорт, Финансово стопанска гимназия, Спортно училище и Помощно училище "д-р П.Берон"

- **Община Димитровград** – 3 професионални гимназии, 1 училище с професионални паралелки и Междуучилищен център по трудово-политехническо обучение. Професионалните гимназии са: Професионална гимназия по енергетика и електротехника, Професионална гимназия по строителство и Професионална гимназия по химични и хранителни технологии.

- **В община Минерални бани** професионалното обучение се провежда в една професионална гимназия и 1 основно училище с професионални паралелки. Оздравителната професионална гимназия обучава ученици в направленията "Финанси, банково и застрахователно", "Счетоводство и данъци".

- **В община Свиленград** има една професионална гимназия и 1 помощно училище с професионални паралелки. Професионалната гимназия е по селско стопанство и икономика.

- **В община Харманли** има една професионална гимназия и помощно училище с професионални паралелки. Професионалната гимназия е по електропромишленост и текстил.

- **Общините Ивайловград, Любимец, Маджарово, Симеоновград, Стамболово и Тополовград** няма обособени професионални гимназии, има само професионални паралелки с различни профили.

11.6. Висшето образование в област Хасково е представено от: Център за изнесено обучение към УНСС, филиал към Департамент "Кооперативен мениджмънт и бизнес" и колеж към същия департамент.

11.7. Приоритетите в сферата на образованието са насочени към:

- Стимулиране ефективно управление на ресурсите и оптималното им използване;
- Ориентиране на професионалното образование към потребностите на пазара на труда и индивида;
- Повишаване качеството на образованието чрез повишаване квалификацията на учителите и ръководителите на учебни заведения;
- Осигуряване на равен достъп до образование и равни възможности за образование; интегриране на ученици със специфични социални, здравословни и/или образователни потребности, както и такива от етнически произход;
- Осигуряване на възможности за мобилност на ученици, преподаватели и експерти посредством обмен, участие в стажове, разработване и участие в проекти и езикови курсове в други страни в рамките на образователните програми и подпрограми на ЕС;
- Развитие на научното и информационно осигуряване на средното образование;
- Въвеждане на качествено ранно чуждоезиково обучение в съответствие с новия учебен план и създаване на възможност за усвояване на два чужди езика;
- Предлагане на широк спектър от извънкласни форми за свободното време на учениците;

12. Култура и културно наследство

Културата е важен елемент от социалния живот на хората, тя е комплексна сфера, включваща културно-историческо наследство, дейността на

разнообразни културни институции и културни прояви от индивидуален или масов характер.

12.1. Културни институции на територията на област Хасково:

Най-характерна, добре развита и със значими традиции е читалищната мрежа на територията на областта. Читалищата работят в тясно взаимодействие с учебните заведения, културни институции, обществени и други организации и осъществяват богата и разнообразна образователно-културна дейност. Те включват: библиотечно дело, детски музикални и езикови школи, курсове по компютърна грамотност, клубове по различни видове танци, курсове по художествено изкуство и др. Читалищата както в големите, така и в малките населени места традиционно са центрове, където се провеждат редица културни мероприятия: концерти, театрални представления, концерти, различни спектакли, чествания на празници и др.

Наред с читалищните библиотеки функционират и градски библиотеки. Най-значима е регионалната библиотека "Хр. Смирненски" - Хасково с ползван фонд библиотечен материал над 250000 тома, следвана от градската библиотека "П. Пенев" - Димитровград с над 200000 тома библиотечен фонд. Библиотеки има още в Свиленград и Ивайловград. Основен проблем за библиотеките в областта са недостатъчните субсидии, отпущани от общините и Републиканския бюджет, необходими за попълване на библиотечния фонд.

Театрите в областта са 2: Хасковския театър "Иван Димов" и ДТ"А. Карамитев" - Димитровград /функциониращ като "Сцена-6"/. Хасковския театър бе основно ремонтиран със средства по проект "Красива България" и функционира като открита сцена, където се представят постановки на пътуващи театри от цялата страна. Гостуващите спектакли на известни театрални трупи представляват интерес за местната общественост и театърът е винаги пълен. Тенденция на пътуващите трупи води до стимулиране мобилността на театралните екипи, разнообразие на предлаганите постановки, по-добри финансови резултати от дейността на театрите и възможности за коопериране между театри от различни градове.

Кината в областта са общо 6: 2 в Хасково, 2 в Димитровград, 1 в Харманли и 1 в Свиленград. Като цяло интересът към кинопрожекциите е силно намалял спрямо предходни години, поради масовото навлизане на кабелни телевизии, интернет и активната дейност на видеотеките. В областта има 2 клуба на дейците на културата: в Хасково /към комплекс "Клокотница"/ и в Димитровград.

Двете водещи художествени галерии за областта се намират в Хасково и Димитровград. В тях периодично се излагат творби на местни художници, както и пътуващи експозиции на известни български майстори. Изложбени зали има в няколко общини от областта.

Музеите на територията на областта са със стари традиции в съхраняването и обогатяването на културно-историческото наследство, традициите и обичаите в региона. Най-важни от тях са: Исторически музей - Хасково, Исторически музей – Димитровград, Художествена галерия – Димитровград, дом-музей "П. Пенев" , етнографски и исторически музеи - Свиленград. В Харманли има исторически музей, а в Ивайловград има две музейни сбирки.

12.2. ПО-ВАЖНИ КУЛТУРНИ ПРАЗНИЦИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТТА

Културен празник	Община
Литературни дни "Южна пролет"	Хасково
Фестивал на камерния танц	Хасково
Събор на народното творчество "Китна Тракия пее и танцува"	Хасково
Фестивал на старата градска песен и шлагер "С песните на Ари"	Хасково
Музикални дни "Недялка Симеонова"	Хасково
Джаз фестивал	Хасково
Тържествата за деня на град Хасково	Хасково
Фестивал на коледарската песен и обичаи	Хасково
Ден на Сакарското вино	Любимец
Зимни празници по случай коледа и Нова година	Любимец
Ден на град Любимец	Любимец
Празник на минералната вода, здравето и красотата	Мин.бани
Детски етнофестивал "Децата на Балканите за обединена Европа"	Мин.бани
Преглед на майсторско изпълнение на коледарски и сурвакарски обичаи, народни песни и благословии	Стамболово
Зарязване на лозите на Трифон Зарезан	Стамболово
Ден на любителското художествено творчество	Стамболово
Фолклорен празник "Цветница"	Стамболово
"Гергьовден, Хъдърлез, Ерделез" – един празник на три етноса с едно значение	Стамболово
Седмица на мултиетническата толерантност. Вечер на българската, ромската и турската приказка.	Стамболово
Традиционен събор "Илинден"	Стамболово
14 февруари – Ден на Ивайловград	Ивайловград
Кукеровден	Ивайловград
Лазаровден	Ивайловград
Майски дни на културата	Ивайловград
Национален младежки тракийски събор "Илиева нива"	Ивайловград
Балкански фестивал на любителските комедийни театри и сатира	Тополовград
Традиционен събор на народното творчество "Св.Троица"	Тополовград
24 май – ден на Тополовград с фолклорен събор "Сакар пее"	Тополовград
Пролетни празници на културата и спорта	Маджарово
Национално тракийско поклонение "Ден на тракийската памет"	Маджарово
Традиционен фолклорен празник "Трифон Зарезан"	Свиленград
5 октомври – Ден на Свиленград	Свиленград
Традиционен свиленградски панаир	Свиленград
2 май – ден на Харманли	Харманли
Национални културни празници "Изворът на Белоногата"	Харманли
Национални дни на поезията "П.Пенев"	Димитровград
Есенни музикални дни	Димитровград
Празник на родния край	Димитровград
Национален детски фолклорен фестивал	Димитровград

Музикалният живот в областен план се доминира от проявите на Симфоничния оркестър, духовия оркестър и градския оркестър в Хасково.

По-важни културни прояви за областта са: Музикални дни "Н. Симеонова", литературни дни "Южна пролет", събор на народно творчество "Китна Тракия пее и танцува", национални празници на поезията "П. Пенев", Есенни дни на културата - Димитровград, Национален фестивал на любителските комедийни театри, пантомима и сатира - Тополовград. Към тези традиционни културни мероприятия могат да се добавят многобройните концерти на самодейни и професионални певчески състави и танцови ансамбли, театрални постановки на гостуващи театрални колективи, изложби уреждани от групите на художниците, чествания на паметни дати и събития. Трябва да се отбележат и успехите на хорове "Родна песен", "Орфей" и "Ноктюрно", ансамблите "Хасково", "Златна Тракия" и "Южняче" на международните сцени.

12.3. Паметници с най-голяма историческа стойност за областта са:

- **В община Хасково** – гробницата в с.Александрово, мястото на битката при с.Клокотница, Паскалевата къща, Шишмановата къща, старата джамия в Хасково, църквите "Св.Богородица" и "Св. Архангел Михаил и Гавраил", средновековна крепост в местността "Хисаря";
- **В община Димитровград** – Светилище на нимфите и Афродита
- **В община Симеоновград** – Хаджибаневата мааза;
- **В община Любимец** – местността "Глухите камъни" при с.Малко градище, Тракийските скални ниши, крепостта Курт кале при с.Вълче поле, църквата "Св.Анастасий" при с.Малко градище;
- **В община Минерални бани** – крепостта "Калето" в с.Минерални бани, крепостта "Градището", Тракийският култов център край с.Ангел войвода, "Шарапаните", следите от античния град "Топлицос" в местността "Свети дух";
- **В община Стамболово** – паметници с национално значение са археологически комплекс и скални ниши в с.Долно Черковище, скална винарна край с. Кралево, скални гробници в района на с.Поповец и с.Пчелари, средновековна крепост до с.Рабово;
- **В община Тополовград** – останки от крепостта "Палеокастро" край града, останки от крепостта "Вишеград, църквата "Св.Георги" в Тополовград, крепостта "Биюк кале", тракийска крепост край с.Устрем, долмени в местностите "Бялата трева", "Мангъра", "Начови чеири", "Еваджик" край с.Хлябово;
- **В община Свиленград** – тракийска куполна гробница при с.Мезек, скална църква при с.Маточина и при с.Михалич, средновековна крепост при с.Мезек, средновековна кула край с.Маточина и старият мост на р.Марица в Свиленград;
- **В община Харманли** – Гърбавият мост над старото корито на р-Олу дере, останките от Кервансарая, чешмата "Изворът на Белоногата", църквата "Св.Атанасий", менхирът в с.Овчарово и долменът в с.Остър камък.

Структурната реформа в сферата на културата доведе до закриване и сливане на част от културните организации на територията на областта. Това се налага с оглед привеждане функционирането им към пазарните механизми, за да отговорят на новите реалности в сферата на културата. Реорганизацията се изразява в сливането, закриване на част от културните организации или

преобразуването им в дружества. Тенденциите сочат все по-голяма самостоятелност на културните институти, постигане на по-голяма мобилност и активност при търсене на възможности за проява и за осъществяване на съвместни продукции.

Б) ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА

1. Водоснабдяване и канализация

На територията на Област Хасково има четири предприятия, които стопанисват водопроводната мрежа на областта. Това са "Водоснабдяване и Канализация" ООД - Димитровград, "Водоснабдяване и Канализация" ЕООД – Хасково, "Вик" ООД – Стара Загора, Община Стамболово.

"Водоснабдяване и Канализация" - Димитровград стопанисва водопроводната мрежа на територията на Община Димитровград, "Водоснабдяване и Канализация" -Хасково стопанисва водопроводните мрежи на общините Ивайловград, Любимец, Маджарово, Минерални бани, Свиленград, Симеоновград, Харманли и Хасково; Водопроводната мрежа на Община Тополовград се стопанисва от "Водоснабдяване и Канализация" - Стара Загора, а община Стамболово стопанисва ВиК съоръженията на 15 села от своята община.

Водоизточниците на територията на областта са главно кладенци - 224, от които 140 тръбни и 84 шахтови; каптажи - 129; дренажи - 13 и един язовир -Тракиец. Инсталирани са 167 помпени станции с обща мощност 18342

Помпени станции

	Основни	Бункерни	Пречиствателна станция
Брой	101	166	1
Мощност квт.	14571	3771	344

Енергоемкостта на водоснабдяването е проблем за региона, и в частност за големите градове, където има завишена гъстота на населението. Струпването на потребители във високоетажни жилищни комплекси изисква инсталирането на хидро-технически съоръжения, които допълнително оскъпяват водата. Това води до големи различия както в наличните водни количества, така и в цената на питейната вода по общини и населени места.

Водопреносната мрежа в областта е с обща дължина 2117 км. Външните водопроводи са 829 км. В това число 681 км. АЦ тръби, 143 км. Стоманени тръби и 5 км. PVC тръби.

Водопроводната мрежа е общо 1288 км. В това число АЦ тръби – 1180км, Стоманени тръби 224 км, Чугунени тръби 8 км, PVC – 14 км.

Водопроводи	Дължина, км.	Относителен дял. %
<i>Външни</i>	<i>829</i>	<i>39.16</i>
- АЦ тръби	681	82.15
- Стомана	143	17.25

- PVC	5	0.6
<i>Подземни</i>	<i>1288</i>	<i>60.84</i>
- АЦ тръби	1180	87.8
- Стомана	224	10.6
- Чугун	8	0.4
- PVC	14	0.7
- Поцинковани	10	0.5

87.91 % от водопроводите са изградени от азбестови тръби, които са материално и морално остарели и са причина за високата степен на аварийност, а от там и високия процент на загуби, който е около 41%.

Показател	мярка	Хасково	Харманли	Свиленград	Маджарово	Стамболово	Тополовград	Любимец	Мин. Бани	Ивайловград	Симеоновград	Димитровград	ОБЛАСТ ХАСКОВО
Населени места	брой	37	25	24	19	26	21	10	12	51	9	27	261
водоснабдени	брой	35	25	22	12	19	20	10	12	33	9	26	221
неводоснабдени	брой	2	-	2	7	7	1	-	-	18	-	1	38
Водоизточници	брой	151	35	26	19	32	30	16	20	47	11	23	410
каптажи	брой	36	-	5	9	28	6	-	14	37	-	-	135
дренажи	брой	-	4	1	2	2	7	-	2	-	2	-	20
подземни водоизточници	брой	114	31	20	8	2	17	16	4	10	9	23	254
язовири	брой	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Подавана вода помпажно	в %	99,6	100	100	96,5	88,6	94,7	100	98,7	80	100	100	96
подавана вода гравитачно	в %	0,4	-	-	3,5	11,4	5,3	-	1,3	20	-	-	4
Външни водопроводи	в %	38	34	40	53	47	25	38	40	47	33	4	36
вътрешни водопроводи	в %	62	66	60	47	53	75	62	60	53	67	96	64

Голям проблем за областта са неводоснабдените селища, които за областта са 38. Най-критично е състоянието в общините Ивайловград /18бр/ и Маджарово /7бр/. Всички села в Ивайловградска община имат местни водоизточници, които задоволяват нуждите от питейна вода. Единствено за с.Конници с 86 жители е необходимо да се инвестират средства за нови водоизточници. В община Хасково неводоснабдени са 2 села – Любеново /133 жители/ и Маслиново /380 жители/. И за двете има изготвени работни проекти за водоизточници. В община Свиленград и за двете неводоснабдени села Лисово /6 жители/ и Равна гора /22 жители/ има местни водоизточници с достатъчен дебит. В община Маджарово от 7 села без водоснабдяване 4 имат собствени водоизточници, а водоснабдяванията на селата Горни Главанак /51 жители/; Долно Съдиево /287 жители/; Златоустово /110 жители/ са готови и са пред пуск.

Неводоснабдени селища	Брой
Община Ивайловград	18
- без жители	4
- до 10 жители	6
- до 20 жители	4
- до 30 жители	3
- до 90 жители	1
Община Хасково	2
Община Свиленград	2
- до 10 жители	1
- до 30 жители	1
Община Маджарово	7
- без жители	1
- до 10 жители	2
- до 30 жители	1
- до 90 жители	1
- над 90 жители	2

Общо за региона е прекарана 169 км. Канална мрежа, 42 км. Колектори, 1 бр. канална помпена станция. Също така има изградени 5 бр. площадки за ПСОВ и един работен проект за нова ПСОВ.

Канализация на селищата

Населено място	Главни колектори км	Канални мрежи Км	% на изграденост
Хасково	25	96	67
Харманли	1	30	67
Свиленград	14	13	38
Симеоновград	1	12	20
Любимец	1	14	32
Ивайловград	0	4	-
с. Узунджово	2	-	-

Канализацията на територията на областта е в много лошо състояние. В много от общините каналната мрежа е с 20 -30% изграденост. Доизграждането на каналната мрежа в общините и областта като цяло би трябвало да бъде една от приоритетните задачи за изпълнение пред общинските администрации. Това не само ще подобри качеството на живот на населението, но е една от необходимите предпоставки за изграждане на колекторите в общините и построяване на така необходимите пречиствателни съоръжения.

Належащо е изграждането на ГПСВ на язовир Тракиец, от където се водоснабдяват голяма част от селищата в община Хасково. За много от селищата, които се водоснабдяват от р. Марица е нужно изграждането на ГПСВ, тъй като водите на р. Марица са с нестандартно съдържание на манган, а неговите окиси се отлагат по филтрите на кладенците и запушват водопроводите. Изграждането на пречиствателни станции е проект основно застъпен в общинските стратегии, който е извън техните или на "ВиК" финансови възможности. За тях ще се търсят други финансови инструменти – извънбюджетни фондове, донорски или др. програми на ЕС.

Изводи:

- Достатъчно на брой и по обем водоизточници, задоволяващи нуждите от вода за битово и промишлено ползване в областта.
- Високата енергоемкост на водоснабдяването и амортизацията на съществуващите водопроводна и канална мрежи обуславят големите загуби на питейна вода и високата цена на водата в областта.
- Ниска степен на изграденост на каналната мрежа в областта. Тук се наблюдават големи различия и общините са в неравностойни положения.

Приоритети:

1. Намаляване енергоемкостта и загубите на водоснабдяването.
2. Подобряване качествените параметри и характеристики на водите.
3. Подобряване на водоснабдителната инфраструктура.

Мерки:

- Водоснабдяване на неводоснабдените селища.
- Изграждане на пречиствателни станции за питейни води
- Ремонт на съществуващата водопроводна мрежа
- Доизграждане и рехабилитация на съществуващата канална мрежа
- Търсене на други алтернативи намаляващи енергоемкостта на водоснабдяването и цената на водата.

2. Транспорт

2.1. Автомобилен транспорт

Съгласно Закона за пътищата, пътищата в страната са републикански, общински и частни. В качеството на обективен критерий за реструктуриране на съществуващата пътна мрежа е използвано "значението на пътя" – държавно или местно.

Според приетия критерий Републиканските пътища са от национално значение и осигуряват маршрути от държавен интерес. Те са изключителна държавна собственост и не могат да бъдат продавани или отдавани под наем, освен на концесии. Дължината на Републиканските пътища на територията на Област Хасково е 1062.441км, разпределени както следва: Автомагистрала

"Марица" - 20.7км и 3.8км пътни връзки към нея; първокласни пътища - 169.930км; второкласни пътища - 147.641 км и третокласни - 720.370 км.

Общинските пътища са от местно значение и осигуряват маршрути от общински интерес. На територията на област Хасково общинските пътища са с дължина 831 км и са собственост на общините - те също не могат да бъдат продавани и отдаване под наем, освен на концесии.

По отношение структурата на пътната мрежа според настилката, най-голям е дела на асфалтобетоновата – 92,56 %, а без настилка са 6,09 %.

България, като страна кандидатка за членство в ЕС, разглежда развитието и усъвършенстването на общоевропейската транспортна структура като част от стратегията на страните от ЕС за формиране на свободни икономически зони и пазари. В този смисъл изграждането на общоевропейските транспортни коридори на област Хасково е от голямо значение за ускоряване процесите на интегриране на Югоизточна с Централна Европа във всички сфери на общественото развитие. Едновременно с това, развитието на пътната инфраструктура по направление на общоевропейските транспортни коридори ще се отрази ползотворно върху всички области на социалния живот у нас и ще съдейства за ускореното развитие на икономиката и пазарните отношения в страната и областта.

Най - важни за транспортното обслужване в областта са общоевропейският транспортен коридор №4 в направление "София – Истанбул", с посока-запад-изток и общоевропейския транспортният коридор №9 в посока север – юг.

Общеевропейския транспортен коридор №4 "Калотина – София – Пловдив – Свиленград" свързва Централна и Западна Европа с югоизточните и райони, страните от Черноморския басейн, Азия и Близкия Изток. Той има трансконтинентално значение. На територията на нашата страна е формиран от първокласен път I-8, а в отделни участъци и от автомагистралите "Тракия" и "Марица". От древността до днес този коридор е запазил ролята си на главна транспортна ос, пресичаща територията на страната и областта, по която преминава значителен пътничко и товаропоток. Първокласният път I-8 "Калотина - София - Пловдив – Свиленград" е с двулентов габарит 7.5/12 м. Успоредно на първокласния път I-8 "Калотина - София - Пловдив - Капитан Андреево" в участъка Харманли - Любимец вече са изградени и части от автомагистрала "Марица" ляво и дясно платно, а в участъка Любимец- Свиленград е в експлоатация лявото платно за движение. Предстои доизграждането на автомагистрала "Марица".

Общеевропейския транспортен коридор №9 "Русе - Велико Търново - Стара Загора – Хасково – Кърджали – Маказа", свързва страните на Североизточна Европа през Румъния и България с пристанище Александрополис на Бяло море. В участъка на гр. Хасково от коридор №9 към гръцката граница се формират два клона: единият е към Свиленград - кв. "Капитан Петко Войвода", другият - през Кърджали към прохода "Маказа". Пресичането на този коридор с направление на коридор №4 осигурява пряка връзка на пазарите в страните от Близкия изток и Азия. Той ще изпълнява все по-важно значение за възстановяване и стабилизиране на икономическите връзки между източноевропейските страни и е с приоритетно значение. Бъдещото му развитие в зоната "Димитровград - Подкова" е зависимо от откриването на нов гра-

ничен преход към Република Гърция в района на Маказа. Първокласният път I-5 (E 85) Русе - Велико Търново - Хасково - Кърджали – Маказа е с двулентов габарит 7.5/12 м на територията на Хасковска област, а отсечката от Димитровград до Хасково е скоростен път с две самостоятелни пътни платна. Настилката е оразмерена за максимално осово натоварване 11 т/ос.

Добра перспектива имат транспортните услуги, предлагани на територията на безмитните зони - комбинирани превози, спедиторски услуги и други. Поради липсата на Граничен контролно пропускателен пункт на Маказа, международният товаропоток от Хасково се ориентира в направление I-8 (E 80) с възможност да прекоси границата при ГКПП "Капитан Андреево" или при ГКПП "Капитан Петко Войвода". Изграденият път с магистрален габарит по направление "Александруполис - Димотика - Орестиада" ще създаде условия за нарастване на автомобилните превози в посока от и за Гърция през ГКПП "Капитан Петко Войвода".

Международният транспортен обмен се осъществява чрез гранични контролно пропускателни пунктове "Капитан Андреево", на границата с Република Турция и "Капитан Петко Войвода"- на границата с Република Гърция.

Югоизточната част на Хасковска област е своеобразна входно - изходна точка на страната. Общините Свиленград, Любимец, Симеоновград, Харманли, Димитровград и Хасково са в директната му зона на влияние и се характеризират с висока транспортна съоръженост на територията си. Градовете Хасково и Димитровград се оформят като транспортни центрове от първи ранг, а Свиленград, Любимец и Харманли са транспортни центрове от втори ранг, чиято специализация е обслужването на международния пътничко и товаропоток, включително и извършване на комбинирани превози. Високата транспортна съоръженост на територията на община Свиленград е благоприятна основа за бъдещото развитие на изградената Свободна икономическа зона.

Пред всички общини стои проблема за поддържане на четвъртокласната пътна мрежа, както и ремонта и рехабилитацията на градската улична мрежа. В почти всички общини и местната и уличната мрежи са в много лошо състояние. Ръководствата на общинските администрации трудно успяват да заделят средства от общинския бюджет. Те трябва да търсят други механизми за финансиране на тези дейности и много от тях в общинските си стратегии поставят подобрието на транспортната инфраструктура като приоритетно направление.

За строителството и поддържането на пътищата осигуряваните финансови средства са крайно недостатъчни, поради което засега се финансират само приоритетни проекти с доказана икономическа ефективност и предимно в сътрудничество с международни институции. За решаване на финансовите проблеми в бъдеще се предвижда чувствително разширяване на сътрудничеството между общественя и частния сектор чрез прилагане на различни форми – концесионен принцип, обществени поръчки и други, за които има утвърдена законова уредба.

2.2. Железопътен транспорт

Железопътната линия "Калотина - София - Пловдив - Свиленград", построена в този транспортен коридор играе важна роля за железопътните превози

в международен план. Тя е категоризирана в европейската мрежа на магистрални линии и мрежата за комбинирани превози под № E-70/C/ и е важен елемент на международния транспортен коридор, свързващ Западна и Централна Европа с Югоизточните райони, Близкия Изток и Азия. По протежението и са разположени много от универсалните терминали за комбинирани превози в Европа. В участъка "Преславец - Свиленград" линията позволява скорости от 80 - 90 км/ч. Максималният надлъжен наклон е 15‰. Степента на натоварване на линията е около 63%. Гъстотата на железопътните линии е 22.5 км/1000 кв.км, по - ниска от средната за страната - 38.8 км/1000 кв.км. Всички линии са с нормално междурелсие. Няма удвоени участъци, но предстои изграждането им. Средните скорости на движение на влаковете по железопътните линии в областта е около 77 км/ч.

Единственият засега електрифициран участък на територията на областта, е жп линията Димитровград – Стара Загора. Железопътната инфраструктура на транспортен коридор "Дунав - Бяло море" е представена от участъка на IV главна жп линия "Русе - Димитровград - Подкова", обслужващ общините Хасково и Димитровград. В разглежданата зона жп линията не е електрифицирана и има свободен капацитет 52 % от пропускателната и способност. Средните скорости на движение са 60 - 70 км/ч, доста под европейските изисквания за международните железопътни линии със смесен трафик.

Тупиковото окончание на линията към южната граница не дава възможност за ефективно използване на цялото железопътно направление, свързващо Дунавската водна магистрала и осъществяващо връзки на север с Русия, Украйна, Беларус, Балтийско море и главните паралелни европейски оси, обвързващи Западна и Централна Европа с Източна. Продължаването на тази железопътна ос и обвързването и с жп мрежата на Република Гърция ще обезпечи достъп до беломорските пристанища - Александропулис, Солун, а в по - далечна перспектива и Кавала.

Зоната на железопътния транспорт се обслужва от следните по-важни гари – Димитровград, Харманли, Любимец, Свиленград, Узунджово, Хасково, Книжовник и Симеоновград . Гарите Хасково, Димитровград и Харманли са с най - голям товароборот. Наличният капацитет на железопътния граничен пункт се използва минимално.

Във връзка с транспортната осигуреност, в особено неблагоприятна ситуация са общините Ивайловград и Маджарово. Тъй като община Ивайловград винаги ще остава в тупик, единственият и шанс за повишаване на привлекателността и в транспортно отношение е отварянето на граничен пункт към Гърция на изток в района на с. Славеево. Един такъв пункт ще има предимно местно значение, обусловено главно от нивото на инфраструктурата, която ще обслужва международния поток. Общините Маджарово и Ивайловград не са обслужени с железопътен транспорт и териториите им са отдалечени на 40 - 60 км от функциониращите към момента линии.

Изводи

- Основната пътна мрежа не отговаря на европейските и национални изисквания за габарит, сигурност и комфорт на пътуването

- Състоянието на пътната мрежа като изграденост и качество е незадоволително, особено това се отнася за четвъртокласната пътна мрежа, която е амортизирана и се нуждае от ремонт
- Слабо се използват възможностите и свободния капацитет на ж.п. мрежата и изградените ж.п. съоръжения
- Наличие на територии, отдалечени значително от изградената жп мрежа – общините Ивайловград и Тополовград.
- Ниски участъкови скорости на движение по линиите, несъответстващи на европейските нормативи.
- Отлив на пътници и товари от железопътния към автомобилния транспорт.
- Неизградена цялостна система за комбинирани превози - "vlak - автомобил", както по отношение на международни превози, така и за обслужване на потенциалния вътрешен пазар.
- Направленията, провеждащи основния автомобилен поток не отговарят на европейските изисквания за габарит, сигурност и комфорт на пътуване
- Незадоволително състояние на четвъртокласната пътна мрежа, което поставя в неравностойно положение една голяма част от населението на места в зоната.
- Изолирани се явяват общините Ивайловград и Маджарово спрямо сега действащия граничен преход, което се дължи на ниската категория пътна връзка.

Приоритети на транспортната политика:

- Изграждане на преход, както автомобилен, така и железопътен през Източните Родопи, за Република Гърция
- Подобряване параметрите на автомобилния транспортен коридор успореден на южната граница
- Изнасяне на транзитното автомобилно движение извън населените места;
- Координирано изграждане по време и място на новите обекти на транспортната инфраструктура с оглед постигане на максимален териториален ефект и мултиплицирането му в икономическата и социална сфера;
- Модернизация на граничните контролно - пропускателни пунктове Свиленград и Ново село /Орминион/ за габарити, отговарящи на довеждащата инфраструктура.

Необходими мерки:

- Доизграждане на автомагистрала "Марица", като неразделна част от Трансевропейската автомагистрала
- Модернизация на граничните контролно - пропускателни пунктове Свиленград и Ново село /Орминион/ за габарити, отговарящи на довеждащата инфраструктура.
- Електрификация на I гл. жп линия в участъка Пловдив - Свиленград – границата с Турция
- Цялостна реконструкция на жп магистралата Калотина - София - Пловдив - Свиленград, с цел повишаване на скоростите на движение минимум до 160 км/ч.

- Изграждане на Граничен контролно пропускателен пункт Славеево (община Ивайловград).
- Реконструкция на III-503 Крумовград - Харманли и III-509 Крумовград - Ивайловград - границата с габарит и технически елементи на второкласен път.

3. Енергийна мрежа

Енергетиката в Област Хасково включва производство на електроенергия от ТЕЦ "Марица 3" - Димитровград, реализация и пласмент на електроенергия, както и поддръжка на съществуващата транзитна енергийна инфраструктура. ТЕЦ "Марица 3"- Димитровград е с предмет на дейност производство и реализация на електро и топлоенергия и кондензат. Инсталираните мощности са за производство на 170 МВт. Основният пазар на продукцията на предприятието е в България. По - голямата част от техническото оборудване е морално и физически остаряло. По тази причина всяка година се налагат основни ремонти за милиони левове.

Електроенергийната инфраструктура на Хасковска област обхваща електропроводи 400, 220 и 110 kv и 22 бр. електрически подстанции, с обща трансферна мощност 1314 MVA. В това число 1 бр. системна подстанция 220/110 kv с обща трансферна мощност 400 MVA; 1 бг. ОРУ 110 kv с обща трансферна мощност 71.5 MVA; 2 броя подстанции 110/20/6 kv с обща трансферна мощност 177.5 MVA; 18 броя подстанции 110/20 kv с обща трансферна мощност 665 MVA.

Подстанции

kv	220/110	110	110/20/6	110/20
бр	1	1	2	18
Трансферна мощност MVA	400	71.5	177.5	665
Относителен дял	30.4 %	5.4%	13.6 %	50.6 %

Изградените електропроводи в Хасковска област са с обща дължина 968 км. О тях електропроводи 400 kv с обща дължина 169 км; електропроводи 220 kv с обща дължина 153 км; електропроводи 110 kv с обща дължина 646 км.

Структурата на трансфера на електроенергия от и за областта остава сравнително постоянен с годините. В трансфера към областта основен дял имат съседните електропреносни райони на ниво Мрежи с Високо напрежение – 72.9 %, следвани от централи на НЕК с 20.8 % и независими електропроизводители 6.3 %.

Продадената ел. енергия се разпределя както следва : 40.6 % към ЕПР – Хасково; 44.2 % към съседни електропреносни района; 7.5 % към клиенти по мрежи Високо напрежение; 0.5 % износ и 1.6% загуби.

На настоящият етап се задоволяват електроенергийните потребности на областната икономика и населението.

През територията на областта преминава действащия електропровод 400 kv за Р. Турция и 400 kv за Р. Гърция. Може определено да се каже, че

Хасковска област се явява сериозен енергиен разпределителен център за трите държави (България, Гърция, Турция). Отделно има изградени и действащи епизодично три електропровода 20 kV от подстанция Ивайловград за Гърция.

Електропроводите средно напрежение (кабелни и въздушни) също се нуждаят от сериозни ремонти, модернизация и реконструкция. Изградеността е добра, но трябва да се подобри сигурността, качеството и икономичността на електроснабдяването. Трафопостовете също изискват сериозна модернизация и подобряване на ефективността. По-голямата част от мрежовите трансформатори трябва за 4-5 години да се подменят, поради големите постоянни разходи (загуби на празен ход и топловалцована силициева ламарина). Необходимо е да се изграждат ежегодно по 10-12 бр. трафопоста на територията на областта, за да се отговори на малкия и среден бизнес и населението откъм задоволяване с електрическа мощност.

Въпреки продължителния срок на експлоатация на разпределителните мрежи за доставка на ел. Енергия на населението и бизнеса, техническото им състояние е добро и може да се гарантира сигурно и качествено електроснабдяване на потребителите. По-голямата част, от изградените електрически съоръжения са на възраст от 10 до 20 години около 30 % и над 20 години около 40%.

№	Видове съоръжения	Р-н Хасково	Р-н Димитровград	Р-н Харманли	общо
1	ТП и в/ст.бр	425	336	507	1268
2	ЕЛ. Ср.Н, км.	523.9	768.2	1396.5	2688.6
3	КЛ Ср.Н, км.	167.44	120.5	144.06	432
4	Възд м-жи НН, км.	496.9	484.2	1380	2361.1
5	Каб. М-жи НН, км.	497.47	347.1	281.7	1126.27

Концентрацията на населението в районите Хасково и Димитровград е по-голяма, а също и делът на промишленото енергопотребление. В район Харманли, поради планинския характер на голяма част от обслужваната територия, съществуват многобройни отдалечени абонати, при които доставката на електроенергия е свързана с големи технологични разходи, разходи за инвестиции и разходи за поддържане на мрежи Ср.Н и НН.

Броят на абонатите и консумацията на електрическа енергия в битовия и стопанския сектор са показани в следващата таблица:

Год.	Потребители бр.			Е, хил. kWh			техн. Разходи %
	Битови	Стопански	Общо	Битови	Стопански	Общо	
2003	125123	28586	153709	307477	339921	647398	19.84
към 31.10.04	125841	28690	154531	225641	279701	505342	17.1

Прави впечатление, че въпреки увеличаването на броя на потребителите консумацията на електрическа енергия в битовия сектор е по-ниска, докато в стопанския сектор снижението е незначително.

Необходимо е да се насочат повече усилия към модернизация и развитие на разпределителната мрежа с цел повишаване сигурността и качеството на електрозахранване на консуматорите, ограничаване нерегламентирания достъп до средствата за измерване, подобряване качеството на обслужване.

До края на м. Октомври 2004 са изградени три мачтови трафопоста и две КТП, положени са около 18 400 м. нови кабелни линии на 20 kV, извършена е реконструкция и разширение на мрежа НН в много населени места при което са използвани нови съвременни технологии за строителство.

При изнасяне на електромерните табла на границата на собственост само за тази година са обхванати 4200 абонати. Въведена е система за дистанционно отчитане, наблюдение, баланс на енергията и ограничение на проблемни абонати.

Завърши изграждането на система за телемеханика на енергийни обекти, при което четири възлови станции без дежурен персонал се управляват дистанционно.

За подобряване обслужването на гражданите са разкрити изнесени касови салони към които е изградена безжична комуникационна връзка, която ускорява обмена на информация и сигурността на работа. Направено е преустройство на касовите салони в гр. Любимец и гр. Свиленград с което се улесни достъпа на майки с деца, възрастни хора и инвалиди. От месец октомври на гражданите се предоставя нова услуга – разплащане чрез банкомат, кредитни карти и интернет.

При планирането за 2005-2007г. са взети в предвид реформата в енергетиката предизвикана от Европейските директиви и националните изисквания за управление и регулиране. Приет е нов подход за повишаване качеството на електроснабдяване и обслужване на клиенти. Гарантира се доставката на електроенергия при спазване на обществения интерес за развитие на енергетиката с минимални разходи за подобряване на финансовото и икономическо състояние.

Продължава работата по модернизация, реконструкция и развитие на разпределителната мрежа за повишаване сигурността и качеството на електрозахранване и за присъединяване на нови потребители. Предстои изграждане на нови трафопостове, въздушни и кабелни линии в новите квартали и промишлени райони. Ежегодно по три нови обекта ще се въвеждат в системата за телемеханика. Също така ще се разширява и системата за дистанционно отчитане и наблюдение, обхващайки нови абонати. Работата по изнасяне на измервателните средства на границата на собственост и подмяната на морално и физически остарели индукционни електромери и електромеханични часовникови превключватели ще продължи и за в бъдеще.

Изводи:

- Енергийната система в област Хасково се характеризира с добра изградена мрежа, която не създава сериозни затруднения при захранването с електрическа енергия на производството и битовото потребление

- Съществува рационално изградена енергийна система, осигуряваща стабилно електрозахранване на областта и населените места
- Благоустройственото изграждане на населените места се нуждае от сериозно подобрение по отношение на уличното осветление

Приоритети:

- Намаляване на технологичните разходи в разпределителната мрежа
- Мерки за подобряване на сигурността и качеството на снабдяване с електрическа енергия
- Развитие и оптимизиране на разпределителната мрежа
- Активно прилагане на енергоспестяващи мерки по енергийна ефективност в обществените сгради

Необходими мерки:

- Частична подмяна на съществуващата електропреносна и разпределителна мрежа, която на места е силно амортизирана и е изградена с остарели кабели и съоръжения
- Доизграждане на съществуващото трансформаторно стопанство
- Насърчаване на енергоспестяващо потребление на домакинствата и производството
- Прилагане на енергоспестяващи технологии и подмяна на уличното осветление в общинските центрове, чрез монтиране на енергоспестяващи осветителни тела
- Намаляване на технологичните разходи при доставката на ел. Енергия.
- Въвеждане на повече обекти в системата на телемеханика

4. Съобщителна мрежа

Дейността по далекосъобщенията в област Хасково включва основно поддържането и развитието на далекосъобщителната мрежа и предоставянето на телефонни услуги на физически и юридически лица. Далекосъобщителните услуги се предоставят от районната АТЦ и изнесените телефонни централи в населените места. Всички населени места в област Хасково могат да се избират автоматично. Масови потребители на телекомуникационни услуги са домакинствата.

Телекомуникационните услуги обхващат почти цялото население на област Хасково. В областта съществуват добри показатели на далекосъобщителната инфраструктура, както и наличие на свободен инсталиран капацитет. Броят на телефонните постове е 82 964, в това число 70 859 за населението и 12 087 за бизнес абонати. Капацитетът на селищните телефонни централи е 98 413 номера, а броят на пощенските телеграфни и телефонни станции е 139.

Много от населените места се нуждаят от въвеждане на телефонно обслужване или от подобряване на съществуващото, а това изисква големи телекомуникационни инвестиции, които не се компенсират адекватно с получените доходи. Целта е да се създадат задоволителни комуникационни възможности и на всеки абонат да се обезпечи същото ниво на обслужване, както и в административния център.

Освен финансирането на обекти от страна на БТК е предимно за цифровизация, за да се подобри качеството на съобщителната инфраструктура в областта и за да се достигне средното равнище за страната по показател телефонна плътност са необходими средства за развитието на фиксираната телекомуникационна мрежа, като се вземе в предвид преминаващия международен транзитен телефонен трафик от Европа за Азия през Хасково. Това налага технологично обновление на мрежата посредством внедряване на нова цифрова комутационна и преносна инфраструктура.

През последните 1-2 години се осъществява интензивно цифровизация на съществуващите аналогови телефонни постове. Увеличава се капацитета на монтираната цифрова автоматична централа в град Хасково и постепенно се преминава към пълна цифровизация на телефонната мрежа. Това води до предлагането на по-качествени телекомуникационни услуги за населението.

Прокарването на оптичните кабели Хасково – Кавала и Хасково – Минерални бани в значителна степен предопределя технологичното развитие на телекомуникационните услуги и създава предпоставки за разширяване на пакета от услуги, предлаган от БТК.

Необходимо е ускорено изграждане и разширяване на съществуващата селска телекомуникационна инфраструктура в общините областта.

За развитието на телекомуникациите на територията на област Хасково е необходимо изграждането на нова телекомуникационна инфраструктура на базата на модерни цифрови технологии, с цел създаване на възможности за предоставяне на съвременни телекомуникационни услуги на абонатите. Положително влияние върху качеството на живота ще окаже в бъдеще разширяването и цифровизация на междуселищните и международни връзки на основата на европейски и международни стандарти и участието в разработването и внедряването на международни регионални и европейски телекомуникационни проекти.

Изграждането на новата цифрова телекомуникационна инфраструктура дава възможност за решаването на проблемите, съществуващи в мрежата. Цифровата междуселищна централа (ЦАМТЦ) в град Хасково е пусната в експлоатация през 1996г.

В инвестиционната политика на БТК се предвижда цялостна модернизация на далекосъобщителната мрежа, подобряване на качеството и разширяване обхвата на предлаганите услуги в дългосрочен аспект, с крайна цел - пълна цифровизация на телекомуникационната мрежа. Предвидените дейности в средносрочен план са насочени към:

- Внедряване на насложена цифрова транзитна мрежа
- Цифровизация на международната мрежа
- Автоматизация на междуселищното и международно избиране
- Предоставяне на услуги с по-високо качество и увеличаване броя на бизнес потребителите с директен достъп до цифровата мрежа.
- Продължаване на цифровизацията на транзитното ниво на националната мрежа чрез изграждане на нови ЦАМТЦ с комбинирани функции (включително предлагане на ISDN услуги) и вътрешнорегионални оптични пръстени.

Въпреки финансирането на обекти от страна на БТК /предимно за цифровизация/, за да се подобри качеството на съобщителната инфраструктура

в региона и за да се достигне средното равнище за страната по показател телефонна плътност са необходими допълнителни инвестиции.

Стратегическа цел при развитието на фиксираната телекомуникационна мрежа е технологичното и обновление посредством внедряване на нова цифрова комутационна и преносна инфраструктура.

По такъв начин, в условията на либерализиран и конкурентен пазар, БТК ще е в състояние да предоставя на своите клиенти широк набор от теснолентови и широколентови услуги и да се интегрира в европейската и глобалната инфраструктура. Отделянето на услугите от инфраструктурата ще позволи разнообразяване на предоставяните услуги, независимо от използваната технология, като едновременно с това се внедряват технологии, които да поддържат вече внедрените услуги.

Наличието на съвременна и ефективна телекомуникационна инфраструктура е един от най-важните фактори за развитие на областната икономика и повишаването на качеството на живота на населението от област Хасково. Увеличаването на съобщителната мрежа и нейното разширяване води от една страна до доближаване съобщенията до потребителите, а от друга - до намаляване разликата между града и селото по отношение на равнището на потребителското задоволяване от различни видове услуги.

На съобщенията е отредено значително място за стимулиране промените, осъществявани в обществото. Наличието на съвременна и ефективна телекомуникационна инфраструктура е един от най-важните фактори за развитие на пазарна икономика в България и за интеграцията ни в Европейския съюз.

Съществува добро телевизионно покритие, в по-голямата част общинските центрове имат изградена кабелна мрежа и достъпност до основните клетъчни телефонни мрежи. Мобилните комуникации бележат ежегодно ръст на потреблението и броя абонати - това е факт и за област Хасково. Немалка част от населението на област Хасково ползва услугите на двата мобилни оператора – М-тел и Глобул. С приватизацията на БТК предстои да бъде пуснат и трети GSM оператор, което се очаква да доведе до понижаване цените за потребителите, подобряване условията и качеството на услугите, предлагани от мобилните оператори. А това от своя страна ще доведе до ново увеличение броя на потребители на този вид комуникация.

Част от местните кабелни телевизии предлагат пакети от кабелна телевизия, телефония и кабелен интернет, с което конкурират БТК, мобилните оператори и интернет доставчиците. От друга страна в по-големите градове интернет доставчици предлагат телефония през интернет, която е на по-изгодни цени за междуградски и международни разговори, от тези предлагани от БТК. В региона навлезнаха и специализирани фирми, предлагащи телефония през интернет при изгодни условия и част от абонатите на БТК се прехвърлят към тях. През следващите години се очаква да нарасне още повече предлагането на телекомуникационни услуги и поради засилената конкуренция потребителите ще имат възможност да избират между повече, по-качествени и по-евтини телекомуникационни услуги.

В град Хасково и общинските центрове има достатъчен брой интернет доставчици, които поради нарастващата конкуренция, в която вече се включи активно и БТК, предоставят по-качествени и по-евтини услуги спрямо предишни години.

Приоритети:

- Развитието на фиксираната телекомуникационна мрежа, с оглед на стратегическо местоположение на Хасковска област в страната, граничейки с Турция и Гърция, както и преминаващия международен транзитен телефонен трафик от Европа за Азия през Хасково
- Технологичното обновление на мрежата посредством внедряване на нова цифрова комутационна и преносна инфраструктура
- Отделянето на услугите от инфраструктурата, което ще позволи разнообразяване на предоставяните услуги, независимо от използваната технология, като едновременно с това се внедряват технологии, които да поддържат вече внедрените услуги

В) Териториална структура:

1. Визуализация /изобразяване/ на териториалната структура в областта:

На територията на област Хасково могат отчетливо да се разграничат три основни типа територии, които формират едрата териториална структура:

- природни неурбанизирани територии, без населени места;
- периферни слабо урбанизирани територии с малки населени места, отдалечени от големите градски центрове;
- централни силно урбанизирани територии с големи градове и агломерационни образувания към тях;

1.1. Природни територии без населени места:

Това са така наречените защитени природни територии, съгласно Закона за защитените територии, както и народните паркове и исторически места. Те заемат 4.5% от територията на областта. Те са предназначени за опазване на биологичното разнообразие в екосистемите, както и на характерни или забележителни обекти на неживата природа и пейзажи. Защитените територии са чувствителни към натоварване и тяхното стопанско използване е ограничено. Те могат да бъдат използвани в бъдеще като източник на доходи за местното население.

1.2. Слабоурбанизирани периферни територии с малки населени места:

Това са изостаналите селски, планински и крайгранични територии. Заемат около 80% от територията на областта. Отличават се с ниска гъстота на населението и разпокъсано разположение на села и малки градове, главно със селскостопанска насоченост, ниско качество на живота и непрекъснато, намаляващо население и функции.

Тук се включват земеделските територии, горския фонд и нарушените територии.

Земеделските територии заемат най-голяма част от селскостопанския фонд на област Хасково. Наблюдава се и висок дял на необработваемите земи – близо 50%. Продължава нарастването на дяла на обработваемите ниви, като тенденцията е да достигне 65-70% от общата обработваема земя. Останалите около 400 000 дка са с ниско плодородие в отдалечени и обезлюдени населени места.

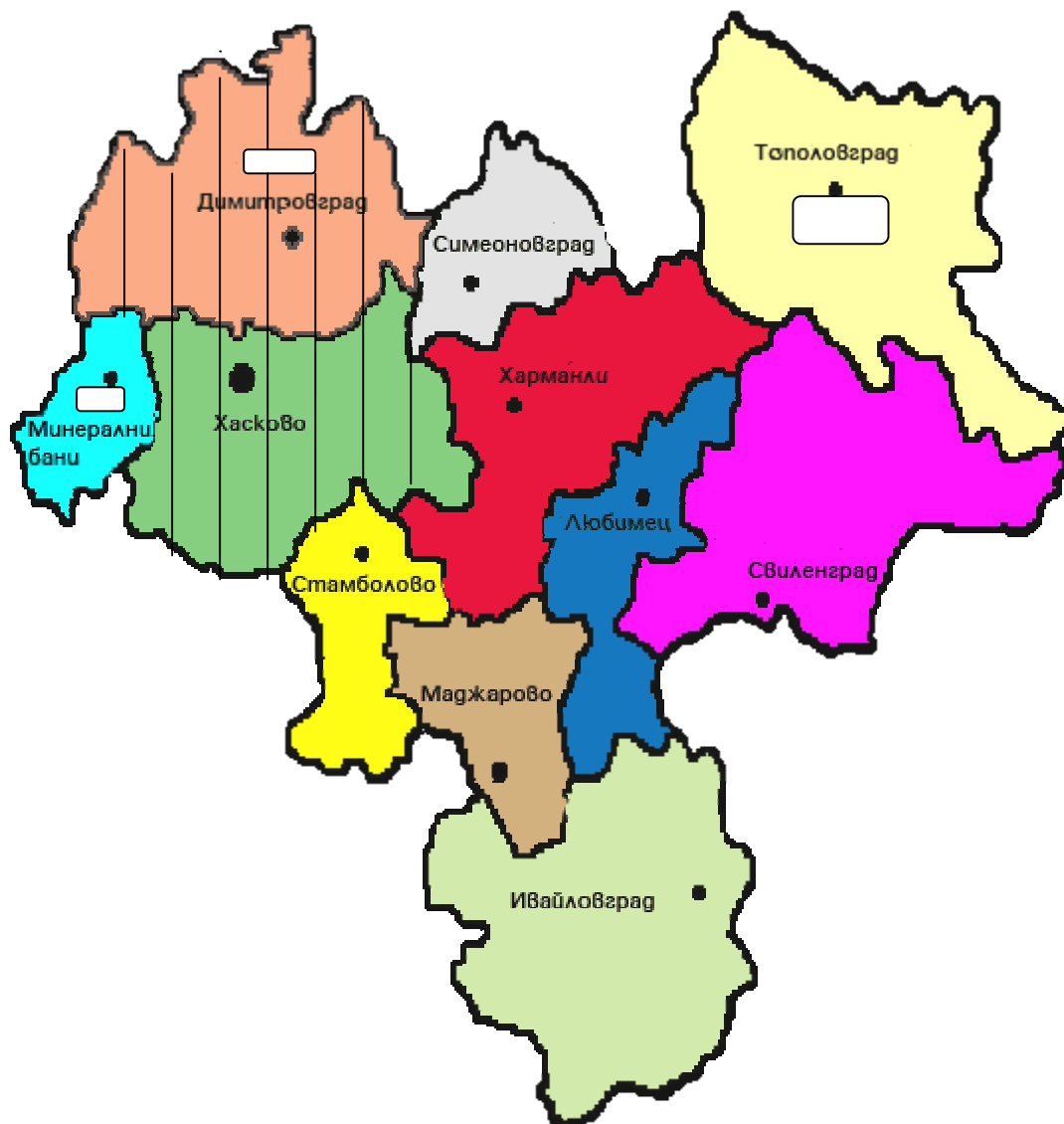
Горският фонд – общата горска площ на област Хасково възлиза на 4,3% от националния горски фонд на Република България. Заетостта на общата горска площ с гори в момента е 89,41%, като опожарените площи и сечищата в момента представляват 6,3%.

Нарушените територии – представляват земя, върху която е въздействано и която е променена вследствие на човешката дейност, после изоставена – напр. изоставени мини, където земята е ерозирала. Такива са нефункциониращите и изоставени мини за рудодобив и добив на редки метали в Общините Маджарово, Тополовград, Минерални бани, мина Марбас и др. Общият им дял в територията на цялата област е около 20 хил. дка. Тези територии сега са в процес на рекултивация.

1.3. Силно урбанизирани територии

Това са териториите в близост до големите градове. Те заемат около 15,5% от територията на областта. Характеризират се с голяма гъстота на населението, силно развити промишлени и обслужващи функции и много проблеми от непрекъснато увеличаващото се население, свързани с благоустрояване, задоволяване на жилищните нужди, обслужване, транспорт и не на последно място – здрава и чиста околна среда.

**ВИЗУАЛИЗАЦИЯТА НА ТЕРИТОРИАЛНАТА СТРУКТУРА В ОБЛАСТТА
МОЖЕ ДА БЪДЕ ПРЕДСТАВЕНА И ГРАФИЧНО ЧРЕЗ СЛЕДНАТА КАРТА :**

Легенда:

Немаркирани полета – периферни територии с малки градове

- природни територии без населени места

- централни територии с големи градове

Изводи относно териториалната структура :

- 1.** Продължава тенденцията на обезлюдяване на така наречените "слабоурбанизирани територии" и на замиране функциите на малките градове и малките населени места
- 2.** Намаление на населението не само в селата, но и в големите градове, което е индикатор за общ спад в урбанистичното развитие, както в количествено, така и в качествено отношение
- 3.** Задълбочен е проблемът "център-периферия", което е довело до вътрешно регионални различия, които поставят проблеми пред вътрешната политика на регионалното развитие
- 4.** Не е разрешен проблемът с реструктурирането и обновяването на производствената територия на градовете-те заемат огромни площи, но са неблагоустроени и са застроени с остарели и непривлекателни сгради, които трудно могат да се използват
- 5.** В градовете, особено в малките, състоянието на мрежите на техническата инфраструктура и благоустрояването не удовлетворява адекватно градските нужди
- 6.** Голям проблем за общините е все още недоброто състояние на обществените сгради за здравеопазване, култура и образование, незавършеното строителство на културни обекти
- 7.** Не се полагат достатъчно грижи за паметниците на културата в населените места и за защитените територии. Последните са обект на агресия от страна на човешки действия, които могат да увредят техните качества- дърводобив, добив на руди, несъобразно хидротехническо строителство

Г) Състояние на околната среда

Състоянието на околната среда в Хасковска област съответства на общото състояние на околната среда в България. Това е един от секторите в областта, който се нуждае от най-много инвестиции и финансови ресурси. На територията на областта се намира една от т.н "горещи точки"- гр. Димитровград. Там се намират трите най-големи замърсители на въздуха и водите в областта – завода за азотни торове "Неохим" АД, ТЕЦ "Марица-3" и циментовия завод "Вулкан".

1. ВЪЗДУХ

Мониторинг за състоянието на въздуха на територията на област Хасково от РИОСВ се осъществява от 1993г. в Димитровград и от 1995г. в Хасково. Качеството на атмосферния въздух на наша територия, се наблюдава и контролира в 6 пункта за ръчно пробовземане и 1 пункт за автоматичен контрол, разположен в гр. Димитровград.

Пунктът в гр. Хасково пробовзема и анализира ежедневно: прах, ФПЧ₁₀, оловни аерозоли, серен диоксид, азотен диоксид и сероводород. Констатирани са наднормени резултати по прах и ФПЧ₁₀ над ПДК среднодневна но в редки случаи. Отчетени са и единични превишения на среднодневната ПДК по

показателя сероводород. Стойностите на останалите контролирани замърсители са в границите на пределните норми.

В стационарните пунктове на Димитровград – “Пролет” и “Марийно” се контролират показателите: прах, оловни аерозоли, азотен диоксид, серен диоксид, сероводород и амоняк. В някои от случаите е констатирано превишение на среднодневните ПДК по показателите прах, сериен диоксид и амоняк. Стойностите на останалите контролирани замърсители са в рамките на допустимите норми.

В областта се контролират 50 бр. обекти, потенциални и реални замърсители на атмосферния въздух. Те са както следва по общини:

- Община Хасково – 20 бр., като основни източници на емисии са асфалтовите бази на “АБ” АД, парокотелната централа на “Каменица” АД и др. Поради намалена производствена дейност в много от фирмите паровите централи не работят.

- Община Димитровград – обектите за контрол са 11 бр.. Основни източници на емисии, които са контролирани са : “Вулкан” АД, “Неохим” АД и ТЕЦ “Марица-3” АД. Въздухът се замърсява с прах, серен диоксид, амоняк и азотни оксиди. Предприети са мерки от ръководствата на тези фирми за намаляване на замърсяването на въздуха.

- Община Харманли – 9 бр., като замърсителите на въздуха са: “Харманлийска керамика” ООД, “Модис” АД, “Къванч Текс” ООД, “Голд ойл” ООД, “Златна Тракия” АД. Тези обекти са незначителни източници на емисии в атмосферния въздух.

- Община Свиленград – 3 бр. Източници на емисии в общината са:

- “ Марица ФЗ” ООД, “Сакар” ООД , “Коприна” ЕАД и др.

- Община Любимец – 4 бр. Обектите: “Винарска къща-Сакар” ООД, “Бъдеще” ЕООД, “Детелина” ЕООД, “Временна асфалтова база” са незначителни източници на емисии.

- Община Ивайловград – 2 бр. “ЗКД” АД и “Фибротекс” ООД са малки емисионни източници и замърсяването на атмосферния въздух е незначително.

- В общините Симеоновград, Стамболово, Минерални бани и Маджарово замърсяването на въздуха се дължи основно на бита, селскостопанските дейности и транспорта.

От изложеното до тук могат да се направят следните заключения за състоянието на въздуха:

В големите общини Хасково и Димитровград замърсяването на въздуха се влияе от дейността на големите промишлени обекти: асфалтови бази, парокотелни централи на мазут, “Неохим” АД, “Вулкан” АД и ТЕЦ “Марица 3” ЕАД. След изпълнението на предвидените мерки в програмите за привеждане на дейността на обектите в съответствие с изискванията на нормативната уредба по околната среда, замърсяването на въздуха ще се намали чувствително.

В малките общини замърсяването на въздуха се дължи основно на битовото отопление, парните централи на нафта за производствени нужди и автотранспорта. Тези източници не водят до сериозно замърсяване на въздуха.

2. ВОДИ

Повърхностните водни обекти на територията на област Хасково са част от Източнореломорския район и принадлежат към поречие Марица, поречие Арда и поречие Бяла.

Резултатите от мониторинга показват, че състоянието на наблюдаваните повърхностни води в региона е добро, като общата тенденция е снижаване на замърсяването през последните години. Реките Марица, Харманлийска и Бяла преобладаващо отговарят на проектната си категория, като регистрираните наднормени концентрации най-често се дължат на заустването на отпадъчни води от канализационните системи на населените места.

При анализа на всички проби през последната година за поречие Марица са констатирани 33 превишения на ПДК, неколккратно по всеки от показателите фосфати, нефтопродукти, феноли, нитритен азот, неразтворими вещества, както и инцидентно по амониев азот и манган.

Много добро е качеството на повърхностните води по поречие Арда, където за цялата година са констатирани само 18 превишения на нормите за съответната категория по показателите феноли, фосфати и инцидентно по активна реакция, нитритен азот, разтворен O_2 , наситеност с O_2 , феноли и нефтопродукти. През последната година съдържанието на разтворен O_2 във всички проби отговаря на нормата на първа категория, с изключение на пет измервания. Биохимично потребния кислород при всички анализи съответства на изискванията за първа категория. Перманганатната окисляемост само в три случая отговаря на втора категория, а в останалите е под допустимите концентрации за първа категория. Концентрациите на нитратен азот при всички изследвания през годината са незначителни в сравнение с допустимите стойности за първа категория. Единствено по показател фосфати, качеството на наблюдаваните води не е толкова високо – регистрирани са пет превишения на нормата за втора категория и четири за трета категория.

Най-характерно за подземните води е замърсяването им в отделни хидрогеоложки обекти с нитрати, манган, общо желязо, сулфати, амоний и фосфати. Запазва се тенденцията на констатирани високи стойности на общо желязо в подземните води на ПС за ПБВ с. Брягово – средно до 7,16 пъти и в сондаж при с. Малево – до 258 пъти над прага на замърсяване. Замърсяване с манган е констатирано в ПС за ПБВ с. Брягово – средно 13,17 пъти, в ПС за ПБВ "Вулкан" – гр. Димитровград – средно 40,45 пъти, в ПС за ПБВ гр. Симеоновград – 8,12 пъти превишаващи прага на замърсяване. В ПС за ПБВ – гр. Свиленград и ПС за ПБВ гр. Харманли, концентрацията на този елемент е над прага средно 4,17 и 7,31 пъти. Екстремна стойност на желязото е измерена в пункта в гр. Харманли – 44,4 пъти над прага на замърсяване. Замърсяването със сулфати, фосфати, нитрати и амоний е незначително.

Най-значителен замърсител на повърхностните водни обекти са канализационните системи на населените места. Стопанисваните от канализационните и водоснабдителни дружества канализационни мрежи на територията на област Хасково са осем на брой. Два пъти годишно се вземат и анализират проби от заустванията на всички колектори.

Най-големите емитери на замърсени производствени отпадъчни води са "Неохим" АД, "Вулкан" АД, Северна индустриална зона – Хасково, "Къванч Текс"

АД – Харманли, “Голд Ойл” ООД – Харманли, мандрите в с. Бял извор, мандра в гр. Меричлери на “Янта” ЕООД – гр. Димитровград.
БПС на “Каменица” АД – гр. Пловдив /Пивоварен завод – гр. Хасково/, пречистваща отпадните води на Северна индустриална зона работи много добре и след реконструкцията ѝ един от най-острите проблеми за района е вече решен.

В региона все още няма действаща градска пречиствателна станция за отпадъчни води. Предстои изграждане на ГПСОВ за градовете Хасково и Димитровград с финансиране по програма ИСПА.

3. ПОЧВИ

Почвата и земеделските земи са основен природен ресурс, върху който се развива цялата жизнена и стопанска дейност на човека.

Пунктовете, от които се извършва пробонабирането на почвени проби са определени от ИАОС, гр. София и са разположени в зависимост от източниците на замърсяване. Резултатите от замерванията на РИОСВ показват, че замърсяване на почвата с тежки метали и металоиди над ПДК се наблюдава само в един от пунктовете при с. Горски извор – олово 1,81 пъти над ПДК, като източникът на замърсяване е автотранспорта. За другите пунктове наднормено съдържание на тежки метали над ПДК не е отчетено.

През последните години на територията на Хасковска област залежават забранени за употреба пестициди в твърдо и течно състояние. От направените проверки е установено, че те се съхраняват в складове и стопански постройки, голяма част от които са основно отремонтирани. При тези условия на съхранение пестицидите не създават реална опасност от замърсяване на околната среда, за натравяне на хора и животни.

По отношение на вкисляване на почвата, от анализирани почвени проби за вредна киселинност е установено следното – много силна киселинност на почвата пробовзета от пункт с. Крепост. Средно кисела и слабо кисела е почвата в пунктовете с. Узунджово и землището на гр. Любимец. През последните 10г. все повече се налага тенденцията за намаляване на замърсяването на земите и почвите. Ограниченото използване на пестициди и торове в земеделието, програмите за екологично земеделие и животновъдство, въведения контрол за ограничаване на емисионното замърсяване по отношение на въздуха, водите и управлението на отпадъците, технологичното обновление в производствените процеси са дейности, които водят до намаляване на деградацията на земите и почвите.

4. БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ

На територията на област Хасково има обявени общо 46 Защитени природни територии /ЗПТ/, с включена към тях протектирана територия, в това число 29 природни забележителности и защитени вековни и редки дървета, 16 защитени местности и един резерват – “Борака”
Природните забележителности /ПЗ/ опазват главно територии с уникален ландшафт – скални образувания, водопади и ждрела, пещери. Сравнително порядко ПЗ включват и месторастене на редки и защитени растителни видове като родопски силивряк, блатно кокиче и др. Най-многобройни са ПЗ – вековни дървета и дървета на възраст от 100 до 550 г. Към тази група са причислени

единичните уникални и срещащи се само в региона много редки дървесни видове като триразделнолистен ериолобус, вечнозеления тракийски дъб и пролетна кумарка.

Защитените местности са разположени основно в Източни Родопи – един от районите в страната с най-високо биологично разнообразие. В Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие те са определени като един от най-богатите на видове и приоритетно за опазване място в България. Тук са установени над 1335 вида растения, 350 вида пеперуди, 21 вида риби, 10 вида земноводни, 26 вида влечуги, 273 вида птици и 58 вида бозайници.

На територията на областта има защитени територии, които с голямото си видово богатство са от европейско значение за опазването на много видове.

Броят на срещащите се видове птици е 273, от които 170 гнездящи. От тях 77 вида са включени в Червената книга на България, 97 са с неблагоприятен природозащитен статус в Европа, а 7 са защитени от изчезване в световен мащаб. Такива са царски орел, голям креслив орел, белошипа ветрушка, малък корморан, черен лешояд и ливаден дърдавец.

Уникално е и разнообразието от грабливи птици. Установени са 36 вида от общо 37 вида за страната ни. Единствено в Източните Родопи гнездят белоглави лешояди.

Множество южни видове, които се срещат на малко места в България, в Източните Родопи имат висока численост – синия скален дрозд, малкото черноглаво коприварче, испанското каменарче и др. По време на миграция и зимуване реките Арда и Марица дават убежище на хиляди птици –фишове, зеленоглавки, бели ангъчи, малки и големи корморани, неми и пойни лебеди и много други.

В защитените територии в област Хасково бозайниците са групата с най-много световно застрашени видове. От 59 вида установени в Източните Родопи, 23 са включени в Световната червена листа на IUSN / Международен съюз за защита на природата /, 12 в категорията " уязвим "- 7 вида прилепи, видрата, пъстрия пор, мишевидния сънливец, лалугера и сляпото куче и 11 вида в категорията " полузастрашен ".

От рибите от изключително голямо значение са включените в Червената книга речна змиорка и открития през 1996 г. нов за науката вид родопски щипок.

Топлият климат в нашия регион определя наличието на богата херпетофауна. Общия брой на установените видове е 36, което представлява 48% от срещащите се в България земноводни и 86% от влечугите. От включените в Червената книга на България тук се срещат змиегушерът, змиеокия гуцер, смока-мишкар, турската боа и каспийската блатна костенурка. Двата вида сухоземни костенурки шипобедрената и шипоопашатата, включени в световната червена листа на IUSN, които са изчезнали или силно намалели в повечето райони на страната, в Източните Родопи все още имат плътни популации.

Тук са установени повече от 800 вида пеперуди, при троглобионтната /пещерна/ безгръбначна фауна са установени един терциерен реклит, шест български и три балкански ендемити.

В Сакар защитените територии обхващат орнитологично важни места, които са от световно природозащитно значение и такива с висока консервационна

стойност. Те са от изключителна важност за опазването на световно застрашения от изчезване царски орел. В тях са включени и местообитания на видове като балканска чесновница, каспийска блатна костенурка. Защитените от закона за биологичното разнообразие черен щъркел, белоопашат мишелов, египетски лешояд, видра, трицветен и дългоух нощник се срещат тук.

На територията на областта към настоящия момент няма обявени защитени зони. Има подходящи места, които предстои да бъдат включени в Общоевропейската екологична мрежа "НАТУРА 2000" - поречието на реките Арда, Бяла река, Харманлийска река и островни групи по река Марица.

Като се изключи излязлата през 1993 г. Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие в България не са изработвани планове, касаещи опазването на отделни значими видове на регионално ниво. В момента се подготвя уеднаквена стратегия за мониторинг на биологичното разнообразие. От страна на РИОСВ се осъществява само мониторинг на сакрофагни /лешоядни/ птици и царски орел.

5. ОТПАДЪЦИ

Битовите отпадъци се формират от жизнената дейност на хората в домовете, в административни, социални и обществени сгради. Към тях се приравняват и отпадъци от търговски обекти, занаятчийски дейности, обекти за отдих и забавления, когато нямат характер на опасни отпадъци. Количеството и съставът на битовите отпадъци зависи от мястото на образуване, от стандарта на живот на населението и неговата култура, степента на благоустроеност на населените места, вида на отоплението им и много други фактори.

На територията на област Хасково битовите отпадъци се обезвреждат единствено чрез депониране. Няма населени места с въведена система за разделно събиране на отпадъци.

Националната програма за управление на отпадъците предвижда на територията на областта да функционират само две регионални депа за битови отпадъци – в гр. Хасково и в гр. Харманли, които съответно отговарят на изискванията на Наредба № 13 за изграждане и експлоатация на депа за отпадъци. Към настоящия момент, останалата част от съществуващите депа не отговарят на изискванията на нормативната уредба и съвременните технически стандарти. Продължаващата експлоатация на някои от съоръженията е свързана с непосредствен риск за околната среда. В тази връзка, от първостепенна важност е да бъдат приложени изискванията на Наредба № 8 за изработване на планове за привеждане в съответствие или по-скоро преустановяване на експлоатацията на съществуващите депа. В тази връзка в приложението към националната програма е определено отпадъците от общините Свиленград, Любимец, Харманли, Стамболово и Симеоновград да се депонират на регионално депо гр. Харманли, а от общините Хасково, Минерални бани и Димитровград на депото за ТБО с. Гарваново.

Специализирано депо за строителни отпадъци има определено единствено в община Хасково. Всички останали общини за сега ползват общинските депа за битови отпадъци и като депа за строителни отпадъци.

Като основен проблем се очертава изграждането на системи за събиране и извозване на отпадъците от населените места на общините до регионалните депа за битови отпадъци, като едновременно с това да се предвидят и изпълнят

необходимите действия за закриване /саниране/, а там където е необходимо и за почистване на старите /сега действащи / селищни депа и други стари замърсявания. Що се отнася до строителните отпадъци, необходимо е освен определянето на площадки за депа да се осъществява и контрол върху извозването на строителните отпадъци до депото, както и санкциониране на неконтролираното изхвърляне на отпадъци.

Опасни отпадъци се преработват във "Вулкан" АД гр. Димитровград, а производствени в "ПЛАСТЕК" ООД гр. Хасково – отпадъци от пластмасови опаковки. Проблем при третирането на производствените отпадъци, е че малка част от тях се рециклира и оползотворява, останалата част се изхвърля на депата за битови отпадъци, което води до по-бързото изчерпване на полезния обем на депото.

Основен проблем е липсата на решение по отношение на начините за обезвреждане на голяма част от опасните и масово разпространени промишлени отпадъци.

Една част от селското население не е обхванато от системата за организирано сметосъбиране и сметоизвозване. В селищата, в които има създадена такава система, количеството на съдовете и техниката, предназначени за сметоизвозване е недостатъчно, като механизацията е амортизирана от продължителната употреба.

6. ПРЕЧИСТВАТЕЛНИ СТАНЦИИ

Основен проблем за област Хасково е липсата на пречиствателни станции за битови отпадъчни води от населените места. Според действащото екологично законодателство за всички агломерации с над 10000 еквивалентни жители е необходимо да бъдат построени пречиствателни станции за вторично или еквивалентно на него пречистване в срок до 31.12.2010г., а за селищата с е.ж. между 2000 и 10000 – до 31.12.2014г. Засега за областта е осигурено финансиране по програма ИСПА за изграждане на ГПСОВ само на градовете Хасково и Димитровград. Проектът включва изграждането на хранваща инфраструктура: канализационна мрежа, довеждащи и отводни колектори, първично механично третиране и дезинфекция на водите, механично третиране на утайката, както и пълно биологично пречистване на отпадните води. Останалите градове над 10000 е.ж. са Харманли и Свиленград, а между 2000 и 10000 е.ж. са Мерицлери, Любимец, Симеоновград, Ивайловград. С над 1700 жители са и селата Ябълково, Узунджово, Горски извор.

SWOT АНАЛИЗ

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> • Стратегическо местоположение на област Хасково на границата с Гърция и Турция и наличие на важни транспортни коридори пресичащи територията и. • Наличие на добър горски фонд с богато биоразнообразие. • Наличие на евтина и квалифицирана работна сила • Наличие на добра суровинна база • Традиции в зеленчукопроизводството, лозарството, тютюнопроизводството, овощарството и отглеждането на зърнени култури. • Наличие на потенциал за развитие както на масов, така и на алтернативния туризъм. • Добре развит МСП сектор и предприемачество • Наличие на благоприятни условия за развитие на бизнесинициативи. • Засилваща се активност на организации за реализация на трансгранични инициативи. • Свободни земеделски и промишлени площи и сгради на ниски цени. • Добра телекомуникационна и енергийна структура. • Съхранена околна среда. 	<ul style="list-style-type: none"> • Територията на областта е сравнително бедна на полезни изкопаеми • Големи площи необработваеми и пустеещи земеделски земи • Отрицателен естествен прираст и влошена възрастова структура на населението • Висок процент в неравностойно положение на пазара на труда, лица с нисък образователен ценз и представители на малцинствените групи. • Налице е дисбаланс между търсенето и предлагането на работна сила. • Стеснен икономически профил и загуба на традиционни пазари. • Рязко намаляване на поливните площи, остарели и амортизирани хидромелиоративни съоразения. • Ниски доходи и ниска покупателна способност на населението. • В част от общините няма съвременна база и условия за развитието на туризма • Състоянието на пътната мрежа като изграденост и качество е незадоволително. • Недостатъчна изграденост на ЖП мрежата и несъответствие с европейските стандарти на съществуващата. • Липса на сметища и пречиствателни станции за питейни и отпадни води. • Западащо животновъдство • Проблеми с водоснабдяването и висока енергоемкост водеща до висока цена на водата • Значителни вътрешно регионални различия, риск от

	обезлюдяване на големи части от областта
Възможности	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> • Благоприятно демографско развитие в големите селища от областта. • Запазена производствена структура на областната икономика, представена от подотраслите текстилна, шивашка, хранително вкусова промишленост и машиностроене. • Потенциал за развитие на модерно селско стопанство чрез привличане на инвестиции в отрасъла • Продължаващ приток на преки чуждестранни инвестиции. • Развитие на концесиите като форма за развитие на регионалната икономика. • Пълноценно използване на възможностите на европейските фондове за развитие на региона. • Използване на програмите за заетост за намаляване на безработицата. 	<ul style="list-style-type: none"> • Загубени традиционни пазари • Недостатъчно нови капитали за закупуване на техника и нови технологии • Внос на дъмпингови цени на селско-стопанска продукция • Липса на информация за донорски програми и други възможности за финансиране • Ниска предприемаческа култура • Недостатъчно развити публично-частни партньорства. • Изтичане на квалифицирана работна ръка от областта. • Силна конкуренция от страна на европейските фирми. • Ниска степен на навлизане на иновациите в региона.

ОРГАНИЗИРАНЕ И КООРДИНАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕТО НА ОБЛАСТНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

Принципите, върху които се базира изготвянето и изпълнението на Областната стратегия за развитие на област Хасково са:

- Ефективност на управлението и ефикасност на изразходваните ресурси;
- Публичност и прозрачност на процеса на подготовка, приемане и изпълнение на Областната стратегия за развитие;
- Институционална координация;
- Децентрализация и субсидираност;
- Партньорство;

Областната стратегия за развитие е изготвена и ще се реализира в координация между редица организации, като всяка от тях има определен принос и ще носи определена отговорност при реализацията на стратегията. Отговорностите за реализацията на Областната стратегия за развитие се разпределят между различните организации – партньори както следва:

- **Областна администрация – Хасково** е основната организация, която участва във всички етапи от изготвянето на плановия документ – подготовка, разработка, съгласуване, приемане, изпълнение, оценка и актуализация. Екипът на Областна администрация иницира отделните дейности, осъществява връзка с другите партньори, координира работата, следи за своевременното и качествено изпълнение на поставените задачи, организира заседанията на Областните съвети за регионално развитие и др. Областна администрация – Хасково поддържа контакти и си съдейства с отделните министерства, регионални служби на различни ведомства, с общините на територията на областта, с неправителствените организации, представителите на бизнеса и бизнес асоциациите, синдикатите и др. по набиране на информация, анализ на проблемите и състоянието на отделните отрасли, консултации и експертни становища в определени сфери, вземане на решения по изпълнение на дейности, програми, проекти, както и координация при финансиране на проекти. Областна администрация следи за съответствието на целите и приоритетите на общинските планове с Областната стратегия за развитие /ОСР/. Тя наблюдава и контролира изпълнението на ОСР, осигурява информация и публичност на ОСР като информира обществеността за характера и същността на стратегията, за необходимостта и постигнатите резултати от изпълнението ѝ. Областна администрация – Хасково анализира прилагането на регионалната политика на ниво област и процесите на регионално развитие и иницира дейности по управление изпълнението и актуализация на стратегията. Тя осъществява дейности по укрепване на институционалния капацитет на областно и общинско равнище в процеса на програмиране, управление и ефективно усвояване на средствата от фондовете на ЕС.

Общинските администрации от област Хасково са важен партньор при реализацията на Областната стратегия за развитие. Единадесетте общини на територията на региона имат решаваща роля в процеса на регионално развитие. Те са основен фактор за регионалното развитие на местно ниво поради факта, че има местно самоуправление, разполагат с необходимите ресурси и правомощия за осъществяване на държавната политика на местно ниво. Повечето дейности на местно ниво се финансират и изпълняват от самите

общини. Те имат ключови функции по вземането на решение във важни сфери като: разпореждане с общинска собственост, поддържане и изграждане на голяма част от инфраструктурата, регулиране условията за бизнеса на местно ниво, провеждане на търгове, контрол върху строителството, образованието, културата и др. Общините инициират и реализират проекти с финансиране по различни линии: от общинския бюджет, от общински предприятия, от републиканския бюджет, от национални и международни програми, от кредити, съвместно с частния бизнес. При засилващата се децентрализация те придобиват все повече правомощия и свобода на действие в различни сектори от социално-икономическия живот. Те са основен двигател на икономическото развитие и значим фактор за социалната политика на местно ниво. Общините имат реален интерес да съдействат максимално за реализацията на различни инициативи за регионално развитие. Те с дейността си осъществяват това развитие, като осъществяват и координират дейности и проекти, свързани с изпълнението на целите на ОСР. Общините предоставят информация в процеса на разработване на ОСР и после при изпълнението - данни за постигнатия напредък, също така те участват в Областните съвети за регионално развитие и имат решаваща роля при вземането на решения, касаещи развитието на област Хасково.

- **Държавните ведомства и регионалните структури на отделните министерства** имат важна роля както при изготвянето, така и при изпълнението на ОСР. Това са: регионалното звено на НСИ, Областна дирекция "Земеделие" и Регионално управление по горите - Кърджали, Регионалния център по здравеопазване и Здравната каса, РСЗ и бюрата по труда, Регионалния инспекторат на МОН, Напоителни системи – клон Хасково, В и К дружествата в областта, Регионалния клон на Електроразпределение – Пловдив и Предприятие Мрежи високо напрежение, Областно пътно управление – Хасково, РИОСВ – Хасково. Те предоставят информация и специализирани анализи в процеса на изготвяне, актуализиране на стратегията и данни за мониторинга на изпълнение на ОСР. Те са партньори по реализацията на целите и мерките, заложи в ОСР, касаещи съответните сфери на компетенция на институциите.

- **Неправителствените организации** са също важен партньор в политиката за регионално развитие на местно и регионално равнище. Те се явяват като коректив и балансатор между интересите на държавните организации и гражданите и спомагат за изпълнението на проекти, програми и дейности, допълващи работата на държавните структури. Те са ценен партньор при реализацията на проекти по различни линии, тъй като имат ноу-хау и ресурси в областта на разработването и изпълнението на проекти. Те са носител на добри практики и опит в регионалното развитие, работата в екип, провеждането на различни прояви и са отворени към търсене на нови идеи, източници, тенденции в местното и регионално развитие. Най-активни партньори на Областна администрация – Хасково в цялостния процес на регионално развитие, включително подготовката и изпълнението на ОСР са: РСО "Марица" и Съюз за възстановяване и развитие. Те участват при разработването и изпълнението на ОСР, като предоставят информация, консултации и участват при вземането на решения по реализацията целите на стратегията. Представители на тези две НПО участват в Регионалния съвет за

развитие на ниво Южен централен район, където се вземат решенията за развитието на плановия район и финансирането на проекти.

- **Бизнесът от региона**, представен основно от по-големите фирми, бизнес асоциациите, работодателските организации, търговско-промишлени палати, индустриални камари и др. – е също партньор с решаващо значение за перспективите за регионално развитие на областта. Бизнесът е гръбнакът на икономиката на местно и регионално ниво, той осигурява заетост за хората и води до повишаване жизнения стандарт на населението и благосъстоянието на региона. Бизнесът разполага със собствени финансови средства, които могат да се използват за реализацията на дейности със силен положителен ефект върху регионалното развитие. Бизнесът е и генератор на нови идеи и е мотивиран за влагане на средства в съвместни публично-частни инициативи, той е носител на предприемчивост и ангажираност в работата и внася рационалност и ефективност при постигане на определени цели. Представители на бизнеса предоставят информация и консултации при разработването и актуализацията на ОСР. Те участват в Областния съвет за развитие, където се вземат решения, свързани с изпълнението на Областната стратегия за развитие. Те имат и значителни възможности за подпомагане на образователни, квалификационни, посреднически и други компоненти на действията по реализацията на ОСР.

- **Синдикалните организации** – те са основен партньор на областно и местно ниво в процеса на формиране и прилагане на регионалната политика. Участват като членове в Областния съвет за развитие.

Правилата за регламентиране на участието на отделните организации – партньори при реализацията на ОСР са:

- Определяне на начина и формата на конкретното им участие в Областния съвет за развитие;
- Определяне на формата и механизмите за предоставяне на информация, материали и консултации, имащи пряко отношение към изготвяне и изпълнение на ОСР;
- Въвеждане на технология за събиране и обмен на информация във връзка с мониторинга и оценката на ОСР;
- Избор на процедури за публичност, прозрачност и партньорство при вземане на колективни решения, свързани с провеждането на политиката на регионално развитие;

ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

Източниците за финансиране на регионалното развитие са следните:

- Държавния бюджет;
- Фондовете на ЕС: като за периода до 2007 г. това са предприсъединителните инструменти на ЕС, а за периода 2007 – 2013 това са Структурните фондове на ЕС.
- Бюджетите на общините;
- Собствени средства на работодатели, местни юридически лица, НПО и др.;
- Международни финансови източници;

- Други: кредити, апортни вноски – недвижимо имущество;

Централизираното финансиране е основно чрез бюджета, при изпълнение на национални програми, проекти, целеви субсидии и др. Особено важно е използването на различните национални фондове и техните възможности. Немалка част от проектите, допринасящи за регионалното развитие зависят от финансиране от републиканския бюджет. Основна част от инфраструктурата на региона се строи и поддържа с централизирано финансиране, дейността на редица държавни институции също се финансира изцяло от държавата. Националното финансиране е важен елемент и при изпълнението на международни проекти, в това число и по линия на ЕС, тъй като съфинансирането по повечето от проектите на ЕС се осигурява от държавния бюджет.

Фондовете на ЕС са важен източник на финансови средства за реализацията на проекти за икономическо и социално сближаване, за засилване институционалния капацитет на институциите, за регионално развитие и трансгранично сътрудничество. Реализацията на проекти по линия на ЕС е значим фактор за повишаване конкурентноспособността на фирмите от областта, за модернизация на инфраструктурата, за подобряване параметрите на заетостта и повишаване квалификацията и адаптивността на човешките ресурси към новите тенденции на пазара на труда, за подобряване интеграцията на малцинствата и подпомагане на групите в неравностойно положение, за разпространение на добри практики и опит в сфери като сигурност, правораздаване, административно управление, демокрация, гражданско общество и др.

Общинските бюджети са друг важен финансов източник за регионалното развитие. Финансирането на различните дейности и проекти, осигурявано от общинските бюджети, може да се допълни и от други източници. Допълняемостта на средствата при реализацията на проекти е основен принцип на регионалното развитие.

Привлечените средства могат да бъдат: частни финансови ресурси, предимно от местния бизнес или смесени финансираня (публични и частни), банкови заеми и др. Наблюдава се тенденцията на засилващо се публично-частно партньорство, което се доказва от големия брой съвместни проекти и инициативи, реализирани през последните години. Частните фирми се активизират при кандидатстването с проекти и изпълнението им по линия на ЕС, усвоявайки все по-успешно средства по европейски програми, като разбира се осигуряват необходимото съфинансиране от собствени средства. Така те стават все по-активни участници в регионалното развитие и дават своя принос с частно финансиране.

Различните търговски дружества като ВиК, БТК, мобилните оператори и други големи компании, реализиращи инвестиционните си програми на местно и регионално равнище, изграждат инфраструктура за своите нужди и респективно за нуждите на потребителите, влагайки значителни средства на търговското дружество и допринасяйки за развитието на региона.

Международните финансови източници осигуряващи финансови средства от международни програми, донорски организации, финансови институции, частни фирми, са също един от значимите фактори за регионално развитие на

страната и в частност за област Хасково. Наред със средствата от ЕС, страната ни получава финансираня и от други международни финансови източници.

Банките и другите финансови институции също допринасят много за за регионалното развитие чрез отпускане на кредити и други финансови инструменти. Това финансиране допълва средствата от публични и частни източници и е важен елемент за реализацията на множество проекти.

Основните механизми за подпомагане на регионалното развитие са:

- Различни регионални стимули: схеми за насърчаване на инвестициите, безвъзмездни помощи за покриване на част от разходите за придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи, недвижими имоти и незавършени обекти на строителството, инвестиции в селски и планински райони за развитие на инфраструктурата им, финансиране на екологични проекти, предоставяне на субсидии за нерентабилен транспорт;
- Развитие на процеса на финансова децентрализация и предоставяне повече правомощия на общините;
- Формиране на публично-частни партньорства за финансиране на съвместни проекти за регионално и местно развитие;

**НЕОБХОДИМИ ДЕЙСТВИЯ ПО НАБЛЮДЕНИЕТО, ОЦЕНКАТА И
АКТУАЛИЗАЦИЯТА
/Система за мониторинг/**

Последната и една от най-важните фази на процеса на стратегическо планиране е **мониторинга**, който включва наблюдението, оценката и контрола на стратегическия документ. Мониторингът е свързан тясно с всички фази по оценката на изпълнението на ОСР: предварителна (*ex ante*), паралелна на реализацията (текуща) оценка и последваща (*ex post*) оценка. Наблюдението, оценката и контрола са важни, тъй като тези дейности позволяват да се предприемат коригиращи действия, ако напредъкът е неудовлетворителен или ако условията се изменят. Важно е да отчита и напредъка при постигане на генералните цели, така че гражданите да могат да виждат как областта работи за постигане на общите цели.

За да може да се упражнява контрол върху изпълнението на ОСР, въз основа на оценките от постигнатите резултати спрямо поставените цели, се използва набор от показатели - индикатори. Те са определени при изготвянето на стратегическия документ и служат като ориентир за изпълнението на стратегията. Индикаторите са целеви стойности, които в агрегиран вид съответстват на целите, приоритетите и мерките на стратегическия документ. Мониторингът осигурява текуща информация, която помага да се отчете напредъка (успеха или неуспеха) на Областната стратегия за развитие.

Реализацията на мониторинга (наблюдението, оценката и контрол) ще става въз основа на зададените в стратегията индикатори/показатели/ за това какво и как ще се наблюдава. По тях периодично ще се събира информация и ще се прави оценката на напредъка. Тази оценка ще се отразява в доклади,

които ще се представят пред МРРБ. Отговорността по осъществяване на мониторинга и оценката ще се носи от мониториращия местен орган.

Ролята на **мониториращ местен орган** се изпълнява от **Областния съвет за развитие**, който наблюдава реализацията на ОСР и прави предварителната, междинната (на всеки 2 години) и последващата оценка, след приключване на плановия период. Този областен орган за регионално развитие одобрява и утвърждава:

- индикаторите за наблюдение на изпълнението на стратегията;
- периодично извършва преглед на постигнатия напредък по отношение на целите, като анализира резултатите от изпълнението на мерките;
- разглежда резултатите от междинната оценка;
- разглежда предложенията за промяна на мерките;
- предлага промени, свързани с постигането на целите на стратегията /актуализира я/.

Междинната оценка включва:

- Оценка на първоначалните резултати от изпълнението на програмата;
- Оценка на степента на постигане на съответните цели;
- Оценка на използването на финансовите ресурси и процедурите за управление и наблюдение.

Последващата оценка включва:

- Оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси за изпълнение на стратегията;
- Оценка на общото въздействие;
- Анализ на положителните и отрицателните фактори при изпълнението на стратегията;
- Оценка на степента на постигане на целите и на устойчивостта на резултатите;
- ***Изводи и препоръки, относно прилагането на политиката за регионално развитие.***

Областният съвет за развитие оценява изпълнението на ОСР след представяне на обобщен годишен доклад за постигнатите резултати. Този доклад съдържа обстоен анализ на съществуващото положение в областта, постигнатите резултати, степента на изпълнение на целите, промените настъпили в регионалното развитие на национално ниво или на ниво ЕС. В доклада се мотивира евентуално необходимостта от актуализация или промяна на стратегията. След обсъждане на доклада на заседание на ОБСР и неговото коригиране, съобразно приетите забележки, допълнения и препоръки Областната стратегия за развитие се актуализира.

Актуализацията на Областната стратегия за развитие се извършва:

- При актуализация на НСРР;
- При значителни промени на макроикономическите и международни условия или на свързаното законодателство;
- При съществени промени в степента на реализация на предвидените цели, приоритети и специфични цели на стратегията;

Визия

До 2015 г. Хасково ще се интегрира в Европейския съюз като регион с висок и устойчив темп на икономическо развитие, нисък процент на безработица, подобрен жизнен стандарт на населението, съхранена културна идентичност и чиста околна среда.

Стратегически цели

Цел 1: Подобряване на условията за развитие на бизнес средата, стимулиране на предприемачеството и привличане на инвестиции.

Цел 2: Осигуряване на качествена жизнена среда, подобрен стандарт на живот и оптимална заетост.

Цел 3: Реконструкция и изграждане на инфраструктура от европейски тип при съхраняване на околната среда.

Цел 4: Активно участие в процеса на Европейска интеграция.

Приоритети

Приоритет 1: Развитие на конкурентноспособна и добре функционираща икономика.

Специфична цел 1: Създаване на подходяща бизнес среда за развитие на малките и средни предприятия

Мярка 1.1: Изграждане на система от иновативни бизнес центрове и бизнес инкубатори на територията на областта.

Мярка 1.2: Разработване на регионална програма за създаване на микрокредитен фонд и социално предприемачество

Мярка 1.3: Подобряване на достъпа и развитие на информационните и комуникационни технологии в областта на услугите за МСП.

Мярка 1.4: Насърчаване на шивашката промишленост, която е сред водещите отрасли за област Хасково.

Специфична цел 2: Насърчаване притока на инвестиции в региона

Мярка 2.1: Популяризиране дейността на фирмите от региона чрез маркетинг и реклама

Мярка 2.2: Активизиране дейността на работодателските организации и бизнес-асоциации по привличане на инвестиции

Мярка 2.3: Създаване на Консултантски център за информиране и подпомагане инвеститорите в региона.

Специфична цел 3: Насърчаване на преработвателната промишленост

Мярка 3.1: Изграждане на регионален център за изследвания, технологии и иновации

Мярка 3.2: Подобряване на връзките между предприятията, университетите и научно-изследователските центрове

Мярка 3.3: Разработване на Регионална програма, включваща пакет от мерки за укрепване на взаимоотношенията между първичния и вторичния сектор в региона при използването на суровинните източници

Мярка 3.4: Развитие на банковите услуги и подобряване на финансовата среда

Мярка 3.5: Повишаване на предприемаческите знания и умения чрез различни форми на обучение

Мярка 3.6: Насърчаване развитието на публично-частното партньорство за реализацията на бизнес инициативи

Приоритет 2: Развитие на модерно селско стопанство и селските райони

Специфична цел 1: Изграждане на модерна база и въвеждането на нови технологии в селското стопанство

Мярка 1.1: Подкрепа на частни инвестиции, насочени към подобряване качеството и технологиите за производство на селскостопански продукти в сферата на лозарството, зеленчукопроизводството и трайните насаждения

Мярка 1.2: Възстановяване и модернизирание на напоителните системи

Мярка 1.3: Подпомагане на селскостопанските производители със субсидии и нисколихвени кредити от държавни и частни източници

Мярка 1.4: Въвеждане и спазване на Европейските стандарти по отношение качеството и санитарно-хигиенните норми при производството на селскостопански продукти. Маркетинг.

Мярка 1.5: Създаване на информационно-консултантски служби в селските райони

Специфична цел 2: Развитие на екологично земеделие

Мярка 2.1: Насърчаване на екологичното земеделие чрез финансиране по програми от Европейските структурни фондове

Мярка 2.2: Стимулиране развитието на билкарство, гъбарство и пчеларство

Мярка 2.3: Разсадници за сертифицирана екологична продукция

Мярка 2.4: Внедряване на нови технологии, свързани с опазването на околната среда

Специфична цел 3: Развитие и диверсификация на икономическите дейности в селските райони

Мярка 3.1: Създаване на възможности за многостранни дейности и алтернативни и алтернативни доходи – развитие на местно занаятчийство, селски туризъм и др.

Мярка 3.2: Разработване и прилагане на регионална програма за устойчиво развитие на селските райони

Мярка 3.3: Укрепване на сътрудничеството между местното население и общината за популяризиране и развитие на селските райони

Приоритет 3: Превръщане на туризма в печеливш и перспективен отрасъл

Специфична цел 1: Подобряване на свързаната с туризма инфраструктура

Мярка 1.1: Инвестиции в обслужващата туризъм инфраструктура и благоустрояване на районите около туристическите обекти

Мярка 1.2: Подобряване на съществуващата и изграждане на нова туристическа база за настаняване в малките общини на областта

Мярка 1.3: Реставрация и приготвяне за експониране на културно-историческите паметници

Специфична цел 2: Стимулиране различните форми на алтернативен туризъм

Мярка 2.1: Осигуряване на специфичните база и оборудване, необходими за различните форми на алтернативен туризъм

Мярка 2.2: Разширяване на спектъра и подобряване качеството на предлаганите туристически услуги

Мярка 2.3: Подобряване на сътрудничеството между представители на общините и НПО в сферата на туризма

Специфична цел 3: Проучване на туристическия потенциал, маркетинг и реклама на туристическия продукт

Мярка 3.1: Проучване на туристическите обекти и създаване на туристически маршрути

Мярка 3.2: Стимулиране и развитие на туристическия потенциал в областта чрез разработване и прилагане на регионална програма в сферата на туризма и проекти по различни програми

Мярка 3.3: Маркетинг и реклама на туристическия продукт на региона на национални и международни туристически борси

Приоритет 4: Подобряване параметрите на социалната среда и качеството на живот

Специфична цел 1: Постигане на оптимална заетост

Мярка 1.1: Подобряване на координацията между всички институции, имащи отношение към пазара на труда

Мярка 1.2: Засилване процеса на участие на безработни в курсове и програми за квалификация и преквалификация

Мярка 1.3: Разработване на общински стратегии и програми за трудова заетост и заетост на рискови групи

Специфична цел 2: Осигуряване на високо качество на образованието в съответствие с Европейските изисквания и търсенето на пазара на труда

Мярка 2.1: Ориентиране на професионалното образование към потребностите на пазара на труда

Мярка 2.2: Повишаване на качеството на образованието чрез съвместно използване на традиционни и нови форми и програми на обучение

Мярка 2.3: Подобряване финансовото обезпечаване на учебния процес

Специфична цел 3: Подобряване на здравното обслужване на населението и достъпа до него

Мярка 3.1: Осигуряване на модерно обслужване в болничните заведения на територията на областта

Мярка 3.2: Подобряване качеството на услугите и достъпа до здравното обслужване

Мярка 3.3: Програми за превенция на социално-значими заболявания

Мярка 3.4: Изработване на Регионална програма за здравеопазването, отчитаща потребността от нова техника и кадри, адекватни на съвременните изисквания в здравеопазването

Специфична цел 4: Насърчаване на традиционни и нови форми на културни прояви и обмен

Мярка 4.1: Адаптация на културните институции и ориентиране към актуалните начини за финансиране на дейности в културната сфера

Мярка 4.2: Ориентация към обмен и сътрудничество на културните институции от региона с подобни от страната и Европейската общност и отваряне на регионалната култура към нови форми и тенденции

Приоритет 5: Развитие и модернизация на инфраструктурата

Специфична цел 1: Подобряване на техническата инфраструктура

Мярка 1.1: Доизграждане на автомагистрала "Марица", като неразделна част от Трансевропейската автомагистрала, и реконструкция на жп линията Калотина-София-Пловдив-Свиленград

Мярка 1.2: Модернизация на граничните контролно-пропускателни пунктове Капитан Андреево и Капитан Петко войвода

Мярка 1.3: Водоснабдяване на неводоснабдените селища

Мярка 1.4: Доизграждане и рехабилитация на съществуващата канална мрежа

Мярка 1.5: Търсене на алтернативи, водещи до намаляване енергоемкостта на водоснабдяването и цената на водата

Мярка 1.6: Частична подмяна на съществуващата електропреносна и разпределителна мрежа, която на места е силно амортизирана и е изградена с остарели кабели и съоръжения

Мярка 1.7: Насърчаване на енергоспестяващото потребление на домакинствата и производството

Мярка 1.8: Развитие на фиксираната телекомуникационна мрежа и технологичното ѝ обновление, посредством внедряване на нова цифрова комуникационна и преносна инфраструктура

Мярка 1.9: Повишаване качеството и предлагане на нови телекомуникационни услуги на потребителите

Специфична цел 2: Оптимизиране на съществуващата и изграждане на нова социална инфраструктура

Мярка 2.1: Доизграждане на хирургическия блок и превръщането му в Областна болница

Мярка 2.2: Реконструкция и подобряване на съществуващата база на учебните заведения и културните институции

Специфична цел 3: Реконструкция и изграждане на екологична инфраструктура

Мярка 3.1: рационализиране управлението на твърди отпадъци и изграждане на нови депа

Мярка 3.2: Изграждане на пречиствателни станции за питейна вода и за промишлени и битови отпадъчни води

Мярка 3.3: Рекултивация на замърсени земи

Специфична цел 4: Урбанизация на населените места и подобряване на градската и селската среда

Мярка 4.1: Актуализиране на териториално-устройствените и градоустройствените планове на населените места

Мярка 4.2: Разработване и прилагане програма за саниране на панелните блокове в жилищните комплекси

Мярка 4.3: Изграждане на привлекателна градска среда чрез благоустройство на междублоковите и парковите пространства и обновяване на централната градска част

Приоритет 6: Ускорена Евроинтеграция

Специфична цел 1: Трансгранично и междурегионално сътрудничество и участие в различни европейски организации

Мярка 1.1: Трансгранично сътрудничество с Гърция и Турция и разработване на съвместни проекти по линия на ЕС.

Мярка 1.2: Развитие на междурегионалното сътрудничество чрез Twinning /побратимяване/ между регионите

Мярка 1.3: Инициативност и активно участие в различни Европейски организации с цел успешна евроинтеграция на региона

Специфична цел 2: Укрепване на институционалния капацитет и подобряване на координацията на регионално и местно ниво за управление на средствата от структурните фондове на Европейския съюз

Мярка 2.1: Изграждане на съответните звена към общинските администрации

Мярка 2.2: Обучение и квалифициране на кадри

Мярка 2.3: Осигуряване на необходимата техническа база, технологии и обзавеждане

Мярка 2.4: Подобряване на координацията между различните институции чрез осъществяване на ефективни механизми за събиране и обмен на информация

Индикатори

Приоритет 1: Развитие на конкурентноспособна и добре функционираща икономика.

Специфична цел 1: Създаване на подходяща бизнес среда за развитие на малките и средни предприятия

• Брой създадени иновативни бизнес-центрове и бизнес-инкубатори в областта

• Брой фирми в създадените бизнес-центрове и бизнес-инкубатори

• Общ размер на инвестициите, привлечени в бизнес-центровете и бизнес-инкубаторите

• Брой консултации, брой на пазарноориентирани изследователски проекти, получили помощ и процент на успешнозавършилите проекти

• Брой получени кредити от създадения микрокредитен фонд

• Брой открити работни места по линия на социалното предприемачество

• Брой на създадените "онлайн" услуги и възможности, предназначени за малките и средни предприятия

• Брой на абонатите на Интернет на 1000 жители

• Брой на новосъздадените фирми, които предлагат услуги, свързани с информационните технологии на регионално и местно ниво

• Брой на обучителните курсове по информационни и комуникационни технологии

Специфична цел 2: Насърчаване притока на инвестиции в региона

• Общ размер на чуждестранните преки инвестиции

- Общ размер на разходите за придобиване на материални активи - по сектори и собственост
 - Брой рекламни кампании за популяризиране дейността на фирмите от региона
 - Брой рекламни продукти за популяризиране дейността на фирмите от региона
 - Създаден Консултантски център за подпомагане инвеститорите в региона
 - Брой консултирани потенциални инвеститори
- Специфична цел 3:** Насърчаване на преработвателната промишленост
- Изграден регионален Център за изследвания, технологии и иновации
 - Брой на получените патенти от разработени иновации
 - Брой съвместни проекти и/или инициативи между предприятия, университети и научно-изследователски центрове
 - Създадена програма за укрепване на взаимовръзката между първичния и вторичния сектор на икономиката
 - Брой на предлаганите нови банкови услуги
 - Брой проведени обучителни курсове за предприемачи
 - Брой на бизнес инициативите, реализирани чрез публично-частно партньорство

Приоритет 2: Развитие на модерно селско стопанство и селските райони

- Специфична цел 1:** Изграждане на модерна база и въвеждането на нови технологии в селското стопанство
- Общ размер на частните инициативи в сферата на лозарството, зеленчукопроизводството и трайните насаждения
 - Възстановени напоителни системи в линейни км.
 - Общ размер на отпуснатите нисколихвени кредити и субсидии от държавни и частни източници
 - Брой създадени информационно-консултантски служби в селските райони / декари използвана земеделска площ

Специфична цел 2: Развитие на екологично земеделие

- Брой реализирани проекти по линия на ЕС за екологично земеделие
- Брой отпуснати преференциални кредити за стимулиране на билкарството, гъбарството и пчеларството
- Брой създадени разсадници за сертифицирана екологична продукция
- Производство на растителни култури – количества по видове, добиви

Специфична цел 3: Развитие и диверсификация на икономическите дейности в селските райони

- Брой създадени занаятчийски работилници
- Брой туристи по линия на селския туризъм
- Разработена регионална програма за устойчиво развитие на селските райони

Приоритет 3: Превръщане на туризма в печеливш и перспективен отрасъл

Специфична цел 1: Подобряване на свързаната с туризма инфраструктура

- Общ размер на инвестициите в обслужващата туризма инфраструктура

- Общ брой на благоустроените райони около туристическите обекти
- Брой реконструирани и новосъздадени места за настаняване в малките общини на областта
- Брой природни и културни обекти, получили подкрепа за опазване и експониране

- Площ на съхранените и експонирани природни и културни обекти

Специфична цел 2: Стимулиране различните форми на алтернативен туризъм

- Създадени нови устойчиви местни туристически продукти
- Брой туристи по линия на алтернативния туризъм
- Брой нови туристически услуги
- Брой реализирани съвместни проекти в сферата на туризма между представителите на частния бизнес, общините и НПО

Специфична цел 3: Проучване на туристическия потенциал, маркетинг и реклама на туристическия продукт

- Брой нови маркетингови инициативи и схеми за промоциране на туристическия бизнес
- Брой рекламни туристически продукти
- Брой новосъздадени туристически маршрути
- Разработена регионална програма за развитие на туристическия потенциал в областта
- Брой участия на местни туристически фирми и представители на ТИЦ на национални и международни туристически борси

Приоритет 4: Подобряване параметрите на социалната среда и качеството на живот

Специфична цел 1: Постигане на оптимална заетост

- Брой курсове за професионална квалификация и преквалификация на безработни
- Брой обучени безработни
- Брой разработени общински стратегии

Специфична цел 2: Осигуряване на високо качество на образованието в съответствие с Европейските изисквания и търсенето на пазара на труда

- Брой въведени нови форми и програми за обучение
- Брой нови учебни програми, ориентирани към регионалния и местните пазари на труда
- Брой информационни системи и мрежи за професионално насочване
- Брой консултации, предоставени на безработния

Специфична цел 3: Подобряване на здравното обслужване на населението и достъпа до него

- Вложени инвестиции, свързани с развитие на здравеопазването
- Брой нови здравни услуги на регионално и местно ниво
- Брой пациенти, получили нов достъп до здравни услуги
- Разработена програма за превенция на социално значими заболявания
- Изготвена регионална програма за здравеопазването, отчитаща потребността от нова техника и кадри, адекватни на съвременните изисквания в здравеопазването
- Брой лекари и стоматолози – общо и по 1000 жители

- Регистрирани общи практики – общо и на 1000 жители
- **Специфична цел 4:** Насърчаване на традиционни и нови форми на културни прояви и обмен
 - Брой реализирани проекти в сферата на културата
 - Брой реализирани съвместни прояви на регионални културни институции с подобни от страната и Европейската общност
- **Приоритет 5:** Развитие и модернизация на инфраструктурата
- **Специфична цел 1:** Подобряване на техническата инфраструктура
 - Дължина /в км./ на доизградената автомагистрала “Марица”
 - Дължина /в км./ на реконструираната жп линия Калотина-София-Пловдив-Свиленград
 - Процент на населението с подобрен транспортен достъп
 - Брой работни места, създадени или запазени в резултат на проекти в транспорта
 - Брой ново-водоснабдени селища
 - Дължина /в км./ на новоизградената водоснабдителна мрежа
 - Дължина /в км./ на доизградената и рехабилитирана съществуваща канална мрежа
 - Степен на завършване /в %/ на доизградената и рехабилитирана съществуваща канална мрежа
 - Процент на намаляване енергоемкостта на водата
 - Процент на намаляване цената на водата
 - Дължина /в км./ на реконструираната пътна мрежа в района на ГКПП “Капитан Андреево” и “Капитан Петко войвода”
 - Общ размер на разходите за модернизация на ГКПП “Капитан Андреево” и “Капитан Петко войвода”
 - Обща дължина /в км./ на реконструираната и новоизградената електропреносна и разпределителна мрежа
 - Общ размер на разходите за подмяна на съществуващата електропреносна и разпределителна мрежа
 - Процентно намаление на разходите за електропотребление на домакинствата
 - Процентно намаление на разходите за електропотребление на производството
 - Брой и процент на увеличаване на цифровите телефонни линии
 - Общ размер на разходите за внедряване на нова цифрова комуникационна и преносна инфраструктура
 - Брой на абонатите на Интернет на 1000 жители
 - Брой на новосъздадените телекомуникационни услуги за потребителите
 - **Специфична цел 2:** Оптимизиране на съществуващата и изграждане на нова социална инфраструктура
 - Общ размер на разходите за доизграждане на хирургическия блок
 - Общ размер на разходите за оборудване на областната болница
 - Общ размер на разходите за ремонт на съществуващата база на учебните заведения
 - Общ размер на разходите за ремонт и обновяване на съществуващата база на културните институции

- Брой на реконструирани учебни сгради и сгради на културните институции

Специфична цел 3: Реконструкция и изграждане на екологична инфраструктура

- Брой новоизградени депа за събиране и/или рециклиране на твърдите отпадъци
- Общ размер на разходите за рационализиране управлението на твърди отпадъци
 - Брой на изградените ПСПВ
 - Брой на изградените ГПСОВ
 - Процент отпадни води, подложени на първично пречистване
 - Процент отпадни води, подложени на вторично пречистване
 - Процент на домакинствата /стопанските предприятия/, обслужвани от новите, подобрени системи за водоснабдяване
 - Обща площ /в дка/ на рекултивираните замърсени земи в областта
 - Общ размер на разходите за рекултивация на замърсените земи

Специфична цел 4: Урбанизация на населените места и подобряване на градската и селската среда

- Брой актуализирани териториално-устройствени и градоустройствени планове на населените места
 - Разработена програма за саниране на панелните блокове
 - Общ размер на разходите за саниране на панелните блокове
 - Брой реализирани проекти за обновяване на градовете
 - Брой благоустроени обекти
 - Общ размер на разходите по благоустрояване
 - Брой новосъздадени и реконструирани паркове

Приоритет 6: Ускорена Евроинтеграция

Специфична цел 1: Трансгранично и междурегионално сътрудничество и участие в различни европейски организации

- Брой реализирани проекти за трансгранично сътрудничество
- Относителен дял на общините, включени в проекти по ТГС
- Относителен дял на целевото население, повлияно от проекти за ТГС
- Брой на реализираните проекти за междурегионално сътрудничество с българско участие
 - Брой на общините, намерили чуждестранни партньори / вкл. от ЕС/ по " Twinning " проекти
 - Брой на проектите за работа в мрежа и обмен на опит между регионалните и местни власти
 - Брой на изградените мрежи
 - Брой на организациите от ЕС, в които област Хасково членува

Специфична цел 2: Укрепване на институционалния капацитет и подобряване на координацията на регионално и местно ниво за управление на средствата от структурните фондове на Европейския съюз

- брой изградени звена към общините за управление на проекти по линия на ЕС
 - брой проекти, получили техническа помощ за подготовката им
 - брой обучени служители за развитие на умения за управление на проекти

- брой разработени регионални информационни системи за осигуряване процеса на управление
- брой разработени системи за мониторинг на регионалните и местните планови и програмни документи
- брой новоназначени служители в общинските звена за управление на проекти
- общ размер на разходите за оборудване на общинските звена за управление на проекти
- брой разработени съвместни проекти между регионалната администрация, общинската администрация, частния сектор и неправителствения сектор
- брой на финансираните съвместни проекти между регионалната администрация, общинската администрация, частния сектор и неправителствения сектор
- брой внедрени добри практики на управленски подход за регионално и местно развитие